

SUOMEN JA SAAMEN KIELEN JA LOGOPEDIAN LAITOKSEN JULKAISUJA
PUBLICATIONS OF THE DEPARTMENT OF FINNISH, SAAMI AND LOGOPEDICS

Ahkeroimia

Piirteitä Carl Niclas Keckmanin elämäntyöstä

Irmeli Pääkkönen

Nro 26
2005

ISBN 951-42-7857-7 (PDF)

ISBN 951-42-7731-7

ISSN 1238-4992

Sisällys

Lukijalle	1
Carl Niclas Keckmanista	3
Ensimmäinen romaanisuomennos	11
Carl Niclas Keckman kielenkorjaajana	26
Suomensukuisten kielten opetusta Helsingin yliopistossa 1830-luvulla	35
Suomen kielen oppimateriaali 1800-luvun alussa	46
Lehtori Keckman ja opiskelijat	63
CNK ja SKS	67
Carl Niclas Keckman ja kalevalamittainen runo	81
Henkilöhakemisto	93

Lukijalle

Keisarillisen Aleksanterin yliopiston ensimmäisen suomen kielen lehtorin, Carl Nicklas Keckmanin (1793–1838), elämäntyö tuli vain vähäiseltä osin kirjalliseen julkisuuteen hänen elinaikanaan.

Keckmanin suomen kielen verbioppia käsittelevän väitöskirjan ja suomenkielisen kirjallisuuden bibliografialuonnoksen lisäksi hänen jälkeensä jäi vain yksi, tosin sitäkin tunnetumpi painettu teos: suomennos sveitsiläisen Heinrich Zschokken kansan valistamiseksi tarkoitetusta kertomuskirjasta *Das Goldmacherdorf*, suomeksi Kultala. Käännös ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimitusten sarjan ensimmäisenä numerona vuonna 1834. Sen jäljet suomalaisessa kirjallisuudessa ovat syvät ja selvät. Se saavutti neljine painoksiineen laajan lukijakunnan ja mahdollisen valistavan vaikutuksensa lisäksi muodosti lukijoidensa käsitystä siitä, millaista hyvä suomenkielinen proosa voisi olla.

Monin verroin runsaamman perinnön ahkera yliopistonlehtori jätti käsikirjoituksissaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sai Keckmanin perikunnalta tämän kirjallisen jäämistön arkistoihinsa. Sinne käsinkirjoitetut arkit ja välilehditetyt, huomautuksin ja lisäyksin varustetut kirjat pitkäksi ajaksi unohtuivatkin. Vaikuttaa siltä, että harva tutkija syventyi niihin kovin tarkasti, harva niitä käytti tutkimusaineikseen.

Tutustuttuani kollega Keckmaniin sain tilaisuuden laatia hänen elämäkertansa (Suomalainen sydämeistä, SKS 1994) ja toimittaa hänen kirjeittensä kokoelman (Vaka veli veikkoseni, SKS 1998). Sitten tuntui tarpeelliselta tehdä vielä jotakin.

Tämän kirjan artikkelit pyrkivät tuomaan osan Keckmanin elämäntyöstä lähemmäksi niitä tutkijoita ja lukijoita, joita kiinnostaa nykyisen suomen kielen alkutaival. Tästä varhaisnykysuomen ajasta lähti liikkeelle kieleemme tietoinen kehittäminen kaikille elämänaloille sopivaksi ilmaisuvälineeksi. Vaikka Keckmanin opetustyö tapahtui ruotsin kielellä, hänen monipuolinen harrastuksensa suomen kielen eri tutkimus- ja käyttöaloilla edisti sekä kielen käytännön taitoa että sen tutkimusta.

Useimmat tämän kirjan artikkeleista on alun perin laadittu esitelmiksi, joita olen pitänyt kongresseissa tai suppeammissa yhteyksissä. Artikkeleita on tätä

julkaisua varten jonkin verran yhdenmukaistettu. Esitystilanteiden moninaisuus on johtanut siihen, että osa kirjoituksista on tiukasti aineistoon pitäytyvää, osa taas esittää asiat yleisemmässä tai kevyemmässä muodossa. Asiatietojen päällekkäisyyksiä ei myöskään ole kaikilta osin ollut mahdollista välttää.

Tätä kokoelmaa varten olen saanut Suomen tietokirjailijat ry:ltä apurahan, mistä vilpittömästi kiitän. Kiitän myös Oulun yliopiston suomen kielen laitosta, joka on ottanut julkaistakseen tämän kirjan sarjassaan. Kirjan on toimittanut painokuntoon tekstinkäsittelijä Marja Ronkainen. Kiitän myös fil.lis. Jari Sivosta, joka on lukenut käsikirjoituksen ja tehnyt siihen useita varteenotettavia korjauksia ja huomautuksia.

Carl Niclas Keckman esitti eräässä kirjeessään Elias Lönnrotille:

”Saattaisiko lausukkasana *ahkeroita* vastata Ruotsin kieleen Latinasta lainattua sanaa *studera* ja ja *ahkeroimat* eli *miset* olla sama kuin *studier*?” Siitä tämän kokoelman nimi, Keckmanin itsensä antamana. Ahkeran Keckmanin papeista riittää vieläkin tarkasteltavaa sellaiselle tutkijalle, joka on kiinnostunut varhaisnykysuomen ajasta ja siitä, miten nykyisen, monella käyttöalalla sujuvan suomen kielen kehittäjät lähtivät haastavaan tehtäväänsä.

Carl Niclas Keckmanista

Carolus Nicolaus

Runsaat kaksisataa vuotta sitten, juhannuksena 1793, Oulussa syntyi poika, jolla mieheksi ehdittyään tuli olemaan merkittävä vaikutus suomen kielen, suomalaisuuden ja sitä tietä myös suomalaisen identiteetin kehittymiseen. Varakkaan kauppaporvarin ja laivanvarustajan Lars Henrik Keckmanin nuorin lapsi syntyi noin kuukausi ennen Oulun suurta pamausta, linnan ruutivaraston räjähdystä. Tällä lapsella oli kaksi vanhempaa täyssisarusta. Äidillä, palvotulla oululaiskaunottarella Helena Schulinilla, oli aikaisemmasta avioliitosta Z. Frantzénin kanssa seitsemän lasta, joista vanhin, Frans Mikael Franzén, ansaitsi nuorimman velipuolensa syntymän aikoihin jo maineen kannuksiaan Turun Akatemiassa.

Kun Keckmanin nuorin poika kastettiin, hän sai kastettujen luettelon sivuilla komeana näkyvän nimen: Carolus Nicolaus. Kahden nimen antaminen oli tuon ajan Oulussa tavallista vain yhteiskunnan arvoasteikossa tärkeissä piireissä. Kastettujen luettelon sivu osoittaa, että toiset siihen merkityt lapset olivat tavallisia yksinimisiä Johanneksia ja Petruksia. Yksi kummeista oli vanhin sisarpuoli, mamselli Anna Maria Frantzén. Tämä Anna Maria, ”ömma Mana”, ilmeisesti siis hellä isosisko, avioitui Porvoossa asuvan Wilhelm Krogiuksen kanssa. Krogius aateloitiin myöhemmin nimellä Edelheim, ja hänen lastensa kanssa Carl Niclas myöhemmin Helsingissä asuessaan seurusteli. Joutuipa yksi Edelheimin pojista toimimaan Carl Niclas Keckmanin pesänselvittäjänä tämän kuoltua toukokuussa 1838. Mutta tämän tapahtuman edelle mahtuu kokonainen uuttera vaikkakin lyhytkestoinen ihmisikä, jonka saavutuksista ponnistavat eteenpäin yllättävän monet ammattikunnat nykyisenkin Suomen hengenviljelyssä.

Carl Niclas menestyi Oulun triviaalikoulussa erittäin hyvin. Hän eteni nopeasti ylimmille luokille, conrehtorin ja rehtorin opetettavaksi, ja keväällä 1809 hänen nimensä kirjoitettiin Turun Akatemian matrikkeliin. Isänmaan suurten poliittisten muutosten vuonna siis alkoi tämän lahjakkaan oululaispojan yliopistoura. Frans Mikael Franzén oli vielä veljen opintojen alkaessa professorina Turussa,

Keckmanin elämäntyöhön tutustuminen käynee mielenkiintoisemmaksi, jos lukijalla on jokin käsitys hänen elämänvaiheistaan ja liikkuma-alueistaan. Tämä lyhyt esittely pohjautuu sanomalehti Kalevassa 3.9.1995 julkaisemaani artikkeliin, jonka otsikkona oli Unohtunut oululainen vaikuttaja.

mutta muutti vuoden 1811 lopulla Ruotsiin, missä hänestä tuli Kumlan seurakunnan kirkkoherra ja sittemmin Härnösandin piispa. Keväällä 1811 kuoli Helena-äiti Oulussa, ja tämä muutos vaikutti masentavasti kodin tunnelmaan. Isä, kauppaneuvos Keckman, tuntuu olleen hyvin voimakas persoonallisuus ja vanhemmiten hieman originellikin. Sara Wacklin, joka oli sukua Helena Schulinille, kuvaa muistelmissaan kauppaneuvosta niin taitavasti, ettei mielikuva kohtuuttoman kaikkietävästä ja voimakastahtoisesta perheensä komentelijasta voi jäädä epäselväksi. Samanlaisen vaikutelman saa myös Franzén-sisarusten keskinäisestä kirjeenvaihdosta.

Ylioppilas

Ensimmäiset säilyneet kuvaukset Carl Niclas Keckmanin opiskeluaikasta ovat syksyltä 1812, jolloin Keckman kirjoitti pitkän kiitoskirjeen ystävälleen J. J. Pippingsköldille oltuaan tämän vanhempien vieraana Lemsjöholmin (Lempisaaren) kartanossa. Pippingsköld joutui sairaalloisuutensa vuoksi ja ehkä muistakin syistä oleskelemaan opintojensa välissä pitkiä aikoja kotonaan, ja Keckman raportoi kirjeissään hänelle akateemisista tapahtumista, referoi lukemiaan sanomalehtiä, lähetti kirjoja ja kertoi yhteisen tuttavapiirin uutisia. Siihen kuuluivat mm. A. I. Arwidsson ja oululainen koulutoveri J. G. Simelius, joka myöhemmin toimi historian lehtorina Turussa. Hän menehtyi vuonna 1831 koleraan. Ei Pippingsköldkään paljon pitempään elänyt. Hän toimi Turun hovioikeuden sihteerinä, ”hovirätin kirjottajana”, kuten Calle Keckman mainitsi ystäväänsä. Pippingsköld ehti hankkia itselleen mainetta suomalaisen kuoromusiikin varhaisena kehittäjänä.

Pippingsköldin ja Keckmanin välillä on säilyneestä kirjeenvaihdosta päätellen vallinnut opiskeluaikaan kiinteä ystävyys. Myöhemmin, 1820-luvun lopulla, läheiset suhteet näyttävät viilentyneen. Mutta 1800-luvun toisella vuosikymmenellä nämä nuorukaiset loivat Turussa kulttuuria. Ihailleen maineikasta maanmiestään, runoilijana jo hyvin tunnettua F. M. Franzénia, he ystävineen antoivat perustamalleen yhdistykselle nimeksi ”Selmaförbundet” Franzénin runohenkilön mukaan. Yhdistyksen jäsenet, joihin kuului vielä mm. runoilijanmaineinen latinisti Gabriel Linsén sekä J. J. Tengström, kirjoittivat ruotsinkielisiä runoja ja arvioivat toistensa kirjoituksia. He julkaisivat kaksi kulttuurikalenteria, joiden nimi ”Aura” sittemmin siirtyi heidän yhdistyksensä nimeksi. Kalentereissa on mm. ruotsinnoksia kreikasta, latinasta ja saksasta. Carl Niclas Keckman valmisti julkaisuihin laajan käännöksen Platonin dialogeista.

On mahdollista, että Carl Niclas oli jo nuorena sairaalloinen, kuten tiettävästi hänen ystävänsä Pippingsköld. Kirjeessä, joka kuvaa talvista rekimatkaa Turusta Ouluun joulukuussa 1812, Keckman kertoo matkan viivästyneen, kun seurueen oli pitänyt viipyä puolitoista päivää sisarpuolen luona Ilmajoen pappilassa ”minua lämmittämässä”. Kesällä 1814 nuori ylioppilas oleskeli jälleen Oulussa, missä hän joi kaupungin terveyslähteen vesiä ja ”moveerasi”, ilmeisesti kuntoaan kohentaakseen. Tiedot hänen elämäntavoistaan sekä viimeisestä sairaudestaan ja kuolemastaan tekevät varsin mahdolliseksi ajatuksen, että Carl Niclas olisi nuorena sairastanut taudin, josta olisi jäänyt seuraukseksi sydämen vajaatoiminta. Hänen harrastuksensa toteutuivat parhaiten hiljaisessa, tasatahtisessa elämässä, jossa hän sai vailla stressiä puuhata kirjojensa ja paperiensä kanssa.

Kirjastonhoitaja

Carl Niclasin pääaineina olivat klassiset kielet, erityisesti latina, Hän valmistui maisteriksi vuonna 1815 ja sai pienipalkkaisen viran yliopiston kirjaston amanuenssina. Hänellä olisi ollut kiinnostusta jatkaa tutkijan uraa. Dosenttistipendejä myönnettäessä hänet kylläkin todettiin ansiokkaaksi hakijaksi, mutta hänen perheensä varakkuuden vuoksi ei stipendiä myönnetty. Ei ole ollut mahdollista selvittää, millaiset nuoren kirjastomaisterin taloudelliset olosuhteet todellisuudessa olivat. Kirjeistä kuitenkin ilmenee, ettei hänellä suinkaan aina ollut varaa hankkia haluamiaan kirjoja.

Nyt alkoi monivuotinen työ, joka on perustana suomalaisen kirjastolaitoksen kehitykselle. Keckman ryhtyi laatimaan luetteloa kaikista siihen asti tiettävästi painetuista suomenkielisistä kirjoista, ”Förteckning å härtills vetterligen tryckta Finska Skrifter”. Tämä luettelo, joka käsitti yli 700 nimekettä, painettiin ja lähetettiin tuomiokapitulin kiertokirjeen yhteydessä v. 1822 maan seurakuntiin, jotta papisto täydentäisi sitä seurakuntien hallussa olevien kirjojen nimillä. Näin saatiinkin täydennystä. Keckman työsti vielä luetteloaan eteenpäin oleskellessaan 1830-luvun alussa Ruotsissa, mutta työ jäi kesken. Se oli sittemmin pohjana hänen kirjastoesimiehensä, F. W. Pippingin kuuluisalle luettelolle, joka ilmestyi v. 1856. Carl Niclas Keckman oli ilmeisesti ammatistaan innostunut kirjastomies. Hän viihtyi kirjojen parissa, hän kirjoitti onnellisena yliopiston kirjaston uusista hankinnoista, hän välitti ystävilleen kirjoja ja keräsi itselleenkin arvokkaan kirjavalikoiman.

Sitten tuli isku. Turku paloi syyskuussa 1827. Akatemian kirjasto tuhoutui. Tästä hävityksestä on säilynyt Keckmanin tuonaikaisen läheisen ystävän Immanuel Ilmonin kuvaus, jonka hän lähetti silloin Ruotsissa asuvalle A. I. Arwidssonille. Ilmoni kertoo, että ”kunnan veikko Keckman menetti noin viisi kuudesosaa hyvästä kirjakokoelmastaan, joka oli hänen ainoa rikkautensa”. Turun paloa seurasi yliopiston muutto Helsinkiin, ja kirjastoamanuenssi Keckman seurasi mukana aloittaakseen yliopiston uuden kirjaston perustustyön. Hän runoili tästä Ilmonille: ”Kirjoja nyt kiiruhusti täytyy panna järjestykseen, määrän jälkeen määritellä, siteen jälkeen siirtää myöskin; siinä on mun seljälleni suuri vaiva, vatsalleni.”

Sanomalehtimies

Turun aika merkitsi Carl Niclas Keckmanille muutakin kuin kirjastotyötä. Aura-seuran hajaannuttua Keckman oli eräine samanmielisine tovereineen innostunut suomen kielen asemasta ja suomen kielen taitonsa kehittämisestä. Keväällä 1818 oli kuuluisa tanskalainen kielentutkija Rasmus Rask vierailut Turussa. Hänen jättämänsä innostava jälki vaikutti mm. A. J. Sjögrenin antautumiseen suomen sukukielten tutkijaksi. Monet muutkin nuoret yliopistomiehet löysivät tästä aatepiiristä uuden kannustimen innostukselleen ja toimintahalulleen. Vuonna 1820 alkoi Reinhold von Becker toimittaa Turun Wiikko-Sanomia, joka saavutti aikaansa nähden tavattoman suuren levikin ja epäilemättä laajensi suomenkielisen kansan tietopiiriä ja ajatusmaailmaa. Sehän on sama lehti, jota Jukolan Eero luki, joka hänelle viikottain ”singahteli Turusta”. Kun Aleksis Kivi kuvaa Eeron maailmankuvan laajentumista ja täsmentymistä, ei voi olla yhdistämättä tätä siihen seikkaan, että Turun Wiikko-Sanomien jakoi tilaajilleen liitteenä Euroopan kartan. Von Beckerin väsyttyä lehtensä toimitustyöhön sitä jatkoi vuosina 1822 ja 1823 Carl Niclas Keckman. Tässä hänen suomen kielen taitonsa joutui kovaan muokkaukseen: lapsena ja koulupoikana omaksutusta Oulun murteesta, vanhan kirkkokielen tutuista esimerkeistä ja kalevalamittaisen kansanrunon tuntemuksesta oli nuoren lehtimiehen kehitettävä modernia yhteiskuntaa palvelevaa informaatiokieltä. Von Beckerin ohella Carl Niclas Keckman oli suomenkielisen lehtimieskunnan edelläkävijä, lehtikielen kehittäjänä hyvinkin merkittävä, kun taas von Beckerin itäsuomalaiset valinnat eivät kaikilta osin saavuttaneet yhteistä hyväksymistä koko suomenkielisen lukevan yleisön käyttökieleksi.

Kustannustoimittaja

Kirjojen ja kirjoitusten parissa viihtyvä kirjastomaisteri oli tottunut kirjapainoissa kävijä, taitava oikovedosten lukija ja muutenkin sopiva neuvottelemaan julkaisuasioista. Niinpä Uudenkaarlepyyn piirilääkäri Z. Topelius uskoi hänelle merkittävän tehtävän. Topelius oli koonnut ja merkinnyt muistiin kansanrunoja, jotka sitten Keckmanin toimittamina julkaistiin nimellä ”Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja”. Kaikkiaan painettiin viisi vihkosta, viimeinen Topeliuksen kuoleman jälkeen. Keckman kirjoitti siihen kauniit muistosanat.

Keckman oli tullut tunnetuksi suomea hyvin taitavana sivistyneistön jäsenenä. Tällaisia henkilöitä ei kovin monta ollutkaan tuona aikana, kirjakielemme alkaessa vasta läpikäydä sitä kehitysvaihetta, jota nykyisin nimitetään varhaisnykysuomen kaudeksi. Kun Keckman sittemmin ystävineen Helsingissä v. 1831 perusti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, oli selvää, että hänestä tuli sen uuras työntekijän ja lähes palkkiottoman sihteeritoimen hoitaja. Kun Kajaa-nin piirilääkäri Elias Lönnrot lähetti Seuralle Kalevalan käsikirjoituksen, lankesi tämän tärkeimmän kansallisen merkkiteoksemme toimitustyö sihteeriksi Keckmanille. Hänen ja Lönnrotin välisessä kirjeenvaihdossa pohdittiin teoksen nimeä, mietittiin, mitä kautta milloinkin oikovedokset parhaiten voitaisiin lähettää, keiden ”reisaavaisten herrojen” rekeen mikäkin lähetys sopisi. Kirjapainossa oli muitakin kiireitä, Aleksanterin yliopiston painatuksia ja senaatin asiakirjoja, ja sihteeriksi sai varmaan usein olla sekä kovana että kohteliaana yrittäessään jouduttaa kansalliseepoksemme ilmestymistä. Joulukuun 1835 Kalevalan ensimmäinen nidos valmistuikin, ja keuhkolla saatiin toinen osa.

Yliopistonopettaja, tutkija

Kun yliopisto siirtyi Helsinkiin, se sai Pietarista uudet säädökset, ”statuutit”. Nyt toteutui ylioppilaiden jo monta vuotta aikaisemmin vireille panema aloite suomen kielen lehtorin virasta. Viranhakua varten Keckman kirjoitti latinan-kielisen väitöskirjan, jossa hän käsitteli suomen kielen verbitaivutusta. Hänen sanotaan olevan ensimmäinen kielentutkija, joka ymmärsi suomen kielen passiivin erikoisluonteen eikä yrittänyt sovittaa sen taivutusta latinan ja germaanisten kielten kielioppikaavaan.

Saatuaan viran Keckman luennoi ensimmäisenä opetuslukukautenaan kielioppia. Ylioppilailta, kuten lehtorillakin, oli opiskelun pohjana uusin siihen

mennessä ilmestynyt suomen kielioppi, Reinhold von Beckerin Finsk Grammatik, jota Keckman luennoillaan kommentoi. Keckmanin käyttämä kieliopin kappale on säilynyt Helsingin yliopiston opiskelijakirjastossa. Siihen tehdyistä reunamerkinnoistä voi helposti nähdä, miten syvälliseen kielen luonteen ymmärtämiseen Keckman perusti opetustyönsä. Myöhemmin hän piti tekstiluentoja: Käyttäen ensin J. Frosteruksen vanhaa menekkitestä ”Hyödyllinen huvitus luomisen töistä” ja sittemmin Topeliuksen ja Lönnrotin kansanrunojulkaisuja hän opasti ylioppilaitaan suomen kielen uumeniin. Koska mitään hakuteoksia ei ollut, Keckman joutui itämurteisten sanojen merkityksiä selvitellessään usein pyytämään Lönnrotilta apua. Ystävykset lähettelivät toisilleen sanaluetteloja ja niiden selityksiä tiuhaan tahtiin, ja tästä hyötyivät tietysti luennoille saapuneet suomen kielestä innostuneet ylioppilaat. Eräässä säilyneessä päiväkirjamuistiinpanossa Keckmanin opetustapaa kuvaillaan ”miellyttäväksi”.

Keckman tulkitsi lehtorintehtävänsä toisin kuin muiden kielten opettajat: kielen alkeiden sijasta hän kehitti tieteellisempiä oppisisältöjä. Kuuluiipa erään lukukauden ohjelmaan sukukielten kurssikin, jolla vertailtiin suomea, viroa, unkaria ja lappia. Se oli varmasti ensimmäinen suomensukuisten kielten vertaileva yliopistokurssi. Sitä seikkaa, että jo vuonna 1850 saatiin yliopistoon suomen kielen professorin virka, onkin pidetty osittain Keckmanin laadukkaana lehtorintyön ansiona.

Oppimateriaalin laatija

Opetustyössään Keckman koki oppimateriaalin puutteen pahana vastuksena, kuten kaikki kehittyvän kirjakielen opettajat vielä nykyäänkin. Keckman valmisteli siksi kahta laajaa lukemistoa. Toinen oli suomalaisille tarkoitettu kokoelma erilaisia lehdissä ym. ilmestyneitä kertomuksia ja suomennoksia, kansanrunoja ja arkkiveisuja. Toinen oli ruotsinkielistä suomen opiskelijaa varten ajateltu, tuolloin kieltenopetuksessa muodissa olevaan menetelmään pohjautuva lukemisto, jossa oli allekkain painettuna suomenkielinen teksti ja sen sanatarkka ruotsinkielinen käännös. Opetustapaa kutsuttiin Hamiltonin menetelmäksi. Lukija omaksuisi ikään kuin itsestään vieraan kielen, kun hän koko ajan voisi vertailla sitä omaan kieleensä (ruotsiin). Tämäkään Keckmanin hanke ei aikanaan toteutunut, mutta käsikirjoitus säilyi osoittaen laatijansa vaivaa näkevää harrastusta ja myös ajantasaista didaktista lukeneisuutta.

Suomentaja

Jo Auran kalenteriin ja Turun Wiikko-Sanomiin kirjoittaessaan Keckman osoitti kiinnostuksensa kielestä toiseen kääntämiseen. Suomen, ruotsin, kreikan ja latinan lisäksi hän osasi nuoresta pitäen sujuvasti saksaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ohjelmaa noudattaen hän ryhtyi käyttämään kielitaitoaan kansan hyväksi. Hän suomensi saksan kielestä silloisessa Euroopassa leviävän menestysteoksen, sveitsiläisen Heinrich Zschokken kirjoittaman kyläkuvauksen Kultala. Kirja on kuvaus pienen maalaiskylän kehittymisestä sodan rappiosta taloudelliseen hyvinvointiin. Siinä propagoidaan kyläläisten yhteistyötä, siisteyttä ja säästäväisyyttä. Hyvin yksityiskohtaisesti kuvataan yhteismeijerin perustaminen. Suomentajalla on ollut melkoinen työ uusien suomenkielisten sanavastineiden keksimisessä. Tässä kirjassa tulee esiin Keckmanin erinomainen kielen tuntemus ja hallinta. Kansankuvausta kääntäessään hän asetti ihanteekseen kansanomaisten sananparsien ja fraasien käyttämisen.

Tämän paljon luetun ja kansan suosiman kertomuksen kieliasu on omalta osaltaan suuresti vaikuttanut Suomen kansan käsitykseen siitä, millaista kirjallisuuden kielen tulee olla. Kun laajoja katkelmia Kultalasta otettiin ensimmäisiin suomenkielisiin lukukirjoihin, kasvoi kirjan vaikutus vieläkin.

Sanakirjantekijä

Carl Niclas Keckmanin viimeiseksi suururakaksi jäi uuden suomalaisen sanakirjan alullepaneminen. Hän käytti työhön päivittäin paljon aikaa lukien kaiken suomen kielellä ilmestyneen kirjallisuuden. 1800-luvun toisella puoliskolla ilmestyi jo useita suomenkielisiä sanomalehtiä, joita hän seurasi. Kaikki nämä painotuotteet Keckman sanasti: merkitsi uudet sanat ja niiden merkitykset muistiin Renvallin vanhan sanakirjan välilehdille ja varusti muistiinpanonsa tarkoilla lähdeviitteillä. Urakka oli aivan jättiläismäinen, ja se jäikin pahasti kesken. Maaliskuussa 1838 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran piirissä suunniteltiin Keckmanin irrottamista tärkeään sanakirjatyöhön. Hänelle olisi myös annettu apulainen tehtävää varten. Kuitenkin jo toukokuussa Keckman uupui lopullisesti sairauteensa. Hän kuoli toukokuun 9. päivänä. Sanakirjatyö jäi kesken. Kun sen aineksista ja myöhemmistä laajoista keräelmistä sitten v. 1880 julkaistiin Lönnrotin nimeä kantava sanakirja, voi aavistaa Keckmanin lähes hurjapäisen unelman mittasuhteet: yksi mies ryhtyi työhön, jonka Lönnrot useiden avustajien tukemana sai valmiiksi yli neljäkymmentä vuotta myöhemmin. Paljon muutakin Lönnrot tosin tuona aikana teki, ja varsinaisesti hän

keskittyi sanakirjaansa vasta jäätyään eläkkeelle suomen kielen professorin virasta, mutta tämä ei vähennä Keckmanin uurastuksen merkitystä. Lönnrot kiittääkin häntä sanakirjansa esipuheessa lämpimin sanoin.

Kirjastonhoitaja, lehtimies, kustannustoimittaja, tutkija, yliopistonlehtori, oppimateriaalin laatija, suomentaja, sanakirjantekijä. Monella nykysuomalaisella ammattikunnalla on aihetta muistella tätä varhaista edeltäjänsä. Carl Niclas Keckmanin aikalaiset antoivat hänestä poikkeuksetta sellaisen kuvan, että hän oli suosittu ja arvossapidetty. Elias Lönnrot, niin ikään monella alalla askartanut ystävä, suri hänen poismenoaan vilpittömästi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura menetti uutterimman työntekijänsä. Keckmanilta ei jäänyt surevaa perhettä – hänen mukanaan sammui tämä oululaisen Keckman-suvun haara – mutta muistorunossa mainittiin surijaksi kaikki maakunnat, kukin Kultalan lukija ja myös ”tämä leski leksikoni”, sureva sanakirja.

Keckman oli hiljaisen työn hiljainen tekijä. Hänen aktiivikautensa osui aikaan, jolloin kansallinen herääminen ei vielä esiintynyt niin näkyvästi kuin vuosikymmen pari myöhemmin. Hänen vaatimaton persoonansa ei myöskään halunnut tavoitella julkisia asemia. Niinpä hän jäi jälkimaailmalta unohduksiin, oppikirjoissa lyhyellä maininnalla sivuutetuksi, jopa virheellisesti arvioiduksi. Vaikka tekijä unohdettiinkin, työ jäi elämään ja kasvamaan.

Ensimmäinen romaanisuomennos

Kultalan ilmestyminen

”Siinä sivusa on myös Seuran tarkoitus yhteisen Kansan ymmärryksen mukaan sovitetuilla (populära) kirjoilla kokea Kansan valistusta auttaa ja kartuttaa.” Nämä sanat kirjoitti maaliskuussa 1831 ystävälleen A. J. Sjögrenille Pietariin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäsen Carl Niclas Keckman selostaessaan syntymässä olevan seuran perustamishankkeita ja toimintasuunnitelmia.

Kansan valistamiseksi tarkoitettujen julkaisujen ja samalla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimitusten sarjan aloittikin seuran sihteerin, Helsingin Aleksanterin yliopiston suomen kielen lehtorin Carl Niclas Keckmanin suomentama teos Kultala, Hyödyllinen ja huvittava historia, yhteiselle kansalle luettavaksi annettu. Suomennoksen ilmestymisvuosi on 1834. Seuraavana vuonna ilmestyi Kalevala seuran toimitusten 2. osana.

Kultala on käänös sveitsiläisen valistuskirjailijan Heinrich Zschokken kansankirjasta Das Goldmachedorf. Se on opettavainen kyläkertomus, joka kuvaa sodan jälkeen rappiolle joutuneen yhdyskunnan kohentumista taloudelliseen ja henkiseen kukoistukseen. Vaikka kirja oli tarkoitettu yhteiselle kansalle opiksi ja ojennukseksi, järkeviä toimintamuotoja ja elämäntapoja suorastaan propagoimaan, sen suomentajalla oli kuitenkin suhteellisuudentajuinen käsitys sen sopivuudesta suomalaisiin oloihin: ”Useampi Suomalainen lukea taitaa kyllä oudoksi katsoa monta tässä kerrottua asiata, eikä ollenkaan meidän maahamme sopivaiseksi; mutta hän muistakoon, että kussakin maassa ovat omat tapansa ja asetuksensa, ja erilaiset asiain käytännöt.” Erinomainen opastus kaunokirjallisuuden lukemiseen tottumattomille suomalaisille!

Heinrich Zschokke oli aloittanut kirjallisen uransa kauhuromaanien kirjoittajana. Laajan ja monipuolisen tuotantonsa avulla hän pyrki levittämään valistusajan keskeisiä ihanteita: järkevyyttä ja suvaitsevuuutta. Sanomalehtimiestoimensa ohella hän julkaisi moralisoivia kertomuksia, joita vielä 1900-luvun alussakin on suomennettu. Das Goldmachedorfin ensimmäinen painos ilmestyi vuonna

Artikkeli perustuu Tartossa lokakuussa 1994 pidettyyn esitelmään. Se on ilmestynyt konferenssijulkaisussa Läänemere rahvaste kirjakeelte ajaloo, Tartu ülikooli eesti keele oppetooli toimetised 1, Tartu 1995, s. 130–144.

1817, toinen ja kolmas kahtena seuraavana vuonna. Uusiin saksankielisiin laitoksiin tehtiin myöhemmin korjauksia ja lisäyksiä. Ensimmäiset muutokset näyttäisi bibliografian mukaan tehdyn v. 1829 ilmestyneeseen 4. painokseen.

Kultalan käännöksistä

Kultala ylitti pian saksalaisen kielialueen rajat; se käännettiin lähes kaikille Euroopan kielille. Sitä on joskus esitetty Sveitsissä kylänäytelmänäkin. Das Goldmacherdorf julkaistiin Ruotsissa v. 1833 saksan kielen lukemistona. Ruotsiksi se käännettiin saatavilla olevien tietojen mukaan vasta v. 1855. Lätinkielellä alkuteoksesta julkaistiin v. 1830 Riassa mukaelma, joka oli varsin paljon muuttunut alkuperäisen teoksen sisällöstä.

Baltian maiden talonpoikien asema oli 1800-luvun alkukymmeninä aivan toisenlainen kuin sveitsiläisen kylän asukkaiden tai pohjoismaisten talonpoikien. Jotkut esille tulevat seikat saattoivat teosta kääntävistä oppineista pappismiehistä vaikuttaa suorastaan vahingollisilta rahvaan tietoon saatettaviksi. Niinpä kääntäjät julkaisivatkin mukailun tekstin: ”Das Goldmacherdorf, Nach des hochgeschätzten Zschokke’s Erzählung für die Letten umgearbeitet und übersetzt von J. F. Lundberg”. Jacob Florentin Lundberg oli kuurinmaalaisen maalaisseurakunnan pastori, joka tunnetaan myös Schillerin kääntäjänä. Hänen toimittamansa Goldmacherdorf, ”Seltuleijas-zeemu”, ilmestyi eräänlaisena saksalais-lätinkielisenä lukemistona siten, että sama teksti oli painettu rinnakkaisille sivuille molemmilla kielillä.

Lätin- kuten vironkielisenkin Kultala-laitoksen syntyhistoriaa on tarkasti tutkinut Leo Anvelt. Laajassa artikkelissaan, joka ilmestyi 1979, hän korostaa, että teoksen tavoitteeksi selitettiin saksan kielen opettaminen rahvaalle, minkä arveltiin edistävän kansan saksalaistumista. Lätinkielinen mukaelma oli tietysti pitänyt kääntää vielä takaisin saksan kielelle. Kirjassa on 30 lukua kuten alkuperäisessä teoksessakin, mutta jotkut luvut ovat kovasti lyhentyneet. Päähenkilöt ovat lätin kielellä saaneet kansanomaiset nimet: Oswald ja Elsbet ovat nyt Reins ja Ilse. Sivuja on teoksessa yhteensä 269, kieltä kohti siis 135.

Das Goldmacherdorfin vironkielinen laitos noudatteli lättiläistä mukailumallia. ”Kuldorg ehk Kulla saatja külla” -teoksen ilmoitettiin olevan ”Saksa keelest ma keele ümberpandud”. Teos oli yksinomaan vironkielinen, ja sen kääntäjä oli pastori G. H. Schüdlöffel. Käännös ilmestyi v. 1842 Tallinnassa, ja siinä on 30 lukua ja 127 sivua. Päähenkilö on tässäkin käännöksessä nimeltään Rein, mikä

viittaa varhaisemman, lätinkielisen käännöksen vaikutukseen. Elsbet esiintyy asuissa Else ja Elts. Teoksen tapahtumat on lätinkielisen laitoksen tapaan sijoitettu Kuurinmaalle. Vironkielinen käännös on Anveltin tutkimuksen mukaan monissa yksityiskohdissaan siinä määrin lätinkielisen kaltainen, että teosten välinen riippuvuus on ilmeinen. Schüdlöffel on kuitenkin käyttänyt työssään myös saksankielistä alkuteosta.

Vironkielisestä julkaisusta on lätinkielisen tavoin poistettu paljon sellaista ainesta, joka ei ollut sopusoinnussa rahvaan elinolosuhteiden kanssa. Anvelt luettelee vuonna 1979 ilmestyneessä artikkelissaan Zschokke ”Goldmacherdorf’i” teest Eesti lugejani runsaasti sellaisia yksityiskohtia, joita balttilaiset kääntäjät ovat pitäneet aiheellisina muuttaa: Kotieläimet asuvat samassa rakennuksessa isäntäväen kanssa, toisin kuin Zschokkella. Zschokken kylässä on rikki menneet ikkunarudut korvattu paperilla; Lundberg ja Schüdlöffel käyttävät samaan tarkoitukseen olkitukkoja, suomentaja Keckman puolestaan riipuja ja tuohia. Kyläkoulujen tasokin on erilainen: Zschokken kuvaama huono opettaja saa lapset häidin tuskin oppimaan lukemista, kirjoittamista ja laskentaa. Lundbergin ja Schüdlöffelin sekä Keckmanin piittaamaton opettaja opetti vain lukutaitoa. Kansan taikauskaisen käsityksen siitä, että kirkonkellojen soitolla voidaan karkoittaa ukkonen, jättää Keckman mukaan suomennokseensa. Sen sijaan toiset kääntäjät ovat poistaneet tuon Baltian maissa ehkä tuntemattoman uskomuksen mutta lisänneet sijalle varoituksen vartioimattoman pärevalkean aiheuttamasta tulipalosta.

Baltian talonpojille tuntematon oli kyllä myös sveitsiläisestä alkuteoksesta mukaelmiinkin siirtynyt tapa valita kylän päämies suljetulla lippuäänestyksellä. Ilmeisesti sensuurin pelosta sekä Lundberg että Schüdlöffel ovat teoksistaan poistaneet ne kohdat, joissa kansa valittaa olojaan ja moittii esivaltaa. Kun molemmat Zschokken kirjan mukailijat olivat ammatiltaan pastoreita, he kantoivat ymmärrettävästi huolta papillisen viran arvovallasta. Niinpä paikkakunnan vanhan kirkkoherran luonnekuvakin on muutettu: hän ei ole sveitsiläisen esikuvansa mukaan laiska ja mukavuudenhaluinen vaan liian vanha ja sairas jaksakseen kiinnostua kansan elintavoista. Kun Zschokke mainitsee kortinpelaamisen yhtenä kultalalaisten paheista, eivät Lundberg ja Schüdlöffel luettele sitä paheiden joukossa. Anvelt esittää syyksi kaksi vaihtoehtoa: ehkä kortinpeluu ei ollutkaan kovin laajalle levinnyt rahvaan keskuuteen, tai sitten molemmat kääntäjät olivat itse korttipelin ystäviä.

Syvällisempiä mukaelmiin tehtyjä muutoksia ovat Zschokken teoksen perusajatuksen siirtymät. Zschokke pitää kylän taloudellisten olojen keskeisenä parannuskeinona monenlaista yhteistoimintaa ajankäytön, työvoiman ja materiaalien osalta. Tästä on mukaelmissa hyvin vähän jäljellä. Anvelt toteaa mm., ettei niissä ole minkäänlaista mainintaa yhteisen lastenhoitopaikan järjestämisestä. Tätä ei tosin ole Keckmanin suomennoksessakaan; lasten päiväkodin perustamista kuvaava 19. luku on Keckmanin Kultalassakin kokonaan kääntämättä. Saattaisi ajatella, että Keckman joko ei pitänyt asiaa suomalaisittain ajankohtaisena tai ei halunnut julkaista luvussa varoittavina esimerkkeinä kerrottuja karmeita lapsikohtaloita. Asia selittyy kuitenkin yksinkertaisemmin: koko tämä luku on myöhemmin lisätty saksankieliseen kirjaan, sitä ei siis vielä ollut Keckmanin käyttämässä laitoksessa, ei ehkä Lundbergin ja Schüdlöffelinkään käytössä. Tätä tyyliältäänkin hieman muista poikkeavaa lukua ei esiinny ainakaan v. 1825 julkaistussa Goldmacherdorfissa, joka sisältyy Zschokken valittujen kirjoitusten 14. osaan. Anvelt lienee tarkastellut artikkeliaan varten jotakin uudempaa Goldmacherdorfin laitosta, jossa lastentarhaluku on mukana. Tämä suomennoksesta puuttuva jakso esiintyy ainakin n. vuonna 1900 julkaistussa saksankielisessä laitoksessa [tarkka vuosiluku puuttuu] 19. lukuna. Se lisää tämän Goldmacherdorfin laitoksen lukujen määrän 30:stä 31:ksi.

Myös Zschokken huolellisesti esittämä ja Keckmanin suomentama yhteis-meijeriajatus puuttuu sekä Lundbergiltä että Schüdlöffeliltä kokonaan. Goldmacherdorfin mukailijat toimivat Anveltin mielestä varsin realistisesti jättäessään propagoimatta sellaiset yhteisyritykset, jotka eivät moisioiden herruuden vallitessa olleet mahdollisia ja joista monia, kuten yhteismeijeriajastakin, ryhdyttiin Virossa toteuttamaan vasta 1900-luvun alussa. Sen sijaan pastorit Lundberg ja Schüdlöffel panevat kyläläiset yhteistoimintaan sellaisessa asiassa, josta alkuteoksessa ei ole mainintaa: nämä kokoavat rahaa urkujen ostamiseksi kirkkoon. Jäljelle jääneellä summalla voidaan perustaa kirjasto.

Teoksen mukailijat jättävät kuitenkin tekstiinsä monia sellaisia Zschokken esittämiä seikkoja, jotka eivät kuvasta Baltian maiden talonpoikien olosuhteita. Anvelt toteaa, että Latvian ja Viron kultalalaiset eivät tee päivätyötä moisioon, eivät joudu saamaan ruumiillista kuritusta eivätkä joudu pelkäämään, että moision herra ajaisi heidät pois talosta; he voivat myydä metsistään puutavaraa velkojensa maksuksi ja vaihtaa keskinäisen sopimuksen perusteella maakappaleita. Moisio ei vaikuta mitenkään kyläläisten elämään. Jotkut Kuurinmaan kylät olivatkin moisioiden vallasta vapaina, joten niihin tämä kuvaus sopii,

mutta yleisesti ottaen Baltian maiden talonpoikien asema oli toisenlainen, vaikka Viron talonpojat olikin periaatteessa vapautettu v. 1816–1819. Anvelt toteaa artikkelinsa lopuksi terävästi, etteivät talonpojat saaneet Lundbergilta ja Schüdlöffeliltä sen enempää Zschokken Kultalaa kuin omia olojaan vastaavaa kuvausta vaan teoksen, joka ei ollut sitä eikä tätä. Osa alkuteoksen keskeisiä ihanteita oli sentään säilynyt: raittius, ahkeruus, puhtaus ja opinhalu, itsehillintä ja sopuisuus.

Suomenkielinen Kultalan käännös noudattelee edellisiin verrattuna varsin uskollisesti alkutekstiä. Olen pistokokeiden avulla todennut, että Keckman seurasi alkutekstiään kappalejakoja myöten. Hän ilmoittaaakin kirjan esipuheessa: ”Olenma sen suomentanut.” Mukailemisesta ei ole puhetta. Ainoa viittaus kulttuurien ja olosuhteiden eroihin näkyy suomentajan huomautuksessa, jota jo edellä on siteerattu: ”Kussakin maassa ovat omat tapansa ja asetuksensa ja erilaiset asiain käytännöt.” Pohjoismaisille, moisioden herruutta kokemattomille talonpojille saattoi esittää sveitsiläisen kylän asukkaiden olosuhteita sellaisinaan, mukailematta ja seuraamuksia pelkäämättä.

C. N. Keckmanin saksan kielen taito oli jo nuoruudesta pitäen varsin sujuva, ja hän oli myös kääntänyt jonkin verran tekstiä saksasta ruotsiksi ja suomeksi. Lähdekieli oli siis hänelle tuttu. Arvostellessaan omaa työtään Keckman valitti Lönnrotille lähettämässään kirjeessä, miten joissakin paikoissa ”näky Ruotsi voittaneen”, mikä voisi viitata ruotsinkielisen käännöksen tai käsikirjoituksen mukanaoloon käännöstyötä tehdessä. Ruotsinkielisen käännöksen ilmestymisvuodeksi ilmoitetaan tietosanakirjassa kuitenkin vasta 1855. Keckman viittasi siis kirjeensä sanoilla omaan ruotsin kieleensä, joka häneltä toki, kuten kaikilta muiltakin tuon ajan suomalaisoppineilta, sujui kirjallisesti helpommin kuin suomen kieli. Jos Keckman siis – kuten on todennäköistä – käytti saksankielistä lähdeosta, se saattoi suomennostyön tunnetun ajoituksen perusteella olla jokin kolmesta ensimmäisestä korjaamattomasta painoksesta (1817–1819) tai neljäs, korjattu laitos (1829). Hän mainitsee työstäneensä käännöstään kolmisen vuotta.

Kultala lukemistona

Suomenkielisen Kultalan merkitys ja tarpeellisuus lisääntyi suomen kielen tullessa 1840-luvulla kouluissa opetettavaksi aineeksi. Kultala sopi sellaisenaan käytettäväksi lukukirjana, ja myös sen osia saatettiin käyttää lukemistojen aineksina. Aukusti Lilius otti v. 1850 ilmestyneeseen Suomenkieliseen luke-

mistoonsa Kultalan ensimmäiset kahdeksan lukua. Vielä August Ahlqvist otti vuonna 1873 lukemistoonsa pari Kultalan lukua. Koko teoksen neljäs painos ilmestyi vuonna 1898 Kansanvalistusseuran Kansankirjaston 3. osana. Kieli-asua oli siihen jonkin verran korjailtu, ja teoksessa on runsas piirroskuvitus. Koska Kultala on aikanaan ollut näin laajassa käytössä, sen voi varmasti katsoa vaikuttaneen Suomen kansan käsitykseen ihanteellisesta kirjallisesta ilmaisusta; se on tarjonnut kirjallisia malleja pitkän ajanjakson kuluessa.

Kultala on vielä nytkin kiehtovaa luettavaa. Sen juonena on yksinkertainen kehityskertomus pienen kyläkunnan elinolojen parantumisesta. Kirjan henkilökuvaus on varsin tyypittelevää. Lukemista helpottaa ja mielenkiintoa pitää yllä se ominaisuus, että kirjan opetus pysyttelee konkreettisten toimien kuvauksessa eikä päähenkilö, kyläkoulun opettaja Toivonen, montakaan kertaa eksy saarnaamaan, vaan osoittaa seikkailukertomusten juonen tapaista oveluutta: hän kiehtoo joukon kyläläisistä liittymään merkilliseen kullantekijöiden salaseuraan, joka antaa jäsenlupauksensa kynttilän valossa, salaisessa kokouksessa, upeaan asepukuun pukeutuneen Toivosen edessä kultarahojen kimalliellessä pöydällä. Seitsemän vuoden kuluttua olisi kaikilla kullantekijäin liiton jäsenillä yhtä paljon kultarahoja omistuksessaan, jos he suostuivat Toivosen suunnittelemiin sääntöihin: työteliääseen ja säästäväiseen sekä järkevästi järjestettyyn elämään.

Seitsemän vuoden aikana kylän elämä kohentuukin: kapakoissa käynti ja uhkapeli loppuvat, kodit ja pihamaat siivotaan, pahoin velkautuneiden lainat saatetaan järkevämpään maksujärjestelyyn. Koulussa otetaan käyttöön uuden-aikaisia opetusmenetelmiä, kunhan lapset ensin on opetettu pesemään kasvonsa ja kampaamaan hiuksensa. Kustannusten säästämiseksi perustetaan yhteiskeittiö. Meijeri saadaan aikaan. Tämän yrityksen perustaminen ja sen toimintatapa sekä voitonjako käydään erityisen huolellisesti läpi. Säästökassa tallettaa karttuvat varat. Yhdessä kylään muuttaneen nuoren kirkkoherran kanssa Toivonen ryhtyy monenlaisiin uudistuksiin. Pappi saa kyläläiset vakuutuneiksi siitäkin, ettei ukkosenjohdattimien käyttöönotto ole syntiä.

”Peljätä ja ahkailla ukon käydessä ei ole hyvä, itse ukkoinen on laupiaan Jumalan siunaus, siinä että se puhdistaa ilman ja tekee maan hedelmälliseksi. Heittäkääät siis pois murheenne. Menkääät ja pankaat kukin katonne harjalle puolen kyynärän pituinen rautapiikki; liittäkääät siihen kynän paksuinen rautalanka, joka menee alas maahan johonkuun märkään paikkaan. Niin on ukon tulelle tie valmistettu, jota se, ketään vahingoittamata, menee sisälle maahan,

jos nimittäin rautalanka on ehiä ylähältä alas asti ja pidetään puhtaana ruosteesta ja liasta. Ukon tulen johdattaja on pelvon poisjohdattaja, ja varjelee huoneet ja talot.”

Toivonen saavuttaa myös yksityistä onnea: hänestä tulee kylänsä kunnioitettu johtaja ja kauniin Elsan onnellinen puoliso. Kirja päättyy idyllimäiseen kyläjuhlan kuvaukseen Toivosen pojan ristiäisistä.

Kultalan suomenkielisen käännöksen syntymisestä on maininta Keckmanin Oulusta lähettämässä kirjeessä Lönnrotille 18.1.1834. Keckmanilla on tapansa mukaan varsin asiallinen, joskin omia saavutuksia vähättelevä käsitys teoksesta:

”Että itse kirja, sisälläpitonsa vuoksi, on hyvä, siitäpä ei taida olla kysymystä. Enkä luulisi kielenkään vuoksi olevan huonoimpia Suomalaisia kirjoja; mutta taitaa kuitenkin olla paljokin moitteen alaisia paikkoja (olenpa jo itsekin muutamia havainnut) niinkuin sellaisia joissa näkyy Ruotsi voittaneen, kelvottomia sanoja ja sanoin väärä järjestys.”

Kultalan kääntäjä

Kultala ilmestyi aikakautensa parhaan oppineen suomen kielen käyttäjän kääntämänä. C. N. Keckman oli kasvanut Oulussa, jossa tuohon aikaan vielä porvarisperheissäkin puhuttiin ruotsin lisäksi myös suomea. Koulusivistys annettiin tietenkin ruotsiksi, ja ruotsia Oulun herrasväet varmaan enimmäkseen seurustelukielenään jo käyttivät 1800-luvun alkuvuosina. Mutta koulu-
pojat keskenään ja vilkkaan kauppiakaan kartanon palkolliset ja maakunnasta saapuneet vierailijat puhuivat suomea, ts. Oulun seudun murretta. Sivistyneistön yleispuhesuomi ei tuohon aikaan vielä ollut kehittynyt. Tämän kieli-
muodon lisäksi Keckman kuuli kotonaan äidiltään kalevalamittaista runoa, mikä voitaneen laskea viljellyksi suomen kielen muodoksi. Toinen viljellyn suomen kielen laji, josta Keckman pääsi osalliseksi, oli vanha kirjasuomi, jonka valtaedustajana oli kirkkokieli, raamatunkäännös ja virret. Se oli pohjana Keckmanin suomen kielen kirjalliselle taidolle, joka joutui koetukselle hänen toimiessaan kahtena vuonna Turun Wiikko-Sanomien kirjoittajana. Epäilemättä Turun Wiikko-Sanomien perustajan Reinhold von Beckerin kanssa työskenteleminen kehitti Keckmanin kielitaitoa ja hänen kykyään problematisoida oikeakielisyyseikkoja.

Keckmanin kirjeenvaihdosta ilmenee, että häntä jo nuoresta pitäen kiinnostivat kielen kääntämisen kysymykset. Keckmanin jälkeensä jääneessä käsikirjoituskokoelmassa on runsaasti eri tarkoituksiin tehtyjä käännöksiä suomesta ruotsiksi ja ruotsista suomeksi. Opiskeluaikainen kirjeenvaihto osoittaa hänen käyttelleen myös saksaa varsin vapaasti ja sujuvasti.

Kultalan suomentajalla oli 1830-luvulla selvä käsitys suomen kielen kehityssuunnasta. Ruotsalaisuuksia oli vältettävä. ”Ruotsalaisuuksien” määrittelemisen oli tietysti toisenlaista kuin nykyään. Esimerkiksi nykyisin käyttökeltontona ablatiiviagenttia Keckman käyttää Kultalassaan surutta: *kuinka Toivonen vihamiehiltänsä vainotaan; minä olen käräjältä pantu tavarasi hoitajaksi; nämä nuoret miehet naurettiin ja pilkattiin toisilta kylän pojilta; talonpojat pidettiin kaupunkilaisilta kunniaassa.* Olen nopeasti poimien löytänyt Kultalasta ainakin 26 tällaista ablatiiviagenttitapausta, joten se on ollut ilmeisesti aivan normaalina pidetty ilmaisutapa. Vanhan raamatunkäännöksen kieliasu ja ruotsin kielen rakenne tunkevat siinä varhaisnykysuomen parhaankin käyttäjän kieleen.

Toinen suomentajan yleisperiaate näyttää olleen alkuteoksen jonkinasteinen sovittaminen, niin ettei se tuntuisi oppimattomasta kansasta kovin vaikealukuiselta. Kyseessä ei kuitenkaan ole sellainen mukailu kuin lätin- ja vironkielisen laitoksen kohdalla tapahtui, vaan Keckmanin tekemät muutokset ovat lähinnä kieliparren valinnan tasolla. Nimet on suomalaisessakin laitoksessa muutettu: opettaja Oswald on siis Toivonen, kaunis myllärintytär Elsbeth on Elsa, nuoren opettajanapulaisen Johannes Heiterin nimi on yksinkertaisesti Juhana. Rahayksiköt on muutettu rupliksi ja kopeekoiksi, samoin kuin lätin-kielisessä ja vironkielisessä mukaelmakäännöksessäkkin. Eräitä muitakin pieniä sovitelmia esiintyy, mutta ne koskevat vain yksittäisiä sananvalintatapauksia. Esimerkiksi: Keckman piti, ehkä aiheellisestikin, suomalaisia talonpoikia puutarha-asioissa kehittymättöminä, koska hän yksinkertaisti: *Oli sieltä varastettu kaikellaisia kasvantoja* (hatten sie ihm den Salat von den Beeten gestohlen).

Muutamiiin kohtiin olen havainnut suomentajan lisänneen jonkin selittävän sivulauseen tai ajatuksen. Tällainen on esimerkiksi tuonnempana esille tuleva kalevalamittainen sananparsii, jonka kohdalla alkutekstissä ei ole mitään vastaavaa.

Kultalan kieli

Ortografia. Oikeinkirjoitus oli 1820-luvulla vakiintunut niin, että edellisten vuosikymmenten kiistanalaiset merkintätavat olivat uudistuneet. Turun Wiikko-Sanomien ensi vuotena oli *d*:n merkintätapa riidelly jokseenkin valmiiksi. Keckman itse ilmoittaa oman kantansa *d*-kysymyksessä eräässä kirjeessään Lönnrotille. Hän sanoo tosin olevansa jo lapsena tottunut *d*:ttömään kieleen, mutta kirjoittaa kuitenkin vakiintunutta tapaa noudattaen.

Kultalassa esiintyy samanlaista oikeinkirjoituksen vakiintumattomuutta kuin ajan muussakin kirjallisuudessa: esimerkiksi tekijännimijohdin voitiin kirjoittaa sekä *j*:llisenä että ilman *j*:tä edeltävästä vokaalista riippuen: *kullantekiään kylä, lukia, ylönkatsoja*; *ea*-sanat kirjoitetaan tavallisimmin *i*:llisinä: *leviä, oikia, vaikia, e*-loppuisissa sanoissa on aina nominatiivissa *t*: *pubet, tarvet, vaatet, perhetunnan, vaatet-arkku*. Adessiivi on joskus *n*-päätteinen: *arenmillen*. *i*-loppuinen diftongi esiintyy varsin vakiintumattomana: *bevoinen, melkeen, tietämätöin, onnetoin, kukkai-sia*. Konsonantin kahdentuminen liitepartikkelin edellä on tavallista: *ei olekkaan, otappas*.

Kaiken kaikkiaan oikeinkirjoitusseikat eivät Kultalassa ole enää siinä määrin ongelmallisia, että niiden poimiminen ja luetteleminen tässä antaisi jotakin yleisempää tietoa varhaisnykysuomen kielenparresta; ainoa yleisen tason havainto on siis, että Keckmaninkin kielessä on vielä eräitä vakiintumattomuuksia, joista myöhemmät kielen kehittäjät ovat halunneet päästä eroon.

Morfologia. Myös muoto-opin osalta on vakiintumattomuuksia vielä havaittavissa. Näistä ehkä huomattavimmat ovat monikon 1. ja 2. persoonan päätteet, jotka vuoroin ovat nykyisen yleiskielen kaltaisia, vuoroin Oulun seudun murteen ja vanhan kirjakielenkin osittaisen käytänteen mukaisesti *a*:llisia. Samassakin virkkeessä saattaa esiintyä sekä *a*:llisia että *e*:llisiä muotoja: *Jos nyt vedellä valkiata sammutatte, miksikä epäilettä*.

Monikon toisen eli yksikkövirtaloisen genetiivin käyttö on Keckmanin suomenoksessa tavattoman paljon yleisempää kuin nykyään. Tämähän on myös vanhan kirjasuomen piirre. En ole laskenut monikko- ja yksikkövirtaloisten monikon genetiivien frekvenssejä, mutta silmämääräisesti 2. genetiivi vaikuttaa hyvin paljon yleisemmältä: *köyhäin, leskein ja orvoin; muutamain rikasten, ruoka-tarvetten*.

Keckman käyttää varsin runsaasti kotimurteestaan tuttuja mutta muuten melko suppealla alueella esiintyviä refleksiivisiä johdoksia: *olisivat peräyneet, antausivat, erkausi, hukkaupi, kokounut, pistäytä, tukkeenta, velkauneet*. Keckman oli omassa väitöskirjassaan käsitellyt nimenomaan suomen kielen passiivia sekä refleksiivijohdoksia ja refleksiivitaivutusta.

Vanhassa kirjasuomessa silloin tällöin esiintyvä passiivin ensimmäinen infinitiivi näkyy kahdesti Kultalan sivuilla: *millä neuvoilla vaivaisten hoito parahiten taitaisi autattaa; yhteiset velat taitaisiin puilla maksettaa*. Mielenkiintoinen vanha ortografis-morfologinen piirre on myös liitepartikkeli *hAn*, joka esiintyy itsenäisenä sanana: *Ihmisiä hän mekin olemma. Et hän sinä tiedä mitään. On han minulla virkani puolesta kyllä tekemistä*. Tällaista kirjoittamistapaa esiintyy myös Keckmanin suomenkielisissä kirjeissä. Joskus kirjoitetaan myös yhteen: *Kyllähän ne kaikki tunnettiin*. Myös pronomini saattaa eräissä fraasintapaisissa ilmauksissa olla yhteen kirjoitettuna: *josma, kyllämä, luulemma, luulenma, olenma*.

Syntaksi. Kultalan lauseopilliset piirteet ansaitisivat yksityiskohtaisen tarkastelun, jossa verrattaisiin lähdekielen rakenteita suomentajan valitsemiin. Silmäilemälläkin havaitsee melko yleisenä piirteenä ilmeisesti ruotsinvoittoisen, ehkä saksan kielenkin vaikuttaman 1. infinitiivin käytön, joka poikkeaa nykykielestä: *Ja siihen apua löytää oli vaikia asia; sitä laitattaa maksaa paljon rahaa; niin vähästä karjasta saada niin paljon voita ja juustoa, sepä nyt oli eriskummainen konsti; puuta polttaa on rahaa polttaa; Se, minä sanon, on oikeen katsoa talouttansa ja säästää*. Kaksi jälkimmäistä on saksankielisessä alkutekstissä muodostettu heissen- ja nennen-verbeillä (Holz verbrennen heisst Geld verbrennen; Das nennt man hausen und sparen).

Keckman on tekstissään hallinnut erinomaisesti suomen lauseenvastikkeet ja monenlaiset infinitiivirakenteet ja käyttänyt niitä hyväkseen: *Pappi arveli olevansa; Sanottiin siellä olevan; Tiettiin rahat olevan hyvässä tallessa ja vuokrat oikeilla ajalla maksettavan; Tultuansa ulos tullista, puhkesi hänen sydämensä ja hän itki katkerasti; Saimme muualta vuokraa sinne lainatuista rahoista, joita olimme säästäin kokoilleet; Joivat juotavansa*.

Vanhan kirjasuomen konjunktoiden käyttö poikkesi nykyisestä. Keckmanin suomenoksessa kiinnittyy huomio erityisesti disjunkttiivisten konjunktoiden valintaan. *taikka–eli(ekkä)* vastaa nykyistä ’joko–tai’-liittokonjunktioita. *eli* esiintyy merkityksissä ’tai’ ja ’vai’: *Kaikkia näitä oli hän taikka itse nähnyt eli kirjoista*

lukenut; vieraita kaupungista eli muista kylistä. Konjunktio *koska* on useimmiten temporallisessa käytössä, kun taas kausatiivisessa funktiossa on usein *sillä että*: *sillä että useimmat kylässämme ovat velkaa rikkaille, tekevät rikkaat mitä tahtovat.*

Olen tarkastellut myös Kultalan relatiivilauseiden muodostusta. Henkilöstä puhuttaessa relatiivisanana on aina *joka*, samoin sitä käytetään yleensä yksinkertaiseen nominikorrelaattiin viitattaessa. Kun kyse on paikallisuudesta, Keckman valitsee poikkeuksetta *ku*-vartalon. Jos korrelaattisana puuttuu, pronomini on *mi*-vartaloinen; sen sijaan parissa lausevasteisessa tapauksessa pronomini on *joka*.

He valittivat ja huusivat hirmuisesti Kultalalaisten kovasydämmisyydestä, jotka eivät tahtoneet antaa heidän syödä; Joilla ei ollut omia huoneita, ne otettiin vaivaisten huoneeseen; Eri huonet, kussa ruat keitettiin; Katossa säilytettiin, mitä oli tarpeiksi ostettu; Hänellä oli kirja, kuhun kaikki olivat kirjoitetut; Ja tullaksensa taas yhtäkkiä rikkaaksi, alkoi hän pelata, johon kaikki rahat menivät; Jos ne muutoin olivatkin vanhat ja kuluneet, jota hän ei soimannutkaan.

Kultalassa esiintyvien relatiivilauseiden joukossa on varsin paljon korrelaattiansa edeltäviä, virkkeenalkuisia relatiivilauseita ja korrelatiivisia konstruktioita. Tämä piirre on ominaista sananlaskuille ja erilaisille opettavaisille toteamuksille. Kultalan opettavainen perussävy tulee hyvin ilmi tässä kielen ominaisuudessa: *Jolla on karjaa, lähettäköön sen laitumelle; Jossa olivat enimmäkseen krouvit, siinä mä havaitsen enintä köyhyyttä; Jota seurakunta elättää, sitä se myös saa pitää silmänsä alla; Jotka ovat vaivaisten huoneessa, niiden pitää tehdä työtä kahdeksan tuntea päivässä.*

Sanasto. Sanasto on Kultalan kiintoisin tarkastelukohde. Keckmanilla oli hyvin hallussaan arkisen elämän perussanasto, jota Kultalassa käytetään. Jonkin verran hankalampaa voi huomata olleen kirjassa paljon tarvittavien talousalan termien käyttelyn. Mm. maan vuokrausta ja rahan lainausta varten käytettävät termit ovat moninaiset: *arrenti, vuokra, vuokraus, intressi, korko, korkoraha, räntty.* *Vuokra* esiintyy sekä *arrentin* että *intressin* vastineena. Verbiä *velkaantua* Keckman tietävästi käytti ensi kertaa (Rapolan mukaan 1834, siis todennäköisesti Kultalassa). Esimerkkejä: *Aina he maksoivat vuokransa eli velkansa; arrentimaittensa annoista* (vuokramaiden tuotosta); *Emännät, jotka eivät taida eli tahdo itselleen paikata ja ommella, tuhlaavat suuren rahaston* (Hausfrauen, die nicht sticken und nähen können, verschwenden grosses Geld); *Ensimmäiset kulutukset annettakoon yhteisistä rahoista; Yhteisestä kassasta oli ränttyt maksettu.* Talousalan termejä

Keckman oli tottunut käyttämään jo Turun Wiikko-Sanomien aikana, mm. kirjoittaessaan uutisia säästöpankkiliikkeen rantautumisesta Suomen Turkuun. Asia lienee tullut hänelle läheiseksi senkin vuoksi, että tämän maamme ensimmäisen säästöpankin aikaansaaja oli hänen sisarvainajansa puoliso J. J. Julin.

Monien abstraktisanojen kohdalla on suomentaja selvästikin saanut hakemalla hakea suomenkielistä sanavastinetta. Edellä oli 'tuotto'-sanana vastineena *annot* ja 'kulujen' vastineena *kulutukset*. Yhteiskeittiötä suunnitellessaan Toivonen esittää: *Jo olisi yhteinen ruan laitos, josta jokainen perhekunta saisi noutaa ruokansa valmiiksi keitettynä*. Edelleen: *Hän vihasi kaikkia uusia asetuksia 'tapoja'*. 'Omaisuus' on vanhan kirjakielen mukaisesti *tavara: Näin heille karttui vähäinen tavara* (So sammelten sie sich ein kleines Vermögen). Torilla kyläläiset myivät *munia ja muita kaluja*.

Toinen sanastoltaan haasteellinen ala on koulun ja oppiaineiden esittelyssä tarvittava termistö. Niinpä Keckman joutuu joskus käyttämään apuna sulkeisiin merkittyä vierasperäistä sanaa tai selitystä. *Toiset laskivat yhteen (addeerasivat), toiset laskivat erite (subtraheerasivat); luvun laskussa eli räknäämisessä; numeroita eli laskumerkkejä; pännöillä ja pläkillä*.

1800-luvun alussa ei mehiläisten pito liene ollut suomalaisille talonpojille yhtä tuttua kuin sveitsiläisille. Kaiketi tästä syystä Keckman varustaa selostuksensa tästä elinkeinosta muutamalla kaksinkertaisella, selittävällä sananvalinnalla [alleviivaukset minun]:

”Hän oli varsin taitava ja ymmärtäväinen mesiläisiä hoitamaan, tiesi miten niitä varjella vahingoista ja niille hankkia terveellistä elatusta, jos sitä puuttuisi. Ei hän kuitenkaan pitänyt mesiläisten pesiä kauvan tykönänsä, vaan antoi ne ilman mitään maksota köyhimmille perhekunnille, ja opetti heitä oikeen hoitamaan näitä hyödyllisiä itikoita (die nützlichen Thiere). Sen hän vaan heiltä vaati, että niistä ulos lentävät uudet paarmat kiinni pyyttäisiin ja annettaisiin niille perheillen joilla niitä ei vielä ollut, siksi että niitä löytyi melkeen joka talossa. Ja että hän oli mestari mesiläisten korjuussa, ja opetti sitä kaikille, menestyikin se kaikilla. Ja niin vietiin kaupunkiin paljon mettä eli hunajata ja medenvahaa eli vaksia, joista tuotiin kotia kauniit rahat. Ja aikaa myöden Kultala tuli koko maakunnassa kuuluisaksi mesiläisten kasvosta, niin että kaukaisistakin paikkakunnista tuli ostajia, jotka nostivat medenvahan ja meden (hunajan) hinnan kylässä, sillä kukin kiitti Kultalan mettä paraaksi. Näin oli

Kultalalaisilla karja, jolle eivät tarvinneet maita eli niittyjä perkata eikä rehuja kokoilla, mutta jotka hienoilla siivillänsä lensivät yli maiden ja metsien ja kultaa toivat taloon omistajillensa.”

Kultalassa esiintyvien sanojen joukossa on jonkin verran nuoria ruotsalaislainoja, esimerkiksi *krouvi*, *kryyti*, *köökeki*, *provasti*, *tyyris*, on myös muutamia, mutta vain muutamia prefiksikäännöksiä: *poiskadonnut*, *alaspainetut*, *ylösluetut tarinat*. Vaikuttaa siltä, että prefiksiverbit ovat kuuluneet niihin ruotsalaisuuksiin, jotka Keckmanin mielestä tuli pitää hyvästä suomen kielestä loitolla. Syntaksinkaan puolella ei ruotsalaisittain postposition avulla muodostettuja sanaliittoja ole kuin jokunen: *Katsoivat vihapäissä Toivosen päälle*; *Vaiwaisten huoneen alle kuuluvat kryytimaat ja pellot*; *Yhteinen laidunmaa jaetaan taloin päälle*.

Jotkin suomennoksen sananvalinnat tuntuvat nykyisin murteellisilta tai puhekielisiltä. On kuitenkin otettava huomioon, ettei mainittua tyylieroa Keckmanin suomennostyön aikaan ollut olemassa ainakaan samanasteisena kuin nykyään. Tähän ryhmään sijoittaisin mm. *änskissään ruvennut itse juomaan*; hän *mistäsi* paraan ystävänsä; *kuutisen leiviskää ja enemminki voita ja juustoa yhteen puhkuun*; *nöyrässä talvipakkaisessa*; *olisivat pötkineet tiehensä*; hän *hoksasi*; *yksi maa eli kääntti*. Tällaisten sanojen tarjoutuminen suomentajan käyttöön osoittaa vankkaa ja syvää murteen taitoa. Keckmanille ei myöskään tuottanut vaikeuksia murteensa deskriptiivisten ainesten siirtäminen kirjalliseen asuun. *Ukeko jyrisi ja pauhasi, että huoneet järisivät ja akkunat tärisivät* (Der Donner rollte, dass die Häuser bebten und die Fenster klirrten).

Erillisistä tapauksista kiintyy huomio vielä sanaan *kummitus*: *kööpeliä ja muita sellaisia kummituksia*. Sana tuntuisi tässä olevan nykyisessä merkityksessään. Mutta toisin on, kun uutta, polttopuita säästävää uunityyppiä esiteltäessä kerrotaan, että kyläläisistä *jokainen tahtoi tupaansa sellaisen pienen kummituksen* (ein kleines Wunderthier).

Kansankieliset fraasit. Nykyajan lukijaa viehättäviä ovat Keckmanin kansankielestä käyttöön ottamat sananparret ja fraasit: *monta pulakkaa ja vastusta, tuo Toivonenpa on koko Lappi!* (Der Oswald ist doch ein Hexenmeister und Tausendsassa), *huuto, älinä ja räbinä, pystössä silmin, haaralla jalvoin, meni juoksupotkaa* (lief spornstreichs). Vielä on pari sanaleikin yritelmää: *tämä liikanimi ei ollut mikään liikanimi*; (diese Uebername war kein Uebelname), *ilman liata ja viata*. (ohne Flecken und Fehl). Suomentaja on yrittänyt saada lähtötekstin sana-

leikkiä käännökseensä ja on pyrkimyksessään aika hyvin onnistunutkin. Oudompi on *kýllä minä teille nyrkin näyttän* (will ich euch die Faust auch zeigen). Ehkä Keckman on tässä itse muodostanut saksankielisestä sananparresta suomalaisen.

Yksi kalevalamittainen sananlaskukin on päässyt mukaan käännökseen: *Vaivainen vaivaisen naiپی. Siitä saadaan pussiseljät, siitä vaivaiset venyvät*. Alkuperäisessä tekstissä ei tällä paikalla ole mitään saksankielistä sananlaskua, vaan suomentaja on lisännyt sen käännökseen omasta sananlaskuvarastostaan. Samoin Keckmanin *niinkuin tina tubkaan* on alkutekstissä yksinkertaisesti ”es schwindet immer”.

Keckmanin suomennostyön johtavana periaatteena näyttäisi tämän kansanker-
tomussuomennoksen sananvalinnassa ja sanontojen käyttämisessä olleen mah-
dollisimman havainnollisen ja kansanomaisen rikkaan kielenparren tavoittelu.
Tässä hän on onnistunutkin.

Arviointia

Vuonna 1834 ilmestyi toinenkin pieni kaunokirjalliseksi luonnehdittava suomennos: nimettömän suomentajan saksan kielestä kääntämä opettavainen kansankuvaus Elina eli nuhteettomuus majasa. Suomentaja oli rovasti C. W. Forssman, mikä paljastuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran pöytäkirjoista. On mielenkiintoista tarkastella Elinan kieltä rinnan Kultalan kanssa. Oikeinkirjoituksen osalta ei teksteissä loppujen lopuksi ole suuria eroja. Sanaston suhteen Elina myös on, muutamia suppealevikkisiä murre sanoja lukuun ottamatta, jotenkin tasoissa Kultalan kanssa, vaikka teoksen suppeus ja juonen yksipuolisuus eivät annakaan samanlaista kuvaa yhteiskunnan monilta aloilta kuin Kultala antaa. Elinaan tutustuminen on kuitenkin aivan toisenlainen luku-elämys kuin Kultalan lukeminen. Elina antaa vaikutelman vanhasta kirjasuomesta, Kultala on kiistatta siihen verrattuna ottanut pitkän askelen kohti nykysuomea. Tekstien välisen kielieron täytyy olla huomattavimmillaan lauserakenteissa, sanajärjestyksessä ja ehkä rektioissa, kun oikeinkirjoitus- ja muotoopilliset erot eivät ole kovin merkittävät. Kultalan lauserakenteiden yksityiskohtainen kontrastiivinen tarkastelu ja vertailu lähdetekstiin valottaisi asiaa. Kultalan eduksi on tässä vertailussa mainittava myös mainitsemani rikas fraasisto ja kansankieliset puheenparret, jotka antavat Kultalan kielelle pysyvän lukuarvon ja charmin.

Kultalan suomentaja C. N. Keckman pystyi käännöstyössään irtaantumaan lähdekielen rakenteista tavalla, joka tarkemman tutkimuksen valossa varmaan hämmästyttäisi. Nykyajan lukija havaitsee luonnollisesti vielä paljonkin outouksia, ja muutamat lause- ja virkerakenteet tuntuvat väkisin kääntyvän takaisin saksaksi. Mutta että sittenkin 1830-luvun alussa pystyttiin luomaan Kultalan veroista kieltä, se antaa aihetta pariin arviointiin. Carl Niclas Keckman piti käännöstyötään arvossa. Hän käytti siihen paljon aikaa ja vaivaa. Ilmeisesti hän tiedosti asemansa suomen kielen ainoana akateemisena opettajana ja kanavoi tietoisuutensa tarkkaan ja antaumukselliseen työntekoon. Ilmeisesti hänen mielestään suomen kielen kehitys ja sen hyvä käyttö ja käytettävyys olivat tärkeitä asioita.

Lähteitä

- Anvelt, Leo 1979: Zschokke "Goldmachedorf'i" teest eesti lugejani. – O.W. Masing ja kaasaegsed. Lisandusi nende tundmiseks. 149–161. "Eesti Raamat", Tallinn.
- Assmann, Dietrich 1991: Schweizerisch-finnische Literaturbeziehungen um 19. Jahrhundert. – Bausteine. Die Schweiz und Finnland im Spiegel ihrer Begegnungen. Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen nr. 23. 222–228. Verlag Neue Zürcher Zeitung.
- Krohn, Julius 1897: Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet. Helsingissä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon osakeyhtiö.
- Lönnrot, Elias 1990: Valitut teokset 1. Kirjeet (toim. Raija Majamaa). SKST 510. Helsinki.
- Pääkkönen, Irmeli 1994: Suomalainen sydäimestä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä. Suomi 172. SKS, Helsinki.
- Rapola, Martti 1960: Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen. – Tietolipas 22. SKS, Helsinki
- Zschokke, Heinrich 1825: Das Goldmachedorf. Heinrich Zschokke's ausgewählte Schriften. Vierzehnter Theil. Bei Heinrich Remigius Sauerländer, Aarau.
- [1900]: Das Goldmachedorf. Eine anmuthige und wahrhafte Geschichte für Schule und Haus. Universal-Bibliothek. Verlag von Philipp Reclam jun., Leipzig. [Ilmestymisvuosi epävarma.]
- 1830: Das Goldmachedorf. Nach des hochgeschätzten Zschokke's Erzählung für die Letten umgearbeitet und übersetzt von J. F. Lundberg, und als Deutsch-Lettisches Lesebuch herausgegeben von G. Merkel. Gedruckt bei Wilh. Ferd. Hächer, Riga.
- 1842: Kuldorg, ehk Kulla saatja külla. Saksa kelest ma kele ümberpandud. [Schüdlöffel]. Tallinnas trükkitud J. H. Gresseli kirjadega.
- 1834: Kultala. Hyödyllinen ja huvittava historia, yhteiselle kansalle luettavaksi annettu. [Keckman]. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1. osa. Präntätty J. G. Frenckellin ja Pojan tykönä. Helsingissä.
- Helsingin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmat.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston kokoelmat.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran pöytäkirjat.

Carl Niclas Keckman kielenkorjaajana

Tarkastelen seuraavassa niitä kielenhuoltoperiaatteita, joita varhaisnykysuomen merkittävä kehittäjä Carl Niclas Keckman noudatti korjatessaan vuoden 1835 kirkkokäsikirjan kieliasua. Keckman toimi ensimmäisenä yliopiston suomen kielen lehtorina vuosina 1829–1838 ja oli ainoa, joka tuona aikana sai elatuksensa suomen kielen opettamisesta, kehittamisestä ja huoltamisesta. Tämän virallisen aseman vuoksi hänelle karttui muitakin kieleen liittyviä tehtäviä, joukossa sen käsikirjoituksen korjaustyö, joka tässä on tarkasteltavana. Etsin Keckmanin kielenhuoltoperiaatteita myös hänen jälkeensä jättämistään käsikirjoitteista ja julkaistuistakin teksteistä. Yleisesti voisi kysymykseni esittää näin: millä tavoin kehitetään nykyaikaista kirjakieltä sellaisella asteella olevasta kielestä, jonka käyttö on etupäässä suullista, siis erilaisten paikallismurteiden varassa, tai vain parin harvan tekstilajin, lähinnä kirkkokielen ja lakikielen kirjallisen tradition kannattelemaa?

Kysyn ensiksi: Millä edellytyksillä Keckman ryhtyi korjaustyöhön? Mikä oli hänen kielitaitonsa ja kokemuksensa? Lyhyesti voi kysymyksiin vastata: paras mahdollinen. Kuten monet muutkin aikalaisensa, Keckman osasi suomen kieltä sellaisena kuin sitä hänen kotiseudullaan puhuttiin. Hänen suomen kielen taitonsa taustana oli siis Oulun seudun murre. Keckmanin suomen kielen taito ei kuitenkaan ollut pelkästään kotiseudun puhekielen varassa. Hän oli tässä esiteltävään tehtävään ryhtyessään jo työskennellyt paljon suomen kirjakielen parissa: hän oli toimittanut bibliografian kaikesta siihen mennessä suomeksi painetusta kirjallisuudesta; hän oli ollut Turun Wiikko-Sanomien toimittaja parin vuoden ajan Reinhold von Beckerin apuna ja seuraajana; hän oli ryhtynyt kokoamaan sanastotäydennystä Kustaa Renvallin sanakirjan välilehdille tavoitteenaan uuden sanakirjan aikaansaaminen; hän oli kääntänyt ruotsiksi suomenkielistä tekstiä opetustehtäviensä ja lukemistohankkeittensa yhteydessä; hän oli vuonna 1834 julkaissut ensimmäisen suomennetun romaanin, Kultalanimisen kansankertomuksen, jonka laaja levikki teki siitä hyvän ja sujuvan suomen kielen mallin useiden vuosikymmenten ajaksi. Hän myös toimitti painosta Z. Topelius vanhemman kansanrunojulkaisut ja Lönnrotin Kalevalan.

Artikkeli on laajennettu esitelmästä, jonka pidin kahdeksannessa kansainvälisessä fenno-ugristikongressissa Jyväskylässä elokuussa 1995. Se on suppeampana mukana kongressijulkaisussa (*Pars IV Contactus linguistici et status hodiernus linguarum, redegerunt* Heikki Leskinen, Sándor Maticsák, Tõnu Seilenthal, Jyväskylä 1996 s. 233–236).

Sivistyskielenä Keckmanilla oli tietenkin ruotsi, ja sillä kielellä hän myös teki tässä tarkasteltavan käsikirjoituksen korjauksiin liittyvät huomautukset. Muiden kielten taidosta mainittakoon, että hän osasi sujuvasti saksaa, latinaa ja kreikkaa. Kirkkokäsikirjan kieliasu siis tuskin olisi voinut olla osaavammassa käsissä.

Tarkasteluni kohde on käsikirjoite, joka on säilytteillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa sekä alkuperäisenä että mikrofilminä (Mf 5/1990). Se on otsikoitu: Anmärkningur och förslagna ändringur vid den Finska Öfsgen (Översättningen) af Kyrkohandboken för Evangeliskt-Lutherska Församlingur i Ryska Riket. Kyseessä on siis aiotun kirkkokäsikirjan kieliasun johdosta tehtyt huomautukset. Painettuna teoksen nimi on: Kirkko-menoin Käsi-kirja Evangelisille Lutheruksen Seurakunnille Venäjällä. Se ilmestyi ”St. Pietarporissa” v. 1835. Pietarin esivalta oli jo aikaisemmin antanut toimittaa käsikirjasta uuden saksankielisen laitoksen, josta Keckmanin korjattavana oleva käsikirjoitus oli suomennettu. Myös ruotsiksi oli Pietarin viranomaisten käsitystä laadittu uusi kirkkokäsikirja, joka ilmestyi v. 1834. Kielenkorjaaja Keckman käyttää hyväkseen näitä kahta laitosta ja vertailee tekstin osia niihin lähinnä käännöksen sanatarckkuuden, joskus myös sisällön osalta. Painettuna suomenkielinen teos sisältää 179 tekstisivua sekä nuottiliitteen. Sen alkuperäisen suomennoksen oli tehnyt toimituskunta, jossa oli kahdeksan jäsentä. Toimituskunnan koostumus on mielenkiintoinen: kaikki olivat pappismiehiä, puheenjohtajana oli Pietarin saksankielisen seurakunnan kirkkoherra. Toiset suomennustoimikunnan jäsenet olivat kirkkoherroina mm. Toksovassa, Molooskovitsassa, Tyrössä, Lempaalassa ja Tuuterissa.

Kirkko-Menoin Käsi-Kirjassa kerrotaan teoksen syntyvaiheista: ”Koska siis uusi kirkko-menoin Käsi-kirja oli valmistettu saksaksi, asettükse, St. Pietarporin Korkia-arvoisen Konsistoriumin hoidolla, Hiippakunnan Pappeista koottu Toimitus-kunta (Komité) kääntämään sitä suomeksi. – Samati etsi Toimitus-kunta, niin paljon kuin mahdollinen on, antaa tämän Käsi-kirjan suomen kieleen puhtaana ja kaikilta luettavana, että se, ilman vierasten kielten hämmennystä, saisi omin voimin ylentää mieltä taivaalliseen hartauteen. Jos tämä työ oli vaikia ja aina vielä keskoinen, niin oli se Toimitus-kunnalle kumminkin helpompi, sen avun vuoksi, jonka sille antoivat ne jalot miehet Gustavus Renvall ja Reinhold von Becker, joidenka nimiä ei tässä voi olla mainitsemata, ja jotka nykyisinä aikoina ovat näyttäneet suomen kielen oikiassa muodossansa. Sen sivussa on Toimitus-kunta ahkeroinnut säilyttää kielessä

sitä, mikä kauvan aikaisella tottumuksella on jo saanut kauneuden ja arvon. Pyhästä Raamatusta tässä Käsi-Kirjassa otetut kappaleet ja värsyt ovat sanasta sanaan siitä suomalaisesta Bibliasta, joka on käsillä.”

Kuten esipuheen katkelmasta ilmenee, teos sisältää sellaista ainesta, joka ei ollut kielenkorjaajan ulottuvilla: Raamatun sitaatit, jotka kiinteästi kuuluvat useihin jumalanpalveluksen osiin, on jätetty kieliasultaan vanhan käännöksen mukaisiksi, vaikka uuttera kielenkorjaaja tekikin niihin 1830-luvun kielenkehitykseen pohjaavia korjauksia. Näin syntyi ilmeinen ajallis-tyylillinen ristiriita kirjan erilaisten tekstinosien välille.

Mielenkiintoinen on esipuheen maininta siitä, että kiitos suomen kielen puhtaudesta kuuluu Renvallille ja von Beckerille. Miten tämän kanssa sopii yhteen se, että Keckmanin käsikirjoitusten joukossa on laaja muutosten luettelo, joka kattaa koko kirjan ja jonka sisältämät huomautukset on suurimmaksi osaksi otettu huomioon kirjaa viimeisteltäessä, kuten valmiista painotuotteesta ilmenee? Korjausluettelo käsittää 59 sivua, ja se on kiistatta Keckmanin käsi-alaa, vieläpä hänen tarkkan työnsä jälki näkyy siinäkin, että hän on myöhemmin lisännyt huomautuksia, on siis käynyt tekstinsä läpi ainakin kahdesti. Oletettavasti hän on myös kirjoittanut korjausluettelonsa puhtaaksi ja lähettänyt sen edelleen komitealle, koskapa alkuperäinen konsepti on hänen omien papereidensa joukossa.

Monestakin syystä on mahdotonta ajatella, että von Becker ja Renvall olisivat yhdessä muodostaneet jonkinlaisen kielenkorjaustoimikunnan, jonka sihteeri Keckman olisi ollut. Jo heidän erilaiset näkemyksensä kielenkäytöstä sulkevat pois tämän mahdollisuuden. Millä tavoin kielenkorjaustehtävän antaminen ja ottaminen aikanaan tapahtui, sitä ei voi enää selvittää. Esitän kuitenkin oletuksen: von Becker ja Renvall mainitaan heidän kielioppi- ja sanakirjatyönsä ansiosta. Näitä teoksia Keckman käytti apunaan. Hän perusteli omat korjauksensa usein von Beckerin kieliopin pykälillä. Muulla tavoin Becker ja Renvall eivät liene olleet tässä korjaustyössä mukana. Keckmanin oman nimen pois jääminen taas ei ole mikään ihme. Hän oli luonteeltaan erittäin vaatimaton, eikä varmasti ollut vaatimassa ansioitaan julkistettavaksi. Jumaluusoppinut kääntäjäkunta ei ollut myöskään katsonut sitä aiheelliseksi. Keckmanin rooli oli kielenkorjaajan, jonka nimeä ei yleensä mainita, ei varsinaisen kääntäjän. Korjausten säilynyt konsepti on kuitenkin tarkasteltavana, ja sen perusteella on

mahdollista saada havainnollinen kuva siitä, millaisia periaatteita Keckman sovelsi, kun tehtävänä oli vaativan, laajalle leviävän ja toistuvasti käytettävän tekstin ihannemuotoon saattaminen.

Keckmanin tekemät korjaukset liikkuvat kaikilla kielen tasoilla. Sangen runsaasti on sanastoon liittyviä täsmennyksiä ja taivutusmuotojen oikaisua. Yllättävän paljon on tarvittu muoto-opillisia korjauksia, sillä komitean ehdotukset ovat joko murteellisia tai peräti kielenvastaisia. Oman kielitaitonsa Keckman osoittaa myös rektioiden ja lauseopillisten konstruktoiden remontoimisella ja myös kielen sujuvuuden ehtojen tajuamisella. Korjattavana ollut käänös on sisältänyt hyvinkin suppea-alaisia murteellisuuksia ja vanhan kirkkokielen mallin mukaisia, varhaisnykysuomen aikana jo virheinä pidettyjä pronomini-ratkaisuja, joita kielenkorjaaja sai olla koko ajan raivaamassa. Jopa oikein-kirjoitusseikkoja oli korjattava. Seuraavassa muutamia esimerkkejä, joissa Keckmanin tekemät alleviivaukset on säilytetty:

Sanastosta: *pysäyntyneet*, par. *säilyneet*; *hengellinen mies*, par. *pappi*; *Provastiloista*, *Pappiloista* *kunde förstås: ifrån prostgårdarna, prästgårdarna, af nominat, provastila, pappila*, – *Hvarför icke: Provasteista, Papeista? eller ock i nominat. sing. Provasti, Pappi: Tämän meidän Christuksessa veljemme (sisaremmen) kanssa, faller sig svårt. I Finska Evang.boken står Christiveljemme; vaariin ottamus* par. *muistutus; soittamuslisäys* (Musik Beilage) par. *nuottilehdet*. Muoto- ja lauseopista: *mabtavat olla* par. *olkoot*; *luottaa meitämme* par. *luottaa*; *salli ääni tunkemaan* par. *salli äänen tunkea*. Oikein-kirjoituskysymyksiäkin on yllättävän runsaasti, esim. *annoi p.o. antoi*, *kuninkas p.o. kuningas*, ja korjausta ovat kaivanneet monet jälkitavun vokaalikvantiteetit, jotka yleensä on merkitty lyhyiksi, vaikka niiden olisi pitänyt olla pitkiä. Pari kertaa korjaaja huomauttaa myös osuvammasta välimerkistä ja korjaa eräitä painovirheitä.

Murteellisuuksien joukosta voi mainita esim. tekstissä esiintyneen sanan *männeennä*, jonka Keckman korjaa muotoon *menneenä*. Toistuvia korjauksia hän tekee poistaessaan tarpeettomasti artikkelina käytettyä *se*-pronominia sekä muuttaessaan relatiivisesti käytettyä *kuin*-sanaa *joka*- tai *mikä*-pronominiksi. Hän hyväksyisi kyllä myös *ku*-relatiivisanan genetiivimuodon *kun*. Käsi-kirjoituksen korjausten esittely jää tässä tilanpuutteen vuoksi lyhyeksi, koska päätarkoitukseni on havainnoida yleisempiä periaatteita: miten kielenkorjaaja perusteli ehdotuksensa? Olen lajitellut kaikki ne muutosehdotukset ja korjaukset, joihin liittyy jonkinlainen perustelu. Tällaisin periaattein Carl Niclas Keckman teki kielenkorjaustyötään:

1) Keckman perustelee usein korjauksensa viittaamalla uusimpiin kielenkuvauksiin, ts. edellä mainittuihin von Beckerin kielioppiin ja Renvallin sanakirjaan. Ilmeisesti niiden asema oli kiistaton – vaikka Keckman itse oli tehnytkin von Beckerin kielioppiin liittyvien korjaushuomautusten luettelon ja luultavasti lähettänyt sen Lönnrotille, koska se arkistotietojen mukaan myöhemmin oli Lönnrotin hallussa. Kokonaisuudessaan Keckman kyllä piti Beckerin kielioppia suurella arvolla, kuten ilmenee hänen kirjeestään Lönnrotille 11.5.1837. Seuraavissa korjauksissa näkyy hyvin tukeutuminen Renvallin ja von Beckerin julkaisuihin:

kuin betydes såsom (tyska als) och är således, ehuru allmänt, orätt nyttjadt (jfr. Renvalls Lex 1 del sid. 223.), utan bör det här vara jonka, eller också blott kun (utan i) varande då cas. genit. och acc. sing. af ku (l. kuka) såsom pron. relativum betraktadt.

Mahdat myös Jumalaa rukoilla; enl, Svöfs Rukoile (myös) Jumalaa. – Obs. mahdan, såsom önskningsord ej god Finska, se vBGr. # 122 Anm.

mahtaa kääntyä – ja elää. Mahtaa orätt nyttjadt såsom önskningsord (Se v. Beckers Gramm. # 122 Anm. Jfr. # 118. Reg. 4 Anm. 2).

Tämän huomautuksensa Keckman otti tarkalleen von Beckerin kieliopista. Käytettävissäni on ollut Keckmanin itsensä omistama kappale von Beckerin kielioppia. Löysin siitä lyijykynällä tehdyt huomautukset mainittujen pykälien kohdalla.

2) Vain muutaman kerran Keckman asettaa oman mielipiteensä oikean kielenkäytön mitaksi, silloinkin varsin vaatimattomasti:

sanoden; jag vet ej hvarifrån d kommit, – – mycket nyttjas; af sanoa blir sanoen (l. sanoin).

Joutilana bör vara joutilasna eller joutilaana. Något nominat.joutila finns ej, så vidt jag vet.

parannuksen; mig tyckes parannusta lämpligare.

olemaan kuuliaisen sen säädyille, obehagligt, hjälpes med en omkastning av orden: olemaan sen säädyille kuuliaisen

olemme me stöter örat; mera Finsk construction är dessutom: me olemme.

silmän teränne, silmäteränne; Kanske hellre rakkaanne l. rakastettunne. Äfven ordet hellikko har jag sett någonstädes nyttjadt, svarande mot älskling.

3) ”Hyvän suomen” tai ”suomalaisemman ilmauksen” valitseminen on Keckmanin perusteluna monessa kohdassa: kielenkorjaaja tietää, miten asia on, vaikka ei itseään mainitsekaan. Hän esittää mielestään, ja nykyajan suomen kielen käyttäjänkin mielestä, paremman version, kirjoittaapa joskus pitkiä jaksojakin selkeämmiksi.

Emmekä meitämme (bättre: itsiämme) pahenna. *Männe det är god Finska?* NB *Efes. 52: 14, Matth 11:6 joka ei pahene minusta, som ej varder förargad i mig (m. flera ställen der pahenen nyttjas i den bemärkelsen) (?) – Huru vore: emmekä hänen halvasta muodostansa ota itsellemme pahennusta?*

Että yksi (onödig) Jumalaa pelkäävä miespuolikas (?) Christitty, kumminkein (?) vaimopuolikas (?) valaissansa lausuu etc. enl. svöfs. että Jumalaa pelkäävä miespuolinen eli myöskin vaimopuolinen Christitty valaa – ja lausuu etc. Että Jumalaa pelkäävä Christitty mies eli vaimo;

Tämän nimen alla: Jublarukoukset, mera Finsket: Jublarukousten nimellä. 7

verattomuus betyder ojemnförlighet. Det finns ett ord: tähdellisyys (ehuru ej upptaget i Renvalls Lex) som betyder vigt, angelägenhet. men lärdes ej vara allmänt känt. Det föreslås: virkeansa suuresta arvosta ja tähdellisyydestä.

voidaan liitettää, ej alldeles rätt, ehuru ett sådan talesätt ofta nog förekommer; utan antingen: voidaan liittää (man kan fogas) eller voi liitettää (kan fogas). Tässä kielenkorjaaja siis pyrkii välttämään kaksinkertaista passiivin ilmausta.

4) Useita kertoja Keckman saattoi perustella korjauksensa siten, että suomentajien valitsemat sanankäänteet olivat ilmeisiä svetisismejä tai germanismeja:

itse työssä, svecism, föreslår: totisesti

jonka alla (Svecism?) Föreslås: jota luettaissa

niin paljon (!sitä) paremmin kuin, svecism; föreslås: vielä senkin vuoksi että.

tunnustamaan itsensä tähän uskoon; monne ej en svecism eller germanism? tunnustamaan tätä kaikkein pyhintä uskoa.

5) Ruotsinkielisissä huomautuksissaan Keckman pyrki ilmaisemaan asiansa hienotunteisesti: eikö olisi parempi, tuntuu paremmalta, tämän ehkä voisi muuttaa. Hänen asemansa tässä kirkollisessa työssä oli ehdotusten tekijän; hänen jäljilleen teksti ei yksinomaan jäänyt, vaan kirjan painoon toimittanut henkilö on hylännyt monet hyvinkin varteen otettavat korjausehdotukset. Kielenkorjaajana Keckman kunnioitti tekstin laatijoiden tunteita, ja vain muutamissa kohdin hän sanoo suoraan: tämä on väärin, tässä on virhe.

ubraisit (är imperf.conj, således här orätt; imperf. ind. är ubrasit) syntimme puun päällä.

6) Keckman esittää myös sellaisia huomautuksia, jotka voi laskea tyylin parantamisen tarkoituksessa tehdyiksi: hän tavoittelee ymmärrettävämpää, kevyempää ja lyhyempää ilmausta ja pyrkii toisaalta yhdenmukaisuuteen, toisaalta vaihteluun: ”vaihtelun vuoksi” mainitaan usein korjauksissa.

för koeteltuansa föreslås, för variations skull och för undvikande af lika ändelser, koeteltuaan Keckman kiinnitti tässä huomiota myös haitalliseen samasijaisuuteen. Före Nimellesi tyckes Sinun kunna stå, för bättre eftertrycke. Tässä siis kielenkorjaajan pyrkii painokkuuteen. Saakoot kaikki tässä syntein anteeksi antamisen kortare: saakoot syntinsä anteeksi. Useissa maininnoissa Keckmanin tyyli-ihanteena on juuri lyhyys ja keveys. Erittäin paljastava on mielestäni seuraava korjaus:

poikas, edessäs. Suffixen för 2a pers. sing. är si, och borde i prosa alltid fullständigt utföras, således edessäsi, poikasi etc., ehuru man i poesie, för versens skull, och uti hastigt tal, tillåter sig att utlemma vokalen i.

Keckman ei siis yksiraiteisesti pyri yhteen ainoaan oikeaan kielimuotoon, vaan tunnustaa runollisen ilmaisun vapaudet, samoin ymmärtää puhekielen poikkeavuuden. Tietenkin hän oli tottunut kansanomaisen kalevalamitan ohella sellaiseen runokieleen, jota vanha virsikirja edusti.

7) Keckman kiinnittää nykyaikaisen kielenkorjaajan tavoin huomiota myös epäyhtenäisyyksiin tärkeitten termien käyttelyssä ja pyrkii yhdenmukaistamaan: katumusvirsi, kanske bättre rippivirsi (såsom r. 4 och i enlighet med Sv. öfs.); siunatessa: hvarföre ej som förut: vibkiessä? Samoin Keckman kantaa huolta tekstin ymmärrettävyydestä, joka käännöksen tehneille pappismiehille ei aina tunnu olevan käytännössä selvää:

lienne (liene) nyttjas med negation; således här lienee; men hvarföre i conjunctivus? saken är ju så bestämdt gifven, att indicativus on bör nyttjas;

Papin-neuvoittelemus behöfver, för att förstås, en förklaring, och då är Konsistoriumi, såsom redan känt och i bruk, lämpligare.

Aineistoni perusteella syntyy mielikuva kielenkorjaaja-Keckmanista: Hän hallitsi suomen kielen sanaston ja rakenteen. Hänellä oli teoreettista tietoa, niin että hän pystyi perustelemaan tekemänsä korjaukset. Hän tunsu alansa uusimman kirjallisuuden. Hän tajusi eri tyyli-lajien ja erilaisten kielenkäyttötilanteiden vaatimukset. Hän pyrki tarkkuuteen ja johdonmukaisuuteen mutta myös lyhyteen ja vaihteluun. Hän oli hienontunteinen tekstin laatijoita kohtaan.

Varhaisnykysuomen kaudella ja kielemme kehityksen aikana 1800-luvulla erotetaan kolme pääsuuntausta, joiden kannattajiksi suomen kielen viljelijät melko kategorisesti jaetaan. Kuka on kansankielisyys-, kuka kieliopillisuuskannalla, kuka taas jyrkkä puristi. Entä Keckman? Turun Wüikko-Sanomiin v. 1822 von Beckerin kanssa kirjoittamassaan ohjelmanjulistuksessa hän oli lähinnä puristi:

”– – soisimme näillä Aviisilla saavamme jonkun etuuden valmistetuksi maakunnan kielelle, niinkuin että vieras-luontoiset sanat, puheen parret ja muut, tarkemman tutkinnon puutteesta, kirja-kieleemme sinneet virheet tulisivat vähitellen siitä luovutetuiksi, ja se niistä puhtaana pääsisi oman luontonsa jälkeen kasvamaan ja kauniiksi hyötymään. Sen tähden on aikomuksemme, vähän voimamme jälkeen, puhdistaa kirjakieltämme vieraista sekotuksista ja tilaisuutta myöten, tutummiksi tehdä sellaisia kansan suusta saatuja puheen parsia ja sanoja, jotka harvoin taikka ei harvoinkaan löytyy kirjoista, mutta jatkaavat jalosti vielä köyhän kirjakielemme juurta ja lisäävät sitä omantakeisilla varoilla.”

Keckmania voi kyllä pitää myös kieliopillisuuskannan edustajana: perustelihan hän korjauksiaan viimeisimpien kielen kuvausten nojalla ja itsekin tutki kielioppia. Kansankielisyyskannallakin hän on: kirjakielen nojautuminen murteiden varoihin tuntui hänestä selvältä. Omistamansa Juteinin kieliopin välilehdille hän kirjoitti ruotsiksi omia muistiinpanojaan käyden ikään kuin dialogia Juteinin kanssa.

Juteini: ”– – murteet sulautuvat yhteen ja kokonainen, oikein suuntautunut kieli lopulta syntyy sekä kirjoituksessa että puheessa. Sanotaanhan kyllä: on kirjoitettava niin kuin puhutaan. Mutta koska silloin olisi luotava yhtä monta kieltä kuin nyt on eri murteita, niin on jokaisesta maan murteesta vain se otettava, joka parhaiten edustaa kielen luonnetta ja vaikuttaa sen täydellistymiseen. On mieluummin syytä sanoa: on puhuttava niin kuin kirjoitetaan.”

Keckman kirjoitti reunaan: ”Tämä sääntö koskee ortografiaa, ei murteita. Jokaista murrettahan tulee silloin kun sitä käytetään, myös kirjoittaa niin kuin sitä puhutaan.”

Tuonnempana Juteini: ”Muutenhan voi tapahtua, että jotkut kelvottomat sanat, vieraat tai taitamattomasti laaditut, käytön kautta pääsevät hiipimään kieleen ja saamaan aikaan rappeutumista sen peruslaeissa, elleivät asiantuntijat sellaista pahaa yhteisellä päätöksellä kirjoituksessa estä.”

Ja Keckman: ”Valitettavasti tähän saakka on suhde kirja- ja puhekielen välillä aivan päinvastainen. Kuolettava kirjain (den dödande bokstaven), joka on pelkästään äänteen palvelija, on riistänyt vallan isännältään ja ruvennut yksinvaltiaaksi kuten herroiksi päässeillä reingeillä on tapana; tämä yksinvaltiutus on sitäkin katkerampi, kun sitä suurimmaksi osaksi harjoittavat ulkomaalaiset.”

Erilaisten kielenhuoltokäsitysten rintamalinjat syntyivät varsinaisesti vasta Keckmanin työruopeaman päätyttyä. Yksittäisistä kysymyksistä, niistä kohutuimpana *d:n* merkitseminen, kyllä keskusteltiin jo 1820-luvulla. Keckmankin olisi mielellään jättänyt *d:n* pois tekstistä, koska hän sanoi olevansa jo nuoresta pitäen tottunut siihen, ettei sitä esiinny. Keckmania on kuitenkin mahdotonta sijoittaa mihinkään risteilevistä oppisuunnista. Hän edustaa kielenhuolto-työmme alkuaikojen ihanteellisuutta: kieltä on kehitettävä ottamalla se käyttöön; on nähtävä henkilökohtaista vaivaa jokaisen ilmaistavan asian kohdalla, niin että kieli saadaan kasvamaan uusiin ilmaisutehtäviin. On muistettava kansan puhekieli ja tarpeen vaatiessa kysyttävä siltä neuvoa. On otettava huomioon erilaisten viestintätilanteiden erilaiset vaatimukset. Tämän nykyaikaisen perussäännön tajusi ajassa kaukainen kielenhuoltajakollega ihmeen kirkkaasti. Hänen kirkkaan ajattelunsa jälki näkyy vielä nykysuomen ilmaisuvaroissa ja -vapaudessa.

Lähteitä

- Becker, Reinhold von 1824: Finsk Grammatik. Åbo.
Judén, Jac. 1818: Försök till utredande af Finska språkets grammatik. Viborg.
Kirkko-menoin Käsi-kirja Evangelisille Lutheruksen Seurakunnille Venäjällä. St. Pietarporissa 1835.
Lehtonen, Aleksi 1931: Kirkon pyhät toimitukset. Porvoo.
Pääkkönen, Irmeli 1994: Suomalainen sydämeistä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä. Suomi 172. SKS, Helsinki.
Rosenquist, G. O. 1935: Det liturgiska arbetet i Finland efter skilsmässan från Sverige. I. Tengströms kommitté och frågans läge. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XXXVIII, 1. Åbo.
Turun Wiikko-Sanommat 1822.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston kokoelmat.

Suomensukuisten kielten opetusta Helsingin yliopistossa 1830-luvulla

Kun Turun Akademia kaupungin suuren tulipalon jälkeen siirtyi Keisarilliseksi Aleksanterin yliopistoksi Helsingissä, perustettiin useita uusia kielten lehtoraatteja, joukossa myös ensimmäinen suomen kielen lehtorin virka, jollaista ylioppilaiden enemmistö oli jo useita vuosia aikaisemmin Turussa anonut. Virkaan valittiin vuonna 1829 yliopiston kirjaston amanuenssi Carl Niclas Keckman, joka ehti hoitaa tehtävää vain vajaat kymmenen vuotta, varhaiseen kuolemaansa asti v. 1838.

Keckmanin opetus poikkesi suuresti tavanomaisesta lehtorinopetuksesta. Hän ei lähtenyt opetettavan kielen alkeista, vaikka sellainen opetus kenties olisi monille opiskelijoille ollut tarpeenkin. Sen sijaan hän tarkasteli ja kommentoi luennoillaan valmiita tekstejä, mm. Kalevalaa. Hän myös käsitteli suomen kielioppia, aluksi von Beckerin kielioppia kommentoiden. Lukuvuonna 1833–34 hän ilmoitti esittävänsä ”suomen kielioppia vertaillen sukukieliin”. Tätä luentosarjaa voi kutsua ensimmäiseksi suomalais-ugrialaisten kielten opetusjaksoksi Helsingin yliopistossa.

Tiedot, joita Keckmanin opetustyöstä on saatavana, perustuvat hänen säilyneisiin muistiinpanoihinsa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa on runsaasti säilyneitä käsikirjoituksia, jotka kertovat Keckmanin monipuolisesta toiminnasta. Sukukielten luennoista ei ole säilynyt puhtaaskirjoitettuja luentomuistiinpanoja, kuten suomen kieliopin luennoista. Papereiden joukossa on kuitenkin joukko arkkeja, joille Keckman on tehnyt tarkkoja, yhdenmukaisia muistiinpanoja unkarin, saamen ja viron kielen luentojaan varten. Viron ainekset ovat laajimmat: ne käsittävät kuusi liuskaa kieliopillisia havaintoja ja neljä kaksipalstaista liuskaa sanoja. Unkarin kieltä on kolme liuskaa kielioppipoimintoja ja kaksi palsta sanastoa, saamea suunnilleen saman verran. Lähes kaikkia poimintoja sävyttää vertaileva ote: huomautukset kuten ”samoin suomessa”, ”toisin suomessa” toistuvat, ja sanaluetteloihin on valittu

Artikkeli on laajennettu esitelmästä, jonka pidin yhdeksännessä kansainvälisessä fennougristikongressissa Tartossa elokuussa 2000. Se on ilmestynyt kongressijulkaisussa (Pars VI *Linguistica III*, redegit Tõnu Seilenthal, Tartu 2001 s. 39–44). Viron kielen osalta olin käsitellyt aineistoa aikaisemmin esitelmässä sekä artikkelissa Viron kielen opetusta Helsingissä 1830-luvulla. – Lähivertailuja 8. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Hailuodossa 7.–9.5.1994. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen tutkimusraportteja 40, s. 98–105. Toimittaneet Helena Sulkala ja Heli Laanekask. Oulu 1994.

nimenomaan sellaisia sanoja, joille on ollut löydettävissä jonkinlainen suomen kielen äänteellinen vastine, olipa se sitten Keckmanin oman intuitionsa perusteella valikoima tai lisäksi vielä myöhemmänkin tutkimuksen oikeaksi todistama.

Pyrkiessäni seuraavassa kuvailemaan tätä ensimmäistä sukukielten opetusta joudun toteamaan, että aivan kaikesta emme voi näiden käsikirjoitusten perusteella saada selkoa. Yksityistuntien kuulijoiden nimiä en tiedä, en myöskään sitä, oliko heitä yksi vai muutama vai oliko ketään. Opetusmenetelmästä ei liioin ole tehtävissä muita kuin yleisiä päätelmiä: opetuskielenä oli ruotsi, tunnit olivat ajan tavan mukaisesti opettajakeskeisiä eikä sopivaa oppimateriaalia liene ainakaan paljoa ollut käytettävissä. Lehtorin käyttämästään lähdekirjallisuudesta valikoiden poimima muistiinpanoaineisto on ainoa kurkistusaukko tuohon historialliseen opetustapahtumaan. Materiaalin perusteella voi kuitenkin päästä selville opetuksen sisällöstä. Ennen Keckmanin opetuksen yksityiskohtaista tarkastelua voi myös kysyä, mikä sai lehtorin innostumaan näinkin työläästä ja käytännön kielitaidon kannalta sittenkin marginaalisesta luennon aiheesta.

Keckman oli jo nuorena ylioppilaana ja kirjaston amanuenssina Turussa ollessaan kuulunut suomen kieltä ja kirjallisuutta harrastaviin akateemisiin piireihin. Hän hallitsi moniin aikansa akateemisiin kansalaisiin verrattuna erittäin hyvin ja monipuolisesti suomen kielen eri rekisterejä, mikä antoi hänelle jopa aseman ystäväpiirin suomen kielen opintojen ohjaajana. Ajallisesti ensimmäinen tapahtuma, joka on mainittava nuoren maisteri Keckmanin sukukielten harrastuksesta, on maineikkaan tanskalaisen kielentutkijan Rasmus Raskin vierailu Turussa 1.–18.3.1818. Keckmanin mukanaolo tämän vierailun aikana on dokumentoitu Raskin päiväkirjamuistiinpanoissa.

Rasmus Rask oli jo vuonna 1812 Ruotsissa tutustunut Frans Mikael Franzéniin, Keckmanin vanhimpaan velipuoleen. Mainittakoon, että tohtori Carl Daniel von Haartman, jonka Rask kertoo tavanneensa Turussa useaan otteeseen, oli naimisissa Franzénin tyttären kanssa ja Keckmaninkin hyvä tuttava. Heti seuraavana päivänä Turkuun saavuttuaan Rask kävi yliopiston kirjastossa. On toki oletettava, että hän siellä tapasi kirjastoamanuenssi Keckmaninkin. Rask mainitsee päiväkirjassaan tavanneensa useita niistä henkilöistä, joita myöhemmin on kutsuttu Turun romantiikan edustajiksi. Tähän piiriin Keckmaninkin kuului. Viimeisestä Turun-päivästään 17.3. Rask merkitsi päiväkirjaansa: ”Om Middagen var jeg hos Dr. Haartman i Selskab med Skr. Wulfert og Renvall, Mag. Keckman o.s.f.”

Toinen kirjallinen todiste sukukielten harrastuksesta on lähtöisin Keckmanin omasta kynästä hieman myöhäisemmältä ajalta. Vuosilta 1826–1831 on säilynyt muutamia Keckmanin A. J. Sjögrenille kirjoittamia kirjeitä, osa niistä sellaisia, joihin useat ystäväjoukon jäsenet ovat kukin merkinneet tervehdyksensä. Eräistä illanistujaisista lähetettyyn yhteiskirjeeseen 1.4.1827 Keckman kirjoitti:

”– – Syrjäänejä, votjakkeja, tseremissejä ja mitä ne kaikki ovatkaan äänejä, akkeja ja issejä jne. tervehdi kaikkia ja käske voida hyvin, minä tosiaan, minä siis, joka Luoja paratkoon! en edes tunne suomalaisia (nimittäin oikein), kuitenkin tahtoisin tietää niistä jotakin, mutta sitä odotan nyt saavani kuulla Sinulta, sitä mukaa kun ehdit.”

Kolmantena seikkana, joka selittää sen, että suomen kielen lehtori ryhtyi näinkin työlääseen luennointiin, on Keckmanin läpi elämän kestänyt mielenkiinto kielten vertailuun, erityisesti kääntämisen kannalta. Hän oli itse harrastanut sekä tavanomaista kääntämistä saksasta ja ruotsista suomeksi ja suomesta ruotsiksi että ns. hamiltonilaista sanasanaista käännös menetelmää, jota käytettiin uutena ja suosittuna vieraan kielen opetusmenetelmänä tuohon aikaan. Keckmania viehätti kielten erilaisten systeemien ja yksityiskohtaisten ominaisuuksien erot. Hän valitsi itseään kiinnostavan luentoaiheen.

Keckmanin opetus ei kuitenkaan perustunut pelkästään harrastukseen ja innostukseen, vaan on erittäin todennäköistä, että hän oli perehtynyt aikansa vertailevaan kielentutkimukseen, joka tuona alkuaikana toteutui lähinnä vertailevana sanastontutkimuksena. Pyysin Helsingin yliopiston kirjastosta lainaksi mielestäni todennäköisimmän Keckmanin käyttämän kielitieteellisen teoksen, Samuel Gyarmathin Göttingenissä vuonna 1799 ilmestyneen *Affinitas Lingvae Hungaricae cum Lingvis Fennicae originis grammaticae demonstrata*. Lainaksi saamaani kappaleeseen oli tehty harvakkoon lyijykynämerkintöjä, joita en tietenkään ehdottoman varmasti voi pitää Keckmanin tekeminä. Paljon ne kuitenkin hänen kynänsä jälkeä muistuttivat. Olen aikaisemmin tutustunut Keckmanin merkintätapoihin tarkastellessani hänen omistamaansa Beckerin kielioppia. Sama tuttu kulman merkki sekä eräät lyhyet hänen käsialallaan kirjoitetut huomautukset kohtasivat tämän kirjan sivuilla. Gyarnathyn teokseen liittyy myös osa, jossa unkaria vertaillaan viroon. Varsinkin tässä osassa on tuttuja kulmamerkkejä sanaston kohdalla runsaasti. Varmaa tietoa ei toki voi olla siitä, tekikö nämä merkit Keckman vai joku toinen lukija. Sen verran

todennäköisenä pidän sitä, että Keckmanin tutkiskelu kohdistui myös tähän teokseen, että otin sen tässä mainitakseni, vaikka luentoja varten tehdyissä liuskoissa Keckman ei Gyarmathia mainitsekaan. Entisenä yliopiston kirjaston amanuenssina ja hartaana kirjojen keräilijänä Keckman on epäilemättä tuntenut tämän teoksen.

Unkarin opetuksesta

Keckmanin sukukielten luentoihin liittyviä muistiinpanoja on tarkastellut jo vuonna 1928 Aarne Anttila Helsingin yliopiston alkua ajoilta -teokseen laatimassaan artikkelissa. Hän on summittaisesti laskenut Keckmanin kielioppipöytäkirjojen lukumäärän ja tämän esille ottamien sanojen määrän. Unkaria koskevia kieliopillisia huomautuksia on kaikkiaan 18 ja sanapöytäkirjoja noin 80.

Unkarin tarkasteluun varten Keckman käytti kahta lähde teosta, joiden bibliografiset tiedot sekä kirjoista käyttämänsä lyhenteet hän tapansa mukaan merkitsi huolellisesti. Huomautusten otsikkona on ”Anmärkningar och Annotata rör. Ungerskan.” (Unkaria koskevia huomautuksia ja muistiinpanoja.) Lähde teoksina on käytetty Johann Farkas von Farkasfalvan teosta Ungarische Grammatik für Deutsche, joka oli ilmestynyt Wienissä 1816. Toisena teoksena, johon merkinnöissä kuitenkin on paljon vähemmän viitattu, oli Andr. Horwathin Theoret.-prakt. Methode die Magyar. Sprache – – zu erlernen, vuodelta 1827. Jälkimmäistä kirjaa en ole saanut käsiini. Sen sijaan Farkasin Ungarische Grammatik löytyi Helsingin yliopiston kirjastosta, ja ilokseni sain havaita että minulle oli annettu lainaksi Keckmanin itsensä omistama ja käyttämä kappale. Siinä oli hänen nimikirjoituksensa, ja reunoihin tehdyt merkinnät vastasivat niitä kielioppiseikkoja, joista Keckman oli laatinut luettelonsa. Valitsen esimerkiksi pari Keckmanin kieliopista poimimaa yksityiskohtaa.

I Ung. artikel. Ej i Finskan (ursprungligen; ehuru yksi o. se nyttjes.) Den Ung. artikeln oböjlig. – Fark. p. 13 se p. 14.

Ungerska Subst. hafva ej Genus. Fark. 15. (Som i F.) (NB. ändelsen né, tyckes svara mot den Finska tar. Fark. 16.)

Keckmanin merkinnöissä on myös havaittavissa kriittistä suhtautumista. Hän on kopioinut pitkän saksankielisen sitaatin, missä Farkas melko monimutkaisesti selvittelee kirjaimia ja tavuja, jotka on liitettävä nominien loppuun osoittamaan sanojen keskinäisiä suhteita. Keckman kirjoittaa: ”*Alltså Casus i Ungerskan!*” Ja kun Farkas esittää tällaisten ”tavujen” lukumääräksi 17, joita

saksassa vastaa 13 prepositiota, Keckman huomauttaa: ”*Finskan har 14 Casus.*” Sijamuotoja käsittelevään kohtaan sivun 19 reunaan on merkitty sekä kulma sekä kysymysmerkki, ja Keckman on kirjoittanut: ”*Endung = Casus.*”

Unkarinkielisen esimerkin Péternek á kalapja, Peters sein Hut, Keckman on varustanut huomautuksella: ”*Så ej i F.*” Muutenkin hän näyttää tunteneen ilmeistä kiinnostusta omistusmuotoja kohtaan.

Luentoja varten Keckman on laatinut vertailevan sanaluettelon ”*Ungerska o. Finska Ord.*” Esimerkkisanat ovat suurelta osin niitä, jotka esiintyvät kieliopin taivutuskaavoissa. Substantiiveja on toistot poislukien 47, verbejä 5, adjektiiveja 3. Lisäksi on mukana sarja lukusanoja, pronomineja ja paikallisuutta osoittavia partikkeleja. Alleviivatun unkarinkielisen sanan viereen Keckman on kirjoittanut mahdollisen suomenkielisen vastineen: bab (die Bohne); papu? / hal (der Fisch); kala / öröm (die Freude); riemu / fö (der Kopf); pää / péntek (Freitag); perjantai / vaj (Butter); voi / vis (das Wasser); vesi / árnyék (Schatten); varjo / por (der Staub); poro (aska) / vér (Blut); veri / veres (roth); verevä / lé (Suppe, Saft); liemi (spad) / vár (Schloss, Festung); varustus / föld (Acker); pelto / öv (Gürtel); vyö. Huomiota kiinnittää pari sanaa: kukorékolni (krähen); – – af kukko?. Tässäkin Keckman lienee hieman epäillyt etymologiointiaan. Toinen kiintoisa sana on adjektiivi jószívü (gutherzig); hyväsydäminen, josta hän siis ei ole löytänyt äänteellistä vaan semanttisen samankaltaisuuden.

Keckman ei itse osannut unkaria. Useita klassisia ja moderneja kieliä taitavan kieliopin tutkijan oli kuitenkin mahdollista päästä perille kielen rakenteesta kirjallisuuden avulla. Farkasin kieliopin kappaleen tarkastelu osoittaa myös, että Keckmanin merkinnät rajoittuvat kirjan alkupuolelle: 174 kielioppisivun alalla viimeinen merkintä on sivulla 56. Kieliopillisiin poimintoihin ei ole otettu mukaan juuri minkään vertaa verbiopin kysymyksiä. Hän ei ollut käsitellyt niitä myöskään suomen kieliopin luennoillaan vuonna 1829–1830. Tämä tuntuu yllättävältä, kun Keckmanin oma tutkimusala oli juuri verbiopissa. Ehkä luentoihin varattu aika loppui kesken. Farkasin teokseen liittyy laaja luettelo unkarinkielisistä fraaseista, erilaisia keskustelujaksoja ja lukukirja. Merkintöjä näissäkään ei ole, mikä osoittaa mielestäni sen, että Keckman ei ole tähdännyt unkarin kielen opiskeluun ja käytännön kielitaidon opettamiseen vaan on käyttänyt kirjaansa kieliä vertaillen.

Saamen opetuksesta

Keckmanin käyttämät saamen kielen lähteet olivat Henric Gananderin *Grammatica Lapponica* vuodelta 1743 sekä Erik Lindahlin ja Johannes Öhrlingin *Lexicon Lapponicum* vuodelta 1780. Kieliopillisten huomioiden luettelo sisältää 20 kohtaa. Erityisen tarkasti Keckman näyttää perehtyneen Lindahlin sanakirjan laajaan esipuheeseen, jonka oli kirjoittanut Upsalan yliopiston professori Johannes Ihre. Esimmäisenä havaintojen luettelossa on Ihren esittämä hieman hämmästyttävä tieto:

”Det är märkvärdigt, att de (Lapparne) hafva et ord ata, som tjänar att bemärka alt det, som man ej vet namn på, eller hvars rätta namn man ej kommer ihog, och et verbum atet, som brukas på samma sätt, då man af sammanhanget skal sluta til det, som dermed menas.”

Ihren tekemä huomautus prepositioalkuisista yhdyssanoista, joita voidaan käyttää myös sanaliittona, (pirra-vadset) saa Keckmanilta huomautuksen: ”*Så kunde ju ock ske i Finskan.*”

Keckman vertailee myös saamen ja suomen tavupainoa sekä toteaa Gananderin kieliopin mukaan, ettei lapissa näyttäisi olevan kieliopillista sukua vaan ainoastaan erityiset nimitykset eri sukupuolta oleville (*”blott särskildda benämningar för banar o. honor”*). Lapin kolmea numerusta selvittävät kohdat Keckman on tarkkaan vertaillut molemmista lähteistään. Sananmuodostuksesta hän toteaa: *”Suffixen står efter Casusändelsen, som i F.”* ja jatkaa: *”(I Ungerskan tvertom Casusändelsen efter suffixen).”*

Noin 130 sanaa käsittävän saamen sanaluettelonsa Keckman on poiminut eri lähteistä. Ortografiasta päätellen läheskään kaikki eivät ole Lindahlin ja Öhrlingin sanakirjasta. Esimerkiksi Jumala-sana esiintyy seuraavissa kirjoitusasuissa: Immel, Ibpmiel, Jummal, Jabmel (deus); *Jumala*. Lindahlin ja Öhrlingin sanakirjasta löysin nopeasti hakemalla vain muodot Ibmel ja Jubmel.

Varsin runsaasti on luettelossa sellaisia sanoja, joita Ihre on käsitellyt laajassa saamelaisissa esittelevässä kirjoituksessaan. Keckman esittää myös eriäviä kannanottoja. Esimerkiksi sanan stuor Ihre sanoo olevan sukua suomen sanalle suuri; suomessa ei ole stuuri, koska suomalaiset hänen mielestään ääntävät

heikommin välttääkseen peräkkäisiä konsanantteja. Keckman on ottanut sanan luetteloonsa mutta varustaa Ihren viittauksen kysymys- ja huutomerkillä ja esittää: ”*snarare tuuri?!*”

Luettelon sanat jakaantuvat sanaluokittain seuraavasti: substantiiveja on 48, adjektiiveja 17, verbejä 26. Lisäksi on mukana sarja lukusanoja ja paljon erilaisia pronomineja. Verbien osuus on siis suurempi kuin unkarin sanojen luettelossa. Useista luettelon sanavartaloista on esitetty erilaisia johdoksia, lähdeteosten malliin. Tämänkään luettelon sanat eivät noudata mitään järjestystä, vaikka melkoinen jakso onkin selvästi poimittu Ihren esipuheesta. Useimmat verbeistä esiintyvät luettelossa yksikön ensimmäisessä persoonassa, esim. poram, jodam, tiedam, vuordtam; joku taas 1. infinitiivissä: epedet (dubitare); *epäillä*, jopa imperfektimuodossa: kullib (jag hörde); *kuulin*. Sulkeissa annettu sanojen selitys on milloin ruotsia, milloin latinaa. Lisäksi muutamat sanat toistuvat luettelossa, esim. hardo, haerda, toisaalla harduo (skuldrar); *bartio*. Sanojen ortografia vaihtelee huomattavasti. Tämä kaikki antaa aiheen uskoa, että Keckman ei prosessoinut sana-ainestaan pitemmälle, poimi vain eri lähteistä mielenkiintoisia ja jotenkin suomalaisilta kuulostavia tai jo sanakirjassa suomen kieleen yhdistettyjä esimerkkisanoja. Miten hän tätä luetteloa käytti opetuksessaan, jää tässä selvittämättä.

Viron opetus

Viron kielen lähteinään Keckman käytti A. Hupelin teosta *Ehstnische Sprachlehre* vuodelta 1780 ja J. H. Rosenplänterin aikakauskirjaa *Beiträge zur genaueren Kenntniss der ehstnischen Sprache* (1813–1832). On huomattava, että Hupelin teoksesta oli jo ilmestynyt toinen, laajempi painos, mutta sitä ei Keckmanilla ollut käytössään. Hänen muistiinpanojensa sivunumerot viittaavat nimenomaan ensimmäiseen painokseen.

Viron kieliopista valikoidut seikat Keckman on otsikoinut samoin kuin toisten sukukielten poimintonsa: *Anteckningar och Annotata rör. Esthniskan (jmf. m. Finskan.)* Näitä kieliopillisia huomautuksia on kaikkiaan kuusi liuskaa, joista osa on kaksipalstaisia. Viron aineksia on siis kolmin verroin se mitä uncaria tai saamea. Kiireinen luennon valmistelija on toisinaan kopioinut lähdeteoksensa saksankielisen tiedon sellaisenaan ja lisännyt siihen suomenkielisen vertailuparikin; toisinaan huomautus on tehty ruotsiksi. Noin 40 kieliopin seikkaa on otettu esiin. Seuraavassa muutama esimerkki Keckmanin valitsemista vertailukohdista.

”*Det Finska ps (och ks) tyckes i Estn. gå öfver till ts (lapsi, lats, yksi, yts)*”. Tässä kohden Keckman viittaa Hupeliin, mutta lisää: ”*se dock Rp*”. Hupel esittää kieliopissaan usein molempien viron päämurteiden edustuksen, ja myös Keckman ottaa molempien esimerkkejä mukaan.

Keckman toteaa sekä suomessa että virossa esiintyvien kvantiteettierojen aiheuttavan vaikeuksia saksan- ja ruosinkielisille kuulijoille. Hupelia siteeraten hän mainitsee pitkien, monitavuistenkin sanojen saavan pääpainon ensitavulle, mutta kun Hupel ilmoittaa, että sanan ensi tavu äännetään aina pitkänä, Keckman varustaa tämän kohdan alleviivauksella ja kysymysmerkillä ja huomauttaa: ”*Här troligen samma fall, som i F., hvarom äfven svenskar misstagit sig.*”

Kielille yhteisenä piirteenä Keckman toteaa sananalkuisen kaksikonsonanttisuuden puuttumisen sekä sen, että virossa, kuten suomessakin, on vain yksi kieliopillinen suku.

Morfologian osalta Keckman vertailee kielten paikallissijoja, varustaa huuto-merkillä Hupelin ilmoituksen, että virossa on vain kuusi sijaa, ja arvelee, että genetiivin päätyminen lyhyeen vokaaliin johtuu loppu-n:n poisjättämisestä. Samoin hän arvelee viron imperfektin 3. persoonan s-päätteen osalta, että se on kaiketi oikeastaan si.

Keckman on kiinnittänyt huomiota molempien kielten tapaan käyttää luku-sanojen yhteydessä yksikköä. Häntä on muutenkin kiinnostanut numerusten käyttö, mmj. Hän on poiminut Hupelin kieliopista seuraavan tiedon: *Namen der Personen werden zuweilen im Plur. Gesetzt, ob sie gleich im Deutschen nur im Sing. Stehen, als: siin on Janid (anst, Jaan) hier ist Johann, rev. Hup.9 (II.2.) Så ock I F.*

Komparatiivin muodostuksen Keckman toteaa samanlaiseksi kuin suomessa, mutta superlatiivi saadaan virossa lisäämällä komparatiivimuodon eteen keige (rev) tai kige (dörpt). Tämä vertailustrategioiden ero on kiinnittänyt kieliopin tarkkan tutkijan huomiota. Useassa kohdassa hän toteaa, että viron murre-eroja voi verrata suomen vastaaviin. Tämä väittämä perustuu Hupelin tekstiin. Ajan kielenkuvaukselle oli ominaista ottaa mukaan eri murteiden ratkaisuja. Reinhold von Becker esitteli suomen kieliopissaan (1824) murteellisia ilmauksia, samoin Keckman omissa luennoissaan. Murteiden ja kirjakielen suhde oli tuona yleiskielen normeja etsivänä aikana vielä epäselvä.

Passiivin tutkijana Keckman on kiinnostunut Hupelin tiedosta, että ”*Efter Revalska dial. är hela Pass oböjligt i Ans. till Personaländelser.*” Omassa väitöskirjassaan

Keckman ensimmäisenä osoitti, ettei suomen kielen passiivi taivu persoona-muodoissa, toisin kuin siihenastisten kielioppien julkaisijat von Beckeriä myöten olivat esittäneet. Häntä on varmaan ihastuttanut tämä sukukielen antama tuki. Keckman myös yhdistää räävelin murteen passiivin päätteen *ake* (esim. *mind valmistakse*) savolaismurteiden mediaaliverbien indikatiivin preesensin 3. persoonaan (esim. *valmistaise*). Verbimuotojen tarkastelu on muutenkin viron osalta runsaampaa kuin toisissa käsitellyissä sukukielissä. Keckman huomauttaa siitä Hupelin mainitsemasta viron erikoisominaisuudesta, että verbien myönteiset muodot muodostetaan aivan toisin kuin kielteiset: *Likaså i F*. Myös futuurin puuttuminen on molempien kielten yhteinen ominaisuus.

Relatiivipronominien kohdalla Hupel toteaa, että *kes* ja *ke* voidaan käyttää ainoastaan henkilöihin tai eläimiin viittaamassa. Keckman rinnastaa näihin suomen ken ja kekä. Etymologiointiin pyrkimistä kuvastaa Keckmanin arasti kysymysmuodossa esittämä huomautus: *Monne ej plur af temma är nemmad? och af se, ned?* Kirjoitettuaan tämän Keckman on kuitenkin ylivivannut *Monne ej* -sanat ja kysymysmerkkinsä ja ilmeisesti huomannut, että sama havainto esiintyy Hupelillakin: *se Hup. 32.33 (n.7)*. Vanhan käsikirjoituksen tarkastelu kertoo sen laatineen tutkijan ajatusprosessista ja työtavoista.

Keckmanin laatima vironkielisten sanojen luettelo käsittää noin 200 sanaa. Ne eivät ole minkäänlaisessa aakkosjärjestyksessä. Luettelossa on ensin *i*-loppuisia substantiiveja, sitten konsonanttiloppuisia. Erikseen on noin 50 sanaa käsittävä verbiluettelo, mukana jonkin verran taivutusmuotoja. Ne on poimittu Hupelin esimerkeistä. Mukana on runsaasti sellaisia sanoja, jotka suomessa ovat yksitavuisia: *maa, pää, tie, työ, puu, koi, suu, luu, muu, suo, mies, vyö, yö*. Pieni kuriositeetti on viron sana rusk, gen russika (die Faust), jonka suomenkieliseksi vastineeksi Keckman ilmoittaa *rusikka* l. *ruska*. Sanan esiintymistä ovat myöhemmin pohtineet sekä Martti Rapola että Lauri Hakulinen. Agricolalla esiintyvistä sanasta oli suomen murteiden sana-arkiston kokoelmissa vain yksi epävarma, vuonna 1947 Karjalohjalta saatu tiedonanto ”ruskan kokoisista kiuas-kivistä”, ja tiedonantaja kirjoitti: ”Lieneekö nyrkki se ruska?” Suomalaista muresanaa on epäilty virolaisuudeksi tai suppea-alaiseksi lounaissuomalaisuudeksi. Lönnrot on sepittänyt sanan *rusikkakisa*. Mutta mistä yhteydestä Keckman tunsi *ruska*-sanan, jää selvittämättä.

Valtaosa luettelon sanoista on äänneasunsa ja merkityksensä puolesta ilmeisesti molemmissa kielissä samakantaisia. Ne olivat sopivaa lähivertailujen aineista. Kielisukulaisuutta hakiessaan Keckman on toisaalta osoittanut tutkijan kriittisyyttä, toisaalta myös luovaa yhdistelykykyä aikana, jolloin äännehistorian

tutkimus ja tietämys oli vielä kehittymättä ja siis hyvänkin kielentutkijan saavuttamattomissa. Mielenkiintoisimpia ovat ne luettelon kohdat, joissa Keckman hakee kielisukulaisuutta. Hän tekee sen usein kysymysmerkin avulla: järg; järjestys? / ärä (weg); eri? / jure (bey); juuri (juureen)? / lotus (Hofnung); luotus(?) af luotan / soe (warm); suvi l. suoja? / pilbas (Splitter); pilpa(?) pilppu.

Kehitysvaiheessaan olevan varhaisnykysuomen käyttäjänä Keckman oli joutunut tiedostamaan sanavarojen riittämättömyyden. Hän oli itsekin sepittänyt uusia sanoja. Viron ja suomen johto-opillisia eroja ja yhtäläisyyksiä tarkastellessaan hänellä näyttäisi käyneen mielessä, että sukukielen tukea voisi käyttää hyväksi sanansepityksessä. Esimerkiksi kartma-verbin johdos kartus antaa aiheen miettiä, miksi suomessa ei voida muodostaa vastaavaa johdosta: "karttaa l. karttaman, karttaus (?)"

Keckman tuntuu muutenkin suhtautuneen viron kielen opetukseensa jotenkin käytännöllisemmältä kannalta kuin kaukaisempiin sukukieliin. Tästä voisi olla todisteena vielä yksi hänen papereidensa joukossa säilynyt arkki. Hupelin kielioopin viimeisellä sivulla on lyhyt näyte räpävelinmurteisesta kansanrunosta. Keckman on suomentanut sen hamiltonilaista menetelmää käyttäen, siis kirjoittaen käännöksensä alkuperäisen tekstin alapuolisille riveille sanasanaista vastaavuutta noudattaen. Hänen jäämistössään on runsaasti tällä tavoin laadittua käännösmateriaalia, mm. Gananderin eläinsadut ja joukko sananlaskuja, jotka on käännetty suomesta ruotsiksi. Tällä arkilla hän siis kokeilee kahden sukukielen välistä käännössuhdetta, mikä kielten läheisyyden ansiosta näyttääkin luontevalta. Kansanrunon mittaan Keckman oli tutustunut jo muussa opetustyössään ja myös toimittaessaan kansanrunojulkaisuja painokuntoon.

Näyte tarkan lukijan ja kääntäjän työskentelystä:

Oh Marri murro maddata,

Oo Maria (muro?) matala

Angerpiga pennikenne

(Ankeriasruoho?) pienukainen

(Ankelma?)

Miks sa mullo mul ei tulnud

Miksi sä (sinä) mennä vuonna mulle et tullut

Ensimmäisen säkeen kohdalla Keckman aiheellisesti epäilee: maddata ehkä painovirhe, maddala? Hupelin saksankielisen käännöksen yhteyteen hän on liittänyt eräitä sanatietoja.

Olen tässä halunnut tuoda esille varhaisen uurastajan työtä hänen tavoitellessaan itselleen ja opiskelijoilleen näkemystä sukukielten suhteista. 1830-luvun jälkeen kielentutkimus on käynyt läpi monenlaiset paradigman muutokset. Tutkijoiden ja suuren yleisönkin näkökulmat ovat kehittyneen tutkimustyön ansiosta avartuneet, niin että monet tässä esitetyistä vertailuista hymyilyttävät. Alkuhankaluuksiin tutustuminen kuitenkin ehkä paljastaa, millaista työtäpelkäämätöntä puurtamista ja asiaan paneutumista tutkimustyö on vaatinut ja vaatii edelleen.

Vielä on huomattava yksi seikka. Varsin laajalti on kommentoitu sitä, että Elias Lönnrot ikään kuin ”löysi” Viron, siis kiinnitti molempien sukukansojen oppineiden huomiota toisiinsa tehdessään suuren matkansa 1840-luvun puolivälissä. Kannattaa kuitenkin mainita, että jo edellisellä vuosikymmenellä Lönnrotin hyvä ystävä Carl Niclas Keckman oli lähtenyt Suomen siltä rakentamaan luennoimalla akateemiselle nuorisolle ja tuleville virkamiehille viron ja suomen sukulaisuudesta.

Lähteitä

- Anttila, Aarne 1928: Yliopiston ensimmäinen suomen kielen lehtori K. N. Keckman. Helsingin yliopiston alkua ajoilta. Julkaissut Helsingin yliopisto Helsinkiin siirtymisen satavuotismuistoksi (toim. Gunnar Suolahti, Carl von Bonsdorff, Gunnar Castrén ja V. Tarkiainen). WSOY, Porvoo.
- Farkas, Johann 1816: Ungarische Grammatik für Deutsche. Neunte Ausgabe. Wien.
- Ganander, Henric 1743: Grammatica Lapponica.
- Gyarmathi, Samuel 1799: Affinitas lingvae hvngaricae cum lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata. Göttingen.
- Hupel, August Wilhelm 1780: Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte, den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch. Riga–Leipzig.
- Häkli, Esko 1987: Rasmus Rasks vistelse i Finland i belysning av hans dagbok. Opusculum. Kirja- ja oppihistoriallinen aikakauskirja. Vol. 7 No 3.
- Itkonen, Erkki 1962: Kieli ja sen tutkimus. WSOY, Helsinki.
- Lindahl, Erik–Öhrling, Johann 1780: Lexicon Lapponicum, cum interpretatione vocabulorum sveco-latina et indice svecano lapponico. Holmiae.
- Pääkkönen, Irmeli 1994a: Suomalainen sydämeistä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä. Suomi 172. SKS, Helsinki.
- 1994b: Viron kielen opetusta Helsingissä 1830-luvulla. – Lähivertailuja 8. Suomalaisvirolainen kontrastiivinen seminaari Hailuodossa 7.–9.5.1994 (toim. Helena Sulkala ja Heli Laanekask). 98–105. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 40.
- Rapola, Martti 1953: Agricolan sanavarat. Risukoista riipomia. WSOY, Porvoo.
- Setälä, E. N. 1901: Suomen kieli opetus- ja tutkimusaineena Suomen yliopistoissa ennen vuotta 1851. – Valvoja. 249–264.
- Vaka veli veikkoseni 1998: Vaka veli veikkoseni. C. N. Keckmanin kirjeitä 1812–1838 (toim. Irmeli Pääkkönen). SKS, Helsinki.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston kokoelmat.

Suomen kielen oppimateriaali 1800-luvun alussa

Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa aloitettiin vuonna 1829 suomen kielen lehtorin opetus. Jo Turun Akatemiassa oli annettu muutama otteeseen suomen opetusta; mm. Kustaa Renvall piti suomen luentoja. Ensimmäinen vakinainen opetusvirka tuli kuitenkin vasta Aleksanterin yliopiston uusien statuuttien myötä, ja viran ensimmäiseksi hoitajaksi tuli yliopiston kirjaston amanuenssina toiminut Carl Niclas Keckman. Hän hoiti lehtorin virkaa kuolemaansa saakka, kevääseen 1838.

Opetustyön alusta alkaen lehtori Keckmanin on täytynyt tuntea työtään hankaloittavana asiana se, että käyttökelpoista oppimateriaalia ei ollut. Hän valittaa eräässä kirjeessään: ”Minun on määrittelemistä ja kartoittamista tämän köyhän Suomen kielen lokeroisa ja lymyypaikoisa ja muissa mutkissa ja haaroissa.” Suomi ei vielä ollut oppiaineena kouluissakaan. Ei ollut oppikirjoja. Kysymystä oppimateriaalista onkin tarkasteltava nimenomaan yliopistonlehtori Keckmanin näkökulmasta, hänen, joka ylioppilaiden sanonnan mukaan oli ”ainoa suomen kielen opettajamme”.

Tilanteen kartoittamiseksi voi esittää seuraavat kysymykset:

- Mitä opetettiin?
- Miksi opetettiin?
- Kenelle opetettiin ja mikä oli lähtötaso?
- Kuka opetti ja mikä oli hänen kompetenssinsa?
- Mitä opetusmetodeja käytettiin?
- Mitä oppimateriaalia oli olemassa tai tehtiin?

Pyrin seuraavassa tarkastelemaan tässä esittämieni kysymysten taustoja ja ratkaisuja. Näin voi arvioida opetuksen käytettävissä olevia aineistoja, niiden valitsemista ja sopivuutta.

Opettaja ja opetuskieli

Aloitan kysymyksestä: mitä suomea opetettiin?

Artikkeli on tällaisenaan ilmestynyt teoksessa *Piipakielestä kirjakielleksi*, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 105, Helsinki 2000, s. 215–234. Se perustuu esitelmääni Tutkimuskeskuksen järjestämässä 1800-luvun kirjasuomen seminaarissa marraskuussa 1997.

Suomen kielen tuonaikaiset muodot voi karkeasti luonnehtia näin: puhuttu kansankieli erilaisine murrevariantteineen, kirkkokieli, lakikieli, muu profaani kirjakieli, kalevalakieli ja ehkä vielä uudempi kansanruno.

Keckmanille olivat nämä kaikki kielimuodot tuttuja. Hänen kotiseudullaan puhuttiin Oulun seudun murretta, vaikka koulussa ja oululaisessa porvariskodissa käytettiin ruotsia. Kirkkokieli tuli ajan kasvatuksen myötä tutuksi; myöhemmin Keckman osoitti tämän kielimuodon hallintaansa muun muassa korjaamalla uuden kirkkokäsikirjan kieliasua. Tässä tehtävässään hän joutui toteamaan saman minkä Paavo Pulkkinen toistasataa vuotta myöhemmin:

”Vanha, pääasiallisesti länsimurteiden varaan rakentunut kirjasuomi oli säilyttänyt asemansa niin kauan, kuin sitä käytettiin miltei vain hengellisiin tarkoituksiin. Nyt tilanne muuttui. Kirjallisesti käsiteltävien aihepiirien lisääntyessä pipliasuomen riittämättömyys kävi ilmeiseksi. Entistä selvemmin havaittiin myös, että vieraita esikuvia seuraillessaan kirjasuomi oli loitonnut kovin kauas puhekielestä, varsinkin maan itäosissa puhutusta.”

Lakikieleen Keckman tutustui suomentaessaan asetuksia, joita julkaistiin Turun Viikko-Sanomissa. Kalevalakieli tavoitti hänet sekä Oulun seudulla vielä viipyilevänä suullisena perinteenä että silloin, kun hän toimitti painosta Z. Topelius vanhemman Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja, viisi vihkoa; vieläkin voimallisemmin sitten kun hän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerinä toimitti Kalevalan ja sanasti sitä. Muun maallisen kirjakielen kanssa Keckman joutui kosketuksiin ollessaan pari vuotta Turun Viikko-Sanomien toimittajana: hän kirjoitti ja käänsi suomeksi uutisia, opettavaisia ja kaunokirjallisia kertomuksia, taloudellisia asioita koskevia artikkeleita, historiaa, maantiedettä, luonnontiedettä.

Puhutun ja kirjoitetun suomen kielen välillä oli suuri ero. Terho Itkonen kuvaa sitä näin:

”Aina 1800-luvulle asti suomen kirjakieli oli pysynyt sananmukaisesti kirjoitetuna kielenä, jolla ei juuri ollut vapaassa puheessa elävää vastinetta. Spontaania puhetta ei tietenkään ollut ääneen luettu kirjakieli, jota kuultiin kirkoissa ja lukutaitoisten kotonakin; käytännöllisesti katsoen ainoa kielimuoto, joka noihin aikoihin eli vapaasti käyttäjiensä huulilla, oli kansankieli eri muodoissaan, ts. murteet sanan perimmäisessä merkityksessä. Paikallisten kansanmurteiden

kaltaista on varmaan ollut sekini suomi, jota H. G. Porthanin mukaan papisto ja muut säätyläiset maalla sekä suurin osa kaupunkien kauppiaita ja porvareita pitivät keskuudessaan puhekielenä vielä 1700-luvun alussa. – – Vielä 1800-luvun puolivälissä, jolloin uudistunut kirjasuomi jo alkoi olla hahmollaan, puuttui kieliyhteisö, joka olisi sitä omaehtoisesti puhunut: säätyläiset olivat ruotsin, rahvas kotoisten murteidensa kannalla.”

Aleksanterin yliopiston kateederista Keckman ei kuitenkaan opettanut murteita. Lehtori opetti heti ensimmäisenä vuonna julkisilla luennoillaan suomen kielioppia. Suomen kielen kuvauksia oli jo ilmestynyt useita hänen käytettäväkseen, joukossa Reinhold von Beckerin oivaltava kielioppi, jota Keckman kyllä ymmärsi pitää suurella arvossa, puolustipa sitä vielä Elias Lönnrotin pientä kritiikkiä vastaan, tosin yksityiskirjeessä ja varsinkin sopuisasti.

Suomen kielen yliopisto-opetus perustui siis jo ainakin teoriassa olemassa olevan yleiskielen kuvauksiin eikä tähdännyt minkään murteen hallintaan, vaikka kieliopissa murteiden eroja silloin tällöin mainittiinkin. Alusta alkaen oli opetuksen tavoitteena kyky käyttää suomea sivistyskielenä.

Lehtorin virka

Miksi joku halusi sisällyttää suomen akateemisiin opintoihinsa 1800-luvun alkukymmeninä? Asian tarpeellisuutta oli pohdittu jo Turun nuorten akateemisten piirissä toimineen Selma föreningin eli Aura-seuran keskuudessa. Auran kalenteriin oli J. J. Tengström v. 1818 kirjoittanut huomiota herättäneen artikkelinsa ”Muutamista Suomen kirjallisuuden ja kulttuurin esteistä”. Tengström lähtee liikkeelle historiallisista tosiseikoista ja toteaa maahan saapuneen ruotsinkielisen väestön olleen sivistyksellisesti ja tietopuolisesti paljon edellä maan entisiä asukkaita. ”Siten tuli ruotsin kieli vallitsevaksi kaikissa julkisissa toimituksissa ja vähitellen kehittyvissä sivistyneissä säädyissä, samalla kuin suomen kieli ja kansallinen yksilöllisyys kuitenkin itse kansassa säilyi. Sivistyneet ja sivistymättömät säädyt vieraantuivat senvuoksi toisistaan – –.”

Yhtenä perusteluna suomen kielen taidon merkitykselle Tengström esittää, että kansan kanssa tekemisiin tulevien virkamiesten tulee osata maan kieltä. Tämä on ”niin hyvin yleisen sivistyksen kuin yleisen turvallisuudenkin kannalta tärkeää”. – – ”Vaikkakaan enää ei voi tai ei ole toivottavakaan yhden ainoan kielen tulevan maassa vallitsevaksi, niin pitää sivistyneiden säätyjen kuitenkin, kansan kehityksestä huolehtiessaan, kiinnittää sen kieleen terävää ja kriittistä

huomiota”. Ja Tengström luonnostelee laajan artikkelinsa loppupuolella ohjelman: ”Mutta älyllinen sivistys, mikäli se on kirjallista ja tieteellistä, ei voi kuulua koko kansalle, vaan ainoastaan sen ylemmille ja sivistyneemmille säädyille. Niistä pitää kulttuurin levitä kansaan, niistä on kaiken jalostumisen lähde.”

Samoihin aikoihin Aura-seuran toiminnan kanssa kerrotaan Turussa olleen koolla ryhmiä, jotka harjoittelivat keskuudessaan suomen kielen käyttöä. Keckmanin sanotaan erään lähteen mukaan olleen tällaisen piirin johtajana. Olipa tuo piiri sitten pohjalaisten osakuntatoverusten iloisia illanistujaisia tai vakavampaa opiskelua, joka tapauksessa on ilmeistä, että suomen kielen oppimisen halu oli eräissä herännyt.

Suomen opetuksen tarpeellisuudesta esitettiin kovempiakin kannanottoja: E. G. Ehrström kirjoitti Arwidssonin lyhytikäisessä Åbo Morgonbladissa v. 1812:

”Harvat kansakunnat ovat yhtä omituisessa asemassa kuin Suomen kansa, jolla niin kutsutut sivistyneet luokat ovat aikojen kuluessa saaneet kokonaan toisen äidinkielen kuin mitä kansakunnalla on ja jolla ne miehet, joiden on käsiteltävä kansakunnan asioita, eivät useinkaan ymmärrä, mitä heidän hoitoonsa uskotut saman isänmaan lapset sanovat.”

Ehrström yksilöi ohjelmaansa: ”Me emme voi päästä vakaumuksesta, että suomen kieltä on maassamme ruvettava yleisesti opettamaan. Jos suomen kielen julkinen opettaminen pidetään tarpeellisena, niin näyttää luonnolliselta, että sitä opetetaan sekä kouluissa että yliopistossa. Kansallisen kielen opettajaa tarvitaan kipeästi yliopistossa. Mutta jos tämä tahdotaan täyttämään tarkoituksensa, ei hänen asemaansa saa tehdä samanlaiseksi kuin on yliopiston muiden uusien kielten opettajien asema. Me lausumme sen vakaumuksen, että kun suomen kielen opettaja otetaan, on hänelle annettava sellaiset edut, että hän voi koko elinaikansa toimia vain kotimaisen äidinkielemme ja sen kirjallisuuden hyväksi. Hänen täytyy suomen kieleen nähden täyttää kaikki ne vaatimukset, mitä yliopiston opettajalta vaaditaan. Hänen täytyy ymmärtää suomen kieltä kaikessa laajuudessaan ja koettaa tieteellisesti seurata kaikkia sen ominaisuuksia ja vivahtuksia. Hänen täytyy tuntea tarkoin ja tutkia kaikki maassamme käytetyt murteet ja niiden tunnustimet.” Ja Ehrström lopettaa kysymällä: ”Jos suomen kielen ja kirjallisuuden professorintoimi tunnustetaan tarpeelliseksi, mistä saadaan rahasto professorin palkkaamiseksi?”

Osittain Ehrströminkin innoittamana turkulaiset ylioppilaat kypsyivät esittämään konsistorille toiveensa suomen kielen opettajan saamisesta. Asia kuitenkin viivästyi, sitten Turun kaupunki paloi ja yliopisto siirrettiin Helsinkiin. Sinne saatiin Pietarista uudet statuutit vuoden 1828 joulukuussa. Suomen kielen professorin virkaa varten ei ilmeisesti ollut löydetty riittävää rahastoa. Lehtoraatti sentään perustettiin. Yliopiston suomen kielen opettajan asema oli siis toistaiseksi samanlainen kuin Ehrströmin mainitsemien uusien kielten opettajien. Vasta 1850-luvulla M. A. Castrén ja hänen jälkeensä Elias Lönnrot ensimmäisinä hoitivat suomen kielen professuuria.

Opiskelijat

1800-luvun alun ylempi suomen kielen opetus ei siis pohjannut lastenopetukseen ja alkeiskouluihin. Näiden puitteissa pyrittiin ennen muuta levittämään lukutaitoa kansalle, joka puhui suomea äidinkielenään ja tarvitsi lukutaitoa voidakseen perehtyä uskonnollisiin teksteihin ja selviytyä käytännön asioiden hoitamisesta. Ruotsinkielisiin oppikouluihin tuli suomi vapaaehtoiseksi aineeksi vasta 1840-luvulla. Yliopistossa oli oppilaina sivistyneistön jäseniä, joista osa kyllä hallitsi jonkin suomen murteen, osalla taas suomen taito oli sangen vaillinainen. Ylioppilaiden motiivina oli toisaalta ihanteellinen, kenties kansallisromanttinen suomalaisuusharrastus, toisaalta toive selviytyä paremmin työ- ja kutsumustehtävistä. Nämä ylioppilaat olivat tulleet tajuamaan, että heidän paikallismurteensa ja jopa eräiden itäsuomalaisten omistama kalevalakielenkin taito eivät riittäneet; vanhaan muotoonsa pitäytyvä kirkkokieli ei ollut käypäistä uuden ajan vaatimusten edessä; lakikieli taas tarvitsi kansankielistä tulkintaa. Motivoituneiden opiskelijoiden katseet kohdistuivat ”ainoaan suomen kielen opettajaan”, kuten he Keckmania kutsuivat.

Ylioppilaiden innostus suomen kieleen kasvoi Keckmanin lehtorintoimen aikana. Fabian Collan on 26.4.1835 merkinnyt päiväkirjaansa Savo-Karjalaisen osakunnan tekemän tärkeän päätöksen: Ennen lopullista valmistumisestaan yliopistosta ja kansan palvelijoiksi siirtymistään osakuntalaiset sitoutuivat suorittamaan suomen kielen tutkinnon. Sen vastaanottajaksi ajateltiin pyytää Reinhold von Beckeriä, varalta Gabriel Reiniä tai C. N. Keckmania, joka ei ollut Savo-karjalaisen vaan Pohjalaisen osakunnan jäsen. Myös muut osakunnat sitoutuivat samanlaiseen suoritukseen. Tutkinnon vaatimukset olivat aika kovat: kieliopin pääpiirteet, oikeinkirjoitustaito ja – kymmenen lehteä jonkin klassisen kirjailijan teoksen käännöstä!

Opetusmenetelmä

Carl Niclas Keckmanin käyttämä opetusmenetelmä lienee ollut ajalle tyypillinen. Hän toisaalta luennoi kielioppia, toisaalta selitti suomenkielisiä tekstejä. Ensimmäinen tehtävä oli opetustekstien kääntäminen luentojen kielelle, ruotsiksi. Lehtorin papereissa onkin säilynyt paljon ruotsinnettua tekstiä. Osa on kalevalakielestä käännettyä, mm. Vanhan Kalevalan kymmenen ensimmäistä runoa, Lönnrotin Kantele ja Z. Topelius vanhemman kansanrunokokoelmat. Mahdollisesti opiskelijoilla oli edessään samat kirjat, joista lehtori luennoi. C. N. Keckmanin kirje Z. Topelius nuoremmalle 15.8.1834 nimittäin viitanee oppikirjojen varustamiseen luennolla oljoiden käyttöön. Kirjeessään lehtori Keckman pyytää ”Hra Topeliusta tuomaan ystävällisesti mukanaan Tri Topelius -vainajan Suomalaisten kansanrunojen kokoelmien kolmen ensimmäisen osan kappaleita. Noin 50 kappaleelle olisi täällä luullakseni menekkiä.”

Varsinkin opetustyönsä alkuvaiheessa Keckman selvitteli suomenkielisen tekstin ominaisuuksia erityisen pikkupiirteisesti. Vanhahtavien oikeinkirjoituskäytänteiden toistuva korjailu ja yksityiskohtaiset sananselitykset lienevät olleet nuorista ylioppilaista epäkiinnostavia. Parikin kertaa ensimmäisen syysluku-kauden aikana Keckman joutui merkitsemään papereihinsa: ”Inga åhörare”. Ylioppilaiden puolustukseksi on muistettava, etteivät varmaan läheskään kaikki heistä osanneet niin hyvin suomea, että olisivat hyötäneet lehtorin yksityiskohtaisesta pohdiskelusta.

Alkeisopetuksen menetelmäksi ei tällainen luennointi tosiaankaan ollut tehokasta, sen paremmin kuin klassisen runouden kääntämistaito oli sopivaa valmistusta virkamiehen uralle. Myöhemmin aikaansa seuraava lehtori Keckman ryhtyikin tavoittelemaan uusimpia kielenopetusmenetelmiä, mistä tuonnempana.

Oppimateriaali: kielioppi

Kirjassaan Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen Martti Rapola ilmoittaa suomen sanan *kielioppi* Keckmanin sepittämäksi. Sana esiintyy ainakin Keckmanin Elias Lönnrotille kirjoittamissa suomenkielisissä kirjeissä; säilyneistä kirjeistä ensi kertaa 11. toukokuuta 1837 päivätyssä: ”– – kaikkia, jotka ovat erinäisten kielten grammatikaa eli kielioppia kirjoittaneet.” Luennoillaan, jotka pidettiin ruotsiksi, Keckman ei ymmärrettävästi kuitenkaan tarvinnut tätä sanaa.

Keckmanin ensimmäiset julkiset luennot lukuvuonna 1829–30 perustuivat von Beckerin vuonna 1824 ilmestyneeseen kielioppiin. Hän selitti ja kommentoi sen pykälää järjestyksessä. Verbiopin osalta kommentit jäivät vähäisiksi, koska lukuvuosi ehti päättyä. Keckmanin käyttämä kieliopin kappale on tallella. Siinä on hänen käsialallaan tehtyjä lyijykynämerkintöjä, jotka ovat osittain tulkittavissa. Merkintöjä ja lisähuomautuksia on nimenomaan verbitaivutuksen kohdalla runsaasti. Tämä on ymmärrettävää, sillä Keckmanin oma tutkimusaihe oli juuri verbioppi. Vertailemalla näitä lisähuomautuksia ja erillistä, 12 lehteä käsittävää kirjoitusta ”Några enfaldiga och oförgripeliga anmärkningar och frågor i anledning af v. Beckeri Finska Grammatik” sekä C. G. Borgin paperien yhteydessä säilyneitä puhtaaksikirjoitettuja luentomuistuinpanoja saataisi olla mahdollista saada jonkinlainen kuva siitä, miten suomen kieliopin opetus sujui Keisarillisessa Aleksanterin Akatemiassa lukuvuonna 1829–30.

Keckman oli valinnut opetuksessaan käytettäväksi mielestään parhaan kielioppijulkaisun. Vuonna 1816 ilmestyneen, saksankielisen suomen kieliopin laatija, keisarillisen kunniamerkinkin saanut kirkkoherra Strahlmann oli tarjonnut yliopistolle teostaan oppikirjaksi ja luvannut 200 ilmaiskappaletta. Keckman ei kuitenkaan voinut hyväksyä työväliseksi niin epäjohdonmukaista oppikirjaa. Hän luetteli siitä antamassaan lausunnossa joukon perustavanlaatuisia virheitä ja puutteita. Erillisessä kappaleessa hän mm. totesi, että suomen kieliopissa on erityistä huomiota kiinnitettävä vokaalisointuun ja astevaihteluun. Nämä molemmat ominaisuudet esitellään Strahlmannin kieliopissa vain ohimennen, erittäin epätäydellisinä. Keckman toteaa, että ”jos sanottua kielioppia käytettäisiin luentojen pohjana, olisi miltei joka sivulla pakko korjata epäselvyyttä, virheitä ja erehdyksiä”. Se seikka, että kirja oli saksankielinen, vaikutti myös ratkaisuun. Useat ylioppilaat eivät ymmärtäneet saksaa.

Keckman tunsikin myös muut suomen kieliopit. Hän antoi yliopiston konsistorin pyynnöstä lausunnon salmilaisen kollegiosihteerin Okuloffin laatimasta oppikirjasta, joka oli tarkoitettu Vanhassa Suomessa toimivien ortodoksipappien kouutuksessa käytettäväksi. Käytyään parin viikon ajan keskusteluja kirjan tekijän kanssa heidän kahdella yhteisellä kielellään, suomeksi ja latinaksi, hän totesi kirjan tarkoitukseensa sopivaksi. (Keckmanin kirje Elias Lönnrotille 18.1.1834.)

Keckmanin omistama J. Judénin vuonna 1818 ilmestynyt kielioppi on myös säilynyt. Sen välilehdille Keckman on kirjoittanut havaintojaan Syntax-otsikon alle, pyrkien ilmeisesti täydentämään kieliopin yksipuolista kokonaisuutta. Sivujen reunoissa hän myös kommentoi Judénin ajatuksia kielenhuollosta.

Kieli ja sen tuntemus kehittyivät Keckmanin yliopistouran vuosikymmenenä nopeasti. Oppikirjaksi valitsemaansa von Beckerin kielioppia käyttänyt ja puolustanut Keckman ehtikin vielä kirjoittaa Elias Lönnrotille toiveen uudesta suomen kieliopista. ”Jos sinulla olisi aikaa koota suomen kielioppi, se olisi erittäin hyvä asia, sillä sellaista tarvitaan, mutta se työ vaatii sekä vaivaa että aikaa. Tosin v. Becker on luvannut muokata omastaan uuden laitoksen; mutta saapa nähdä, miten pian hän saa sen valmiiksi!” (Keckman Lönnrotille 13.4.1835.)

Kun Keckman aloitti yliopistossa suomen kielen opetuksensa, oli hänen käytettävissään oleva oppimateriaali kieliopin osalta jo tyydyttävä. Kieliopin opetustehtävästä saattoi suomen kielen lehtori hyvinkin selviytyä 1830-luvulla, etenkin kun hänellä vielä oli oma syvälinen klassisten kielten oppitausta ja hän oli lisäksi itse ”suomalainen suun puheessa”.

Oppimateriaali: tekstit

Ensimmäisen opetuskauden jälkeen Keckman siirsi kielioppiluennot yksityistunneilleen ja alkoi pitää julkisia luentojaan tekstien pohjalta. Helsingfors Tidningarissa oli asiasta yliopistouutinen, jossa lueteltiin eri lehtoreiden opetusohjelmat. Sekä ranskan että venäjän kielen lehtorit ilmoittivat pitävänsä mainittujen kielten peruskurssin. Keckmanin opetus lähti toisille linjoille: ”Tolkning af ett Arbete, under titeln Hyödyllinen huvitus luomisen töistä.”

Miksi juuri Johan Frosteruksen Hyödyllinen huvitus tuli valituksi opetuksen käyttöön? Vastaus on yksinkertainen: mitään muuta sopivaa teosta ei ollut olemassa. Keckman, jos kuka, tiesi tämän.

Toimiessaan yliopiston kirjaston amanuenssina Keckman oli laatinut ensimmäisen julkaisunsa, bibliografian Förteckning å härtills vetterligen tryckta finska skrifter. Se ilmestyi v. 1821 ja oli kirjastonjohtaja Fredrik Pippingin myöhemmin ilmestyneen, kuuluisan luettelon pohjatyö. Keckman tunsii siis tarkkaan suomeksi ilmestyneen tekstimateriaalin.

Asetin itseni hänen asemaansa, hankin käsiini Förteckningin kopion ja ryhdyin siitä hakemaan tekstejä, joita olisi voinut käyttää yliopisto-opetuksessa, jos ei halunnut käyttää uskonnollisia teoksia niiden vanhentuneen kieliasun vuoksi eikä myöskään laki- ja asetustekstejä niiden yksipuolisen kielitradition takia. Merkitsin kaikki vähänkin mahdolliset nimekkeet. Niitä löytyi kaikkiaan vähän toistakymmentä. Oli pari sananlaskukokoelmaa sekä Gananderin julkaisemat

sadut sekä arvoitukset. Oli moniaita kalevalamittaisia runoja, mm. Salamniuksen ja Calamniuksen; Paavo Korhosen ja Heikki Väänäsen. Lisäksi oli Gottlundin Pieniä runoja Suomen pojille ratoxi ja Schröterin Finnische Runen. Omaksi opetusmateriaaliksi olisin näistä kelpuuttanut vain Salamniuksen Ilo-laulun, joka sekin on sisällöltään ja siten siis sanavaroiltaan yksipuolinen, kun opetuksen tarkoitus kuitenkin oli edistää opiskelijoiden kielitaitoa virkaasioiden hoitamisessa. Uudempi kalevalamittainen runo ei tuntunut riittävältä. Jaakko Juteinin lukuisat suorasanaiset julkaisut eivät myöskään tulleet kyseeseen, mahdollisesti sisältönsä tai myös kirjoitusasunsa vanhakantaisuuden vuoksi. Ehkä niitä ei myöskään ollut saatavilla. Viimeisenä mainitaan kirjallisuusluettelossa Turun Viikko-Sanomien 1820. Siinä olisikin ollut aihepiireiltään monipuolisia suomenkielisiä tekstejä, ja tuonnempana osoitan, ettei niiden käyttömahdollisuus oppimateriaalina suinkaan jäänyt Keckmanilta huomaamatta.

Mutta luettelon numero 325, Hyödyllinen Huvitus Luomisen Töistä, ykkertaisille avuksi Jumalan Hyvyden Tundoon ja Palvelukseen, oli ilmestynyt Turussa 1791. Uusia painoksia oli tullut useita, niin että vuonna 1829 oli otettu jo 6. painos. Kirjaa oli siis saatavilla. Sen valitseminen oli todellakin ainoa mielekäs ratkaisu.

Keckman luennoi Frosterusta syyslukukaudella 1830, alkaen 25.9., sitten syyslukukaudella 1832 ja kevätlukukaudella 1833. Hän on merkinnyt kirjansa välilehdille luentojen aloitus- ja lopetusajankohdat sekä kulloinkin käsitellyn jakson. (SKS KA, mikrokortti 2022/1990.) Kovin pitkiä jaksoja ei kerralla edetty, ja kaikkiaan saatiin teoksesta käsitellyksi 21 tekstisivua. Kirjansa kansilehden sisäpuolelle luennoitsija on ikään kuin tunnuslauseekseen kirjoittanut sananlaskun: ”Laiska kerralla kokee, virjä viepi viidestikin”, kuin puolustelakseen hidasta etenemistä.

Frosteruksen teoksen vanhahtavan kirjoitusasun, mm. kvantiteettien kehittämättömän merkitsemistävän oikaisemiseen kului luennoitsijan merkinnöistä päätellen paljon aikaa. Olihan kirjan ensimmäisen painoksen ilmestymisestä jo kulunut neljä vuosikymmentä, jotka olivat suomen oikeinkirjoituksen kehittämisen kannalta ratkaisevia. Korjauksia on lähes joka rivillä. Vokaaliston osalta useimmat korjaukset koskevat jälkitavun pitkän vokaalin merkintää. Frosteruksella tämä on horjuvaa: *Ylhällä ilmaasa valmista Jumala bedelmällisen saten meille; kuka jakaa sateen*. Keckman on huolellisesti muuttanut kaikki pitkät vokaalit kaksikirjaimisiksi. Konsonantiston ortografiassa hän on vaihtanut Frosteruksen nasaali+soinnillinen klusiili -yhtymät nasaali+soinniton klusiili -yhtymiksi: *ylembänä>ylempänä; tunde kam>tuntekaam, kubunga>kubunka*.

Keckman on ruotsintanut käsiteltävän jakson kokonaisuudessaan. Kirjan marginaaleissa on lisäksi runsaasti sananselityksiä ja sanavartaloiden sekä niiden johdosten esittelyä. Myös oikeakielisyyšnäkökohtia on mukana, esimerkiksi: ”*Joka, pron. relat. likaså kuka, mikä men aldrig kuin. NB.*”

Ensimmäisen suomen kielen lehtorin käyttämän tekstikirjan merkintöjä tarkastellessa ja luentotilaisuutta kuvitellessa asettuu myötätunto osin niiden ylioppilaiden puolelle, jotka eivät saapuneet paikalle, osin kyllä myös luennoitsijan, jolla ei ollut parempaa kirjallista materiaalia luentojen pohjaksi. Frosteruksen kirja oli kyseisen ajan kielenopettajalle sittenkin liian vanhentunut. Kieli oli ehtinyt paljon pitemmälle.

Kun muuta suomenkielistä proosateosta ei vielä ollut käytettävissä, Keckman turvautui runouteen. ”Nyt [5.10.1833] olen alkanut julkisilla luennoillani selittää Sinun Kantelettasi, ja minulla on ollut kuulijoita (noin 15) joka kerta aina siihen asti kun lopetin, jolloin olin päässyt läpi 1. osan vanhat runot, niin että ensi lukukaudella jatkan uudemmissa ja siirryn sitten toiseen osaan.” Näin Keckman tiedottaa Elias Lönnrotille 18. tammikuuta 1834 Oulusta lähettämässään kirjeessä. Tämänkään, kuulijoita ilmeisesti kiinnostavan tekstin käsittely ei sujunut vaivannäöttä. ”Saat uskoa, että minun oli usein vaikea osata selittää joitakin kohtia. Tein sen niin hyvin kuin taisin, ja kun en tiennyt varmasti, sanoin sen suoraan, ennemmin kuin että olisin varmana antanut mahdollisesti virheellisen tulkinnan.” Vanhaan malliinsa Keckman ruotsinsi runot ja selvitteli erillisiä sanamuotoja, niiden merkityksiä ja läheisiä johdoksia. Luennoitsijan muistiinpanoja voi jälleen seurata kirjan reunoista ja välilehdiltä.

Itäsuomalaisiin murre sanoihin tottumattomalle luennoitsijalle oli kalevalakielen ymmärtäminen varmasti vaikeaa. Ehkä ei ajan opetustilanteeseen myöskään sopinut sellainen ratkaisu, että mahdollisesti läsnäolevilta itäsuomalaisilta nuorukaisilta olisi kysytty selityksiä. Eivätpä hekään varmaan olisi kaikkea ymmärtäneet. Asiaa valaisevaa sanakirjaa ei myöskään ollut olemassa. Tämän vuoksi Keckmanin ja Lönnrotin välinen kirjeenvaihto laventui sanaluetteloiden ja niiden selvityspyyntöjen lähettelyksi. ”Nyt minä Sinua rukoilen, että, koska Sulla on aikaa, jota pikemmin sitä parempi, ottaisit eteesi sen paperin, johon minä olen pannut ne Kanteleen toisessa osassa olevat sanat, joista tarvitsisin selitystä; sillä muutaman viikon perästä minä olen Studenteille lukenut ensimmäisen osan loppuun, ja sentähden olisi tarpeellinen että mulla olisi net selitykset toista osaa alkaissani. Älä Velikulta pane pahaksi, että Sinua vaivaan, mutta tarvet pakottaa.”

Näin syntyi yli kahdeksansadan sanan luettelo, joka koostuu Keckmanin poimimista sanoista ja Lönnrotin käsialalla kirjoitetuista selityksistä. Kanteleluennot jatkuivat 14.11.1835 asti. Luentotunteja oli yhteensä noin 80. Syyslukukauden lopussa muutamien luentojen pohjana käytettiin Z. Topeliuksen Suomen kansan vanhoja runoja -vihkosia. Nämähän olivat Keckmanille tuttuja, sillä hän oli itse toimittanut ne painosta, viimeisen osan Topeliuksen kuoleman jälkeen. Kevätlukukauden 1836 alussa Keckman sitten pääsi luennoimaan Kalevalasta, jonka hän myös oli toimittanut ja oikolukenuut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerin ominaisuudessa. Kalevalaa hän opetti samoin menetelmin kuin kansanrunoja, viiden lukukauden ajan, kuolemaansa saakka.

Oppikirjasuunnitelmia

Opetuskokemuksensa lisääntyessä lehtori Keckman ilmeisesti hyvin pian tajusi, että suomen kielen yliopisto-opetusta varten tarvittiin jotakin siihen tarkoitukseen laadittua aineistoa. Niinpä hän ryhtyi sitä laatimaan.

Keckmanin lukemistoa varten kokoama materiaali on tallella kahdessa kotelossa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa. Vaikka sitä ei ole julkaistu eikä siis käytetty opetuksessa, sitä kannattaa tässä yhteydessä kuvailla. Keckman on suurimmaksi osaksi itse kopioinut aineiston; toisia käsialoja on joukossa vain satunnaisesti. Yleensä käsinkirjoitetut arkit ovat hyvin selkeälukuisia ja siististi kirjoitettuja, kuin kirjapainoa varten tarkoitettuja. Aineistosta kannattaa mainita ainakin nämä:

- Kopiot Lizeliuksen Suomenkielisten Tieto-Sanomien 3 ensimmäisestä numerosta. Ne on vieläpä kirjoitettu alkuperäisten julkaisujen kirjasinlajeja ja sivujakoa jäljitellen.
- Artikkeleita Turun Viikko-Sanomien vuosikerroista 1820 ja 1821, mm. ”Vanhan-aikaisista ihmisistä, jotka ovat asuneet vuorten luolissa ja maa-kuopissa”, ”Vesuviuksesta”, ”Mahometista”, ”Lyhyt tieto Maan liikunnosta ja ääristä”, ”Lutheruksesta”, ”Muutamia lyhykäisiä tietoja Suomalaisen esivanhemmista ja heidän entisistä asunto-paikoistansa”, ”Lappalaisista”, ”Lyhyt kertomus Suomen Kansan eesmenneistä ajoista”, ”Väinämöisestä”, ”Elefantista”, ”Leionasta”, ”Valaskaloista”, ”Ihmisen muotoisista apinoista”, ”Mursusta”, ”Ukkosen tulesta ja kuinka se estetään huoneita polttamasta”. Artikkelit on selvästikin valittu monipuolisuutta tavoitellen. Niitä on kaikkiaan useita kymmeniä, joukossa hyvinkin laajoja, kuten esim. Nuia-sodasta, 7 käsikirjoitussivua, ja Suomen Kansan eesmenneistä ajoista, n. 19 sivua.

- Oulun Viikko-Sanomista vuosilta 1829–1831 parikymmentä artikkelia, mm. ”Kuun valosta” ja ”Luonnon ihmeistä”.
- Sanansaattaja Viipurista -lehdestä ”Kaukason tunturit”, joka on varustettu merkinnällä ”omarbetat”.
- Lisäksi käännöksiä Mnemosynestä ja Arwidssonin julkaisusta Oskyldigt Ingenting.
- Joitakin runoja, mm. kalevalamittainen balladi ”Asko ja Valpuri”.

Kaikkien näiden artikkeleiden kuulumista Keckmanin suunnitteleman lukemiston aineistoon ei voi tietenkään varmasti todeta; onhan mahdollista, että jotkut on vasta arkistossa sijoitettu samaan koteloon. Valtaosaltaan samanlaiselle paperille Keckmanin omalla käsialalla huolellisesti kopioidut tekstit ainakin antavat syytä otaksua, että ne on aiottu lukemistoon.

Keckmanin lukemistohankkeesta saatavilla olevat tiedot ovat vähäiset. Eräässä lähteessä mainitaan, että siitä olisi ollut Porvoon Sanomissa ennakoilmoituksia jo kesällä 1930. En ole kuitenkaan onnistunut löytämään kyseistä tietoa. Joka tapauksessa laajan tekstiaineiston olemassaolo todistaa, että yliopistonlehtori vakavasti yritti tehdä oppikirjaa.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa, joka pidettiin 8.6.1831, kerrotaan keskustellun siitä, kuuluiko seuran toimialaan sellaisen lukemiston julkaiseminen, jota Keckman oli kuvaillut ns. Hamiltonin opetusmenetelmän mukaiseksi. Keckman oli tuolloin jo seuran sihteerinä, ja hänen tekemänsä pöytäkirjamerkintä kuuluu: ”På en af undertecknad pÅbörjad Läsebok i Finska språket med mellanrandig svensk öfversättning, efter den såkallade Hamiltonska methoden”.

Hamiltonin menetelmä oli uusinta uutta kieltenopetuksen alalla. Englantilainen pedagogi James Hamilton (1769–1831) oli toiminut Yhdysvalloissa ja Englannissa opettaen latinaa, kreikkaa, ranskaa, italiaa ja saksaa. Koska hänen kieltenopetusperiaatettaan suunniteltiin Suomessakin käytettäväksi, se kannattaa tässä selostaa lyhyesti.

Hamilton hylkäsi vanhan, kielioppiin perustuvan opetusmenetelmän ja aloitti heti yhtenäisen tekstin tarkastelulla. Oppiminen perustui suurelta osin analogian soveltamiseen. Oppilaat saivat eteensä tekstin, jossa opiskeltavan kielen rivien alapuolelle oli kirjoitettu äidinkielen käännös. Käännöstä ei kuitenkaan ollut pyritty saamaan korrektin sujuvaksi, vaan noudatettiin opiskeltavan kielen

sanajärjestyistä ja lauserakenteita. Tämän ajateltiin antavan lukijalleen kuvan uuden kielen rakenteesta. Vasta kun melkoinen sanavarasto oli omaksuttu tällä tavoin, alettiin analysoida jo tiedostamatta opittuja kieliopin sääntöjä. Hamiltonin metodologia käytettiin eräissä saksalaisissa kouluissa, samoin Ruotsissa latinan kielen opetuksessa, ja aiheesta ilmestyi Ruotsissa akateeminen väitöskirja v. 1839. (Nordisk Familjebok 1909 s.v. Hamilton.) Tätä väitöskirjaa Keckman ei ehtinyt nähdä, vaan hänen on täytynyt saada tietonsa menetelmästä jotakin muuta tietä. Hän oli saattanut tutustua Hamiltonin menetelmään Ruotsin-yhteyksiensä välityksellä. Tiedossa ovat hänen Tukholman-matkansa v. 1817 ja 1833. Nämä eivät kuitenkaan sovi lukemistosuunnitelmien aikatauluun. Hamilton aloitti laajamittaisemman opetustoiminnan vasta palatuaan Yhdysvalloista Englantiin v. 1823; sitä ennen menetelmästä tuskin oli tietoja tihkunut. Toisaalta lukemistosta oli Suomessa puhetta jo ennen Keckmanin vuoden 1833 Tukholman-matkaa. Ehkä Keckman tutustui menetelmään jonkun kollegan välityksellä, ehkä lukemalla asiasta. Aikaansa seuraava yliopistonopettaja kun hän joka tapauksessa oli.

Hamiltonin metodin soveltaminen kahteen rakenteellisesti niin erilaiseen kieleen kuin ruotsi ja suomi tuotti varmasti enemmän vaikeuksia kuin sen soveltaminen indoeurooppalaisten kielten väliseen opetustilanteeseen. Paikoin Keckman onkin tehnyt käännöksensä korrektein ruotsin kielen vaatimusten mukaan ja luopunut metodin vaatimasta, mutta oudoksuttavasta ja virheellisestä, suomenmukaisesta sanajärjestyksestä.

Mainittakoon, että samantapaista menetelmää on viime aikoina kokeiltu suomen kielen opetuksessa ulkomaalaisille. 1990-luvulla ilmestynyt oppikirja Suomi-tytön kieli, jonka julkaisija on Korkeakoulujen kielikeskus, käyttää samantapaista käännösasua. Suomi-tytön kielessä tekstin rinnalla kulkee suomen kielen rakenteen mukainen englanninkielinen käännös. Käännöksen tarkoitus on, aivan kuten Keckmaninkin työstämien tekstien, antaa opiskelijoille heti alkuun käsitys kieleemme lauserakenteesta ja sanajärjestyksestä. Tarzanin ja Janen keskustelussa Jane sanoo: ”Mutta sinä et ole apina – But you not are an ape” ja Tarzan: ”Ei se ole vaarallinen – Not it is dangerous.”

Keckman valmisti tavattoman laajan hamiltonilaisen aineiston. Hän käänsi rivien väliin ruotsiksi Gananderin eläinsadut, 136 kappaletta, käsinkirjoitettuja käännösluokkoja kaikkiaan 343. Lisäksi on käännetty muutamia Turun Viikko-Sanomien artikkeleita ja kokoelma sananlaskuja, 263 kappaletta.

Gananderin eläinsatujen valitsemista ei voi pitää aivan onnistuneena ratkaisuna. Hamiltonilainen käännöstyö oli kyllä siinä mielessä helppoa, että Gananderin käyttämä suomen kieli oli varsin ruotsinvoittoista, lauserakenteet ja sanajärjestys sallivat sopivasti allekkain kirjoittamisen. Joskus sentään joutuu lukemaan ruotsinkielisestä käännöksestä outoja fennismejä:

”Kukolle tapahtui kerran se kova lykky, että hän joutui Kissan kynsiin.”

Åt en tupp hände en gång den hårda lyckan, att han råkade Kattens i klor.

Keckmanin valtavaa käsikirjoitustyötä tarkastellessa ei voi olla tuntematta hienoista sääliä. Hänen on itsensäkin myöhemmin täytynyt tajuta, ettei Gananderin kieli enää ollut sitä suomea, mitä tuleville virkamiehille oli syytä opettaa. Ehkä Gananderin eläinsatujen käännökset jäivät uutteran puurtajan vaivalloiseksi ja huonosti harkituksi harjoitustyöksi. Viehättävän sisältönsä puolesta sadut tietysti houkuttelivat kääntäjää ja olisivat varmaan houkutelleet opiskelijoitakin.

Varmaan käyttökelpoisinta oppimateriaalia sille ruotsinkielisen sivistyneistön osalle, joka oli halukas opettelemaan suomea hamiltonilaisittain, olisivat olleet ne neljä artikkelia, jotka oli otettu Turun Viikko-Sanomista. Nehän toki edustivat suomen kielen ajantasaisinta muotoa. Käsikirjoitusten ulkoasusta tuntuisi olevan pääteltävissä, että ne on liitetty Ganander-aineiston jatkoksi myöhemmin.

Kaikki neljä artikkelia on otettu Turun Viikko-Sanomien vuosikerrasta 1820. Laajin niistä käsittelee nuijasotaa. Toiset ovat tyypiltään ”tarinaisia”: Yksi sairas äiti; Mies joka oli olevanansa muita rehellisempi; Yksi unterupsieri Savosta. Nämä tekstit ovat von Beckerin vuoden 1820 vuosikerrassa käyttämän oikeinkirjoitustavan mukaan kirjoitetut, joten niissä ei vielä esiinny *d*:tä. Muissakin suhteissa von Becker noudatti omia ratkaisujaan, joista hän sitten seuraavassa lehden vuosikerrassa luopui. Keckman on tehnyt ajantasaisia muutoksia kopiaimaansa tekstiin. Hän on poistanut eräitä ilmeisiä itämurteisuuksia: *Ruohtia hallihteva* > *Ruotsia hallitseva*; *valiht* > *valitsivat*; *Ilkkaisen soaksi* > *Ilkkaisen sodaksi*; *Mutta talonväki, joka ei kuuna päivänä ollut nähnyttä heillä vierasta ruualla, ouosti* > *oudosti sitä*. Keckman on merkinnyt *d*:lliset muodot sulkeisiin; lehdessä olleen *d*:ttömän muodon hän on kirjoittanut rivin yläpuolelle.

Suunnitteliko Keckman yhtä vai kahta lukemistoa?

Aarne Anttila käsittelee Elias Lönnrot -elämäkerrassaan suomalaisen lukemiston vaiheita. Hän toteaa käytettävissä olevasta opetusaineistosta saman minkä varmaan Keckmanin: Frosteruksen teksti kaipasi koko ajan korjauksia; Kalevalan kieli taas oli aloittelijoille liian vaikeaa. Anttila kirjoittaa:

”Puutteen auttamiseksi Keckman suunnitteli lukemistoa, johon hän oli valinnut kahden tukevan niteen verran aineksia eri maakuntien kielenkäyttöä edustavista lehdistä, sekä suorasanaista että runoa, sekä opettavaista että huvittavaa. Tekstiin aiottiin painattaa sananmukainen ruotsinnos rivien väliin. Lukemistosta oli jo kesällä 1830 ennakoilmoituksia lehdissä, ja Suom. Kirj. Seura suositteli sen julkaisemista. Varojen puutteesta ja toimittajan muiden töiden vuoksi painatus lykkäytyi.”

Olen yrittänyt etsiä ilmoituksia vuoden 1830 lehdistä, mutta toistaiseksi en ole niitä onnistunut löytämään. Jos mainituissa ilmoituksissa tosiaan kerrottiin eri maakuntien kieliparren mukanaolosta eikä se ole Anttilan oma sanonta, vastaa Keckmanin suuri kahden kansion kopiokokoelma kyllä tätä luonnehdintaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle asia esiteltiin kesällä 1831, jolloin seura oli ehtinyt toimia vasta muutaman kuukauden. Suunnittelikohan Keckman itse kustantavansa tämän laajan oppikirjan? Vai perustettiinko ehkä SKS osin tämänkin kustannustarpeen vuoksi?

Oman käsitykseni mukaan Keckmanilla oli tekeillä kaksi lukemistoa: toinen sisälsi suomentaitoisille lukemisiksi tarkoitettuja alkuperäisiä proosatekstejä ja runoja sekä muutaman käännöksen. Toinen oli hamiltonilaisen menetelmän mukainen, kielenopetuksen tarpeisiin suunniteltu lukemisto. Tätä käsitystäni ei tue mikään varma lähdetieto, vaan olen tullut tähän tulokseen käänneltyäni Keckmanin jälkeenjääneitä papereita ”kauan ja hartaasti”, hänen omaa sanontaansa käyttäkseni. Miksi muuten esimerkiksi Nuijasota olisi kahteen kertaan kopioitu, sekä sellaisenaan että hamiltonilaisittain? Vanhoja Turun Viikko-Sanomien numeroita oli toki saatavilla vielä tulipalon jälkeenkin; ei niitä olisi tarvinnut uudelleen painatusta varten työläästi kopioida. Kokonaan tutkimatta on alkuperäisen painetun tekstin ja Keckmanin tekemien kopioiden yhtäpitävyys. Olisiko suomen kielen ainoan virallisen vaalijan asemastaan tietoinen lehtori halunnut tarkistaa kieliasua ennen uudelleenpainatusta? Minkä verran tekstit ehkä ovatkin ”omarbetad”? Tämä mielenkiintoinen tutkimustehtävä on vielä edessäpäin.

Kummankaan lukemistohankkeensa aineistoa Keckman ei saanut valmiiksi sellaiseen järjestykseen, saati painetuksi, että niitä olisi voitu käyttää opetuksessa. Suomi tuli ruotsinkielisiin oppikouluihin vapaaehtoiseksi oppiaineeksi vuonna 1840. Lukukirjoina käytettiin aluksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäisiä julkaisuja: Kalevalaa ja Kultalaa. Anttila selvittelee edellä mainitussa tutkimuksessaan Lönnrotilta pyydettyä lukemistoa, joka useiden tarkastajien ja lausunnonantajien hidastelun vuoksi jäi käsikirjoitukseksi. Ensimmäinen suomalainen lukemisto ilmestyi vaasalaisen lehtorin August Liliuksen toimittamana vasta juuri ennen sensuurikieltoa v. 1850. Siinä oli tekstejä Lönnrotin Mehiläisestä ja kansanrunoista. Keckmanin suomentamasta Kultala-nimisestä kansankertomuksesta oli kirjassa mukana peräti kahdeksan lukua. August Ahlqvistin Uusi suomalainen lukemisto ilmestyi v. 1873. Olen päässyt käsiksi sen neljänteen painokseen vuodelta 1892. Siinä ovat yhä mukana Keckmanin kirjoittamiksi nimetyt artikkelit Peurasta ja Majavasta. Ne hän julkaisi Turun Viikko-Sanomien toimittajana ollessaan. Mukana on myös vielä yksi luku Kultalasta.

Carl Niclas Keckmanin tekstit toimivat näin ollen oppimateriaalina paljon sen jälkeen kun hänen oma opetustoimensa oli päättynyt, ja ne palvelivat suomen kielen kouluopetusta, eivät niinkään akateemista opetusta. Niiden tärkeänä osana on muistettava Kultala (Das Goldmachedorf), joka ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimitusten numerona 1 vuonna 1834, siis vuotta ennen Kalevalaa. Lehtori ei kuitenkaan ottanut sitä yliopiston oppikirjaksi, vaikka se aivan epäilemättä edusti aikansa sujuvinta suomenkielistä kirjallisuutta. Ehkä syynä sen syrjäytymiseen oli Keckmanin oma vaatimattomuus ja hänelle ominainen omien saavutusten vähättely. Enemmän asiaan ehkä vaikutti se seikka, että Kultala hyvin selvästi on yhteiselle kansalle tarkoitettu opettavainen kertomus; se ei siis riittävästi edustanut akateemisille kansalaisille sopivaa sofistikoitua korkeakulttuurua. Keckman valitsi sen sijaan vaikeamman ja muodikkaamman opetusmateriaalin, kansanrunon. Olihan sen piiristä jo pian tulossa tarkastelun kohteeksi oma suuri epos, Lönnrotin Vanha Kalevala.

Kultalan monipuolinen sanasto ja sujuva sekä elävästi kansanomainen tyyli tekivät siitä kuitenkin kansan keskuudessa hyvin suosittuun kirjan. Rahvaanrunoilija Paavo Korhonen sai sen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta lahjaksi ja kirjoitti siitä kalevalamittaisen kiitosrunon. Kultalasta otettiin neljä painosta, neljäs vielä vuonna 1898 Kansanvalistusseuran kustantamana. Tähän kuviteltuun laitokseen oli kieliasua jonkin verran korjailtu, kuten jo kolmanteenkin

painokseen, jonka kieliasusta vastasi Paavo Cajander. Käsitykseni on, että tämä laajalle levinnyt ja pitkäikäinen teos on ollut hyvin merkittävässä asemassa suomen kielen varhaisten oppimateriaalien joukossa. Sen laajan kansansuosion myötä suomalaisille syntyi kestävä mielikuva siitä, millaista suomenkielinen kaunokirjallinen proosa on. Epäilemättä Aleksis Kivikin oli lukenut Kultalan. Miksi ei olisi? En uskalla arvailla, onko Seitsemän veljeksien sanankäänteissä kuultavissa Kultalan kaikuja. Pari kertaa on siltä tuntunut.

Kun Keckmanin kuoltua vuonna 1838 yliopistossa annettava suomen kielen opetus jonkin verran taantui hänen seuraajansa K. A. Gottlundin aikana, oli koulujen suomenkielisillä lukemistoilla Kalevalan rinnalla merkittävä osuus suomalaisten kirjallisen kielikorvan vakiinnuttamisessa. Ei vähäinen osuus tässä tehtävässä oli Keckmanin Kultalalla. Näin raivattiin tietä myös akateemisen opetuksen kohottamiseen uudelle tasolle.

Lähteitä

- Anttila, Aarne 1935: Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta II. SKST 190. Helsinki.
- Becker, Reinhold von 1824: Finsk Grammatik. Åbo.
- Ehrström, E. G. 1821 [1963]: Suomen kieli kansalliskielenä. – Suomen sana 4. 234–237. WSOY, Porvoo.
- Itkonen, Terho 1966: Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa. Tietolipas 48. SKS, Helsinki.
- Nordisk Familjebok 1909: Konversationslexikon och realencyklopedi. Nordisk familjeboks förlags-aktiebolag, Stockholm.
- Pulkkinen, Paavo 1972: Nykysuomen kehitys. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakielen sekä tekstinäytteitä. Tietolipas 72. SKS, Helsinki.
- Pääkkönen, Irmeli 1994: Suomalainen sydämeistä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä. Suomi 172. SKS, Helsinki.
- Pääkkönen, Matti 1993: Murteiden taistelun aika Suomen kielen uudistuksen alkuvaiheessa. – Keelereform ja raamat. Eesti rahvusraamatukogu toimetised (ERRT) III (koostanud ja toimetanud Helgi Vihma). 107–112. Tallinn.
- Rapola, Martti 1960: Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen. Tietolipas 22. SKS, Helsinki.
- SKS(I): Suomalaisen Kirjallisuuden Seura(n) toimituksia).
- Suomen sana 1963: Suomen sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto (toim. Yrjö A. Jäntti). Osa 4. WSOY, Porvoo.
- 1966: Suomen sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto (toim. Yrjö A. Jäntti). Osa 21. WSOY, Porvoo.
- Tengström, J. J. 1818 [1966]: Muutamista Suomen kirjallisuuden ja kulttuurin esteistä. – Suomen sana 21. 122–133. WSOY, Porvoo.
- Vaka veli veikkoseni 1998: Vaka veli veikkoseni. C. N. Keckmanin kirjeitä 1812–1838 (toim. Irmeli Pääkkönen). SKS, Helsinki.
- Helsingin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmat.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston kokoelmat.

Lehtori Keckman ja opiskelijat

Se, että Keisarilliseen Aleksanterin Akatemiaan perustettiin vieraiden kielten opetustoimen lisäksi myös suomen kielen lehtorin virka, oli pitkällisen keskustelun tulos. Jo vuonna 1821 oli valtaosa Turussa silloin opiskelevista ylioppilasta anonut opetusta suomen kielessä. Yliopiston hallintoelimissä oli asiasta keskusteltu moneen suuntaan, ei vähiten kielteiseen. Esitettiin sellainen käsitys, että koska suomi ei ollut voinut aikaisemmin hankkia itselleen sivistyskielen asemaa, ei se pystyisi siihen nytkään. Oli kuitenkin myös puolestapuhujia, jotka pitivät ehdottoman välttämättömänä, että maalle koulutettaisiin suomen kielen taitoisia virkamiehiä ja että ne virkamiehet, jotka puhuivat kansan kieltä, eivät enää pitäisi sen puhumista arvolleen sopimattomana.

Kun yliopisto sitten siirtyi Helsinkiin, se sai uudet säännöt, jotka tulivat joulukuussa 1828 Pietarista. Suomen kielen lehtoraatti julistettiin haettavaksi. Toinen hakijoista, kirjastoamanuenssi Carl Niclas Keckman, kuvasi tilannetta runomittaisessa kirjeessä ulkomailla oleskelevälle ystävälleen Immanuel Ilmonille:

”Asetusten uutten jälkeen On nyt Akademiassa Opettaja Suomen kielen, Joksi mä nyt haeskelen Yrittelen päästäkseni. Jospa Onni sen niin ohjais, Olis mullekin ystävä. – Mitäpästä? Minun täytyy Kirjotella kiiruhusti, Panna kirjanen kokohon, Disputatsi piirrustella Sisällä kahen kuukauen, Ennen termiinini täytettyä, Jost’ on mulle julma tuska, Paha pakko poloselle.”

Huolimatta lyhyestä määräajasta Keckman sai viranhakua varten vaadittavan väitöskirjan valmiiksi. Se oli ajan tavan mukaan latinankielinen ja käsitteli siihen asti lähes tutkimatonta suomen kieliopin osaa, verbien passiivimuotoja. Keckman itse raportoi hakuprosessista näin:

”Konsistoriumilaiset katsoivat sen kelvolliseksi, ja panivat minut ensimmäiselle vaalille ja Reinin toiseksi. Nuin keskipaikoilla Elokuuta (menneenä Kesänä) tuli minulle Fullmahti ollakseni Suomen kielen lehtori (niinkuin nyt uutten Asetusten jälkeen nykyisten kielten opettajat kutsutaan) Keisarillisessa Aleksanderin Universiteetissa, ja niin on minulla nyt suurempi palkka ettämä vähitellen tulen

Kirjoitus perustuu osittain artikkeliini Lehtoriiliton julkaisemassa Lectiossa, numerossa 4/1994.

aikaan, ja saatan, elatuksestani aivan paljon murehtimata, lueskella ja voimaini jälkeen tutkia ja selitellä Suomen kieltä, johon työhön mulla on aina ollut suuri halu. Mitämä nyt voinen toimeen saada sen aika näyttäköön.”

Keckmanilla oli varhaisempaakin opettajankokemusta: Turun aikana hän oli kartuttanut vaatimattomia kirjastoamanuenssin tulojaan toimimalla ”ylioppilasleipurina” (”baka studenter”), mikä tarkoitti koulusta tulleiden poikien valmentamista niin, että heille voitiin antaa yliopisto-opiskeluun oikeuttava todistus. Yliopistonlehtorin opetustyön lisäksi ahkeraksi tunnettu Keckman siis arveli lueskelevansa ja tutkivansa. Hän kehittäikin lehtorinopetuksensa toisenlaiseksi kuin muiden kielten lehtorit. Nämä opettivat lähinnä kielensä alkeita. Keckman aloitti paljon pidemmältä: kielioppiluentojen lisäksi hän selvitteli valitsemiaan sopivia tekstejä, selitti eri johdosten ja murreanojen merkityksiä ja otti kantaa oikeakielisyyskysymyksiin. Sukukielten vertaileva selvittely, jolle hän niin ikään omisti luentosarjan, ei myöskään mitenkään ole rinnastettavissa kielten alkeisopetukseen. Ilmeisesti opiskelijajoukko, joka saapui ensimmäistä suomen kielen lehtoria kuulemaan, hallitsi jo kielen sillä tavoin, että syvemmälle menevät oppisisällöt olivat mahdollisia. Keckmanin itsenäinen ja vapaachtoinen tehtävänotto hänen lähtiessään syventämään opetustaan tavanomaisesta kieliharjoittelusta tieteellisempään suuntaan ansaitsee arvonantoa. Hänen toimintaansa on myös pidetty yhtenä vaikuttajana siihen, että jo parinkymmenen vuoden kuluttua yliopistoon perustettiin suomen kielen professuuri.

Akateemisena opettajana Keckman tapasi ylioppilaitaan muutenkin kuin luentojensa yhteydessä. Juhlahetki on varmasti ollut se Savo-Karjalaisen osakunnan kokous, josta ylioppilas Fabian Collan kertoo päiväkirjassaan. Lauantaina, 21. maaliskuuta vuonna 1835 hän kirjoittaa (ruotsiksi):

”Klo 6. Silloin menimme – – osakuntajuhliimme Lillen luokse; ne olivat ensimmäiset, joita vietettiin sen jälkeen kun tulimme erilliseksi osakunnaksi. Aluksi oli aika jäykkää, ennen kuin punssi ja karoliina olivat ehtineet esiin ja tehneet vaikutuksensa; mutta myöhemmin illalla alkoi maljojen, hurraahuutojen, laulun ja puheidenpidon hilpeä aika. – Maljojen joukossa seurasivat vaikuttavimmat hurraahuudot ja kovaäänisin myötämieli sitä, jonka Wolmar Schildt osoitti lehtori Keckmanille, ainoalle suomen opettajallemme, pitäen samalla pienen puheen suomeksi, ja tämä vastasi niin ikään samalla äidinkiellellämme, jolloin monet Savon ja Karjalan nuorukaiset kokivat voimakkaita tunteita kuullessaan isänmaan ihanaa kieltä, Wolmarin kaikella asiaa kohtaan

tuntemallaan lämmöllä puhumia, ei pelkästään lausumia sanoja, ja sen jälkeen leht. Keckmanin suomalaista talonpoikaa täydellisesti muistuttavalla tavalla vastatessa. Sitä luonnehti maanmiehillemme ominainen lyhyys ja voima.”

Mielenkiintoista on Keckmanin puheen luonnehtiminen täysin suomalaista talonpoikaa muistuttavaksi. Puhuttu suomen kieli, sellaisena kuin ylioppilaat sen tunsivat, oli vielä lähes yksinomaan talonpoikaiskieltä, murretta – ja sitähän Keckman osasi. Kansanomainen Oulun seudun puheenparsi oli tämän akateemisen suomenpuhujan ainoa käytettävissä oleva vaihtoehto. Ehkä se Iisalmesta kotoisin olevan Collanin korvaan kuulosti kotiseudun suomeakin talonpoikaisemmalta – kotipappilassa tietysti puhuttiin kuten muissakin herrasperheissä pääasiassa ruotsia perheenjäsenten kesken. Toista osakuntajuhlaa kuvatessaan Collan kertoo, että siellä kaksi itäsuomalaista ylioppilasta esitti lehtorinsa kunniaksi kalevalaista runonlaulua ”som ett par gamla runoniekat”.

Sangen huomattava oli se ylioppilaita innostava vaikutus, mikä lehtori Keckmanilla oli suomen kielen viljelyyn koko sydämeästään antautuneena opettajana. Ylioppilaat tunnistivat hänen hartaan harrastuneisuutensa, ja häntä pidettiin myös yhtenä mahdollisena opettajana ohjaamaan valmistuvien ylioppilaiden vapaaehtoista suomen kielen opiskelua.

Keckmanin lehtorinura jäi kuitenkin lyhyeksi. Jo hänen ollessaan neljissäkymmenissä opiskelijat luettelivat hänet ”vanhojen herrojen” joukossa. Hänen heikko terveytensä joudutti voimien loppumista, ja hän kuoli toukokuussa 1838. Tästäkin on merkintä erään opiskelijan päiväkirjassa. Ylioppilas Z. Topelius kirjoitti:

[Toukokuun] ”9. keskiviikko. Klo 3 ip. menettivät ystävät, yliopisto ja isänmaa yleisesti rakastetun Keckmanin, – – tuntuva tappio! – –.

18. Perjantai. Ip. Keckmanin hautajaisissa osakuntamme edustajana. Mukana oli sangen paljon väkeä, ja kokoonnuttiin hôtel du Nordiin, josta saattue lähti hautauspaikalle. Linsén lausui runoja haudalla, liikutettujen ystävien kädet täyttivät sen maalla, – ja maa kätki äidilliseen helmaansa rehdin ja uskollisen Suomalaisen sydämen, sellaisen, jollaisia enää harvoin sykkii. – Olkoon turve kevyt varhaisella haudallasi! Iso hautajaisrinkeli vaippani povella tulin muutamien muiden vieraiden saattamana kotiin klo 7.”

Sanomalehdessä julkaistussa hautajaiselostuksessa kerrotaan ylioppilaiden kuoron myös laulaneen haudalla tilaisuutta varten sepitettyjä säkeitä.

Yliopistonlehtori Keckman edusti asemallaan ylioppilaille suomalaista isänmaata, kotiseutua, suomen kielen tulevaisuutta, ehkä valtiollisenkin vapauden toiveita. Turun romanttiikan ajan kaltainen monialainen isänmaainnostus ei enää – eikä vielä – ollut Helsingin ylioppilaiden keskuudessa korkeimmillaan. Se oli kuitenkin kehittymässä: yksi sen tunnusmerkeistä oli ylioppilaiden ja muun akateemisen väen vapaaehtoinen suomen kielen ja kansanrunouden harrastus, jonka kärkihahmona yliopiston ainoa suomen kielen opettaja oli.

CNK ja SKS

Carl Niclas Keckmanin toiminta Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa

Lähtökohdat

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura syntyi vuonna 1831, maailmanaikaan, jolloin harvat Suomessakaan ymmärsivät tai harrastivat tämän seuran keskeisiä tavoitteita. Jo ajatus suomenkielisestä kirjallisuudesta oli ajan huomattavimpien sivistyneiden mielestä mahdottomuus, kuten puheenjohtaja Gabriel Rein totesi myöhemmin seuran kokouksessa vuonna 1845. Niinpä suomeksi kirjoitettiin ja julkaistiin vähän. Kirjanpainajia toki oli tuolloin 1800-luvun alkukymmeninäkin useita, mutta kirjojen kustantajia ei ollut, joten mahdollisen kirjoittajan itsensä piti ryhtyä melkoisiin taloudellisiin uhrauksiin.

Lienee kutakuinkin oikein sanoa, että 1800-luvun alussa, ennen kuin Helsinki määrättiin pääkaupungiksi ja yliopisto siirrettiin sinne, Suomi oli kulttuuri-elämänsä osalta kaksinapainen: Turun Akatemia edusti korkeinta opillista ja kulttuurillista keskittymää ja vauras, kansainvälinen merikaupunki Oulu lienee ollut hyvä kakkonen. Monet Oulun pojista, tulevista kansallisista vaikuttajista ja merkkimiehistä, opiskelivat Turun Akatemiassa. Niinpä oululaisen Helena Schulinin kymmenpäisestä lapsisarjasta lähti akateemisen opin tielle vanhin ja nuorin: esikoinen Frans Mikael Franzén 1700-luvun lopulla ja Helenan toisesta avioliitosta syntynyt Carl Niclas Keckman 1809, isänmaan valtiollisten muutosten aikaan. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen ja kirjallisuuden sekä nimenomaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran parissa on tämän tekstin aiheena.

Keckman (1793–1838) kuoli suhteellisen nuorena, ennen 45:tä syntymäpäiväänsä. Hän ehti toimia Helsingissä Keisarillisen Aleksanterin Akatemian suomen kielen lehtorina elämänsä viimeiset yhdeksän vuotta ja näistä seitsemän vuotta myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerinä. Kirjojen vaikeaa kustannustilannetta hän on kuvannut kirjeissään Z. Topelius vanhemmalle, jonka kansanrunovihkot hän 1820-luvulla Turussa asuessaan toimitti painosta. Siteeraan tässä paria suomentamaani katkelmaa kirjeistä, joita hän lähetti asian johdosta Topeliukselle: ”Niin pian kuin tilaisuus tarjoutuu, yritän saada

Artikkeli perustuu esitelämään, jonka pidin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa Oulussa 2.12.2004.

kappaleet lähetetyiksi Herra Tohtorin käsiin. Odotan veljeäni Z. Franzénia Tukholmasta; ehkä voin saada ne hänen mukaansa. Sitten olisi kai parasta jättää tietty määrä kappaleita kaikille Pohjanmaan kaupunkien kirjansitojille, jotka ottaisivat ne mukaansa markkinoille. Jos Herra Tohtori ilmoittaa minulle, mihin järjestelyihin ryhdytään, ilmoitan asiasta Suomalaisessa sanomalehdessä.”

Suomalaisella sanomalehdellä Keckman tarkoitti Turun Wiikko-Sanomia, jonka toimittajana hän oli parin vuoden ajan. Toisessa kirjeessä hän ilmoittaa Topeliukselle: ”Lopulta kaikki valmistui vähän ennen joulua, ja sain lähettää filosofian kandidaatti Borgin mukana 40 kappaletta nitomattomina ja 5 kappaletta, jotka sain kiireessä nidotetuksi. Huolimatta siitä, että oma-aloitteisesti pyysin Frenckelliä painamaan vähintään 50 kappaletta paremmalle paperille ja vakuutin hänelle, että ne myytäisiin pian, hän ei sitä kuitenkaan tehnyt, vaan kaikki on painettu tavalliselle paperille. Koska paperi kuitenkin on jotakuinkin hyvää, annoin Herra Tohtorin määräysten mukaan nitoa 30 kappaletta ja olen jakanut niistä niille, jotka Herra Tohtori määräsi. – Painoksen suuruus on 1000 kappaletta.”

Tällaista oli kirjallisuuden kustantaminen, markkinointi ja myynti 1800-luvun alussa. Logistiikka ei aina toiminut. Vaadittiin tosiaan innostusta, rohkeutta ja radikalismia tilanteen muuttamiseksi. Helsingissä Aleksanterin Akatemian nuoren polven suomalaisuutta ajavat miehet ryhtyivät siihen: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sai alkunsa. Keckman kertoo asiasta kirjeessä ystävälleen A. J. Sjögrenille (suomeksi):

”Täällä on nyt, näinä viimeisinä aikoina koko joukko, enimmäkseen nuoria miehiä yhtynyt yhteen seuraan, jolla on tarkoituksena, pranttäyttää kaikellaisia hyviä kirjoja mistä asiasta eli aineesta tahansa, ja niin muodoin kartuttaa Suomenkieltä ja sitä harjottaa kaikisa kirjallisuuden haaroisa. Meidän maasamme on, niin kuin kyllä tiedät, niille jotka tahtosivat ja taitasivat hyviä kirjoja kokoonpanna eli kirjottaa, varsin työläs ja niin sanoakseni melkein mahdoton, saada käsialojansa eli kirjojansa pranttäytyiksi, sentähden etteivät kirjanpranttäijät ota tuskin yhtään kirjaa heidän omilla kustannuksilla pranttätättäviksi[!]; ja harvat ovat ne kirjottajat, jotka itse voisivat mennä siihen kustannukseen. Sentähden on Seuralla (jolla nyt aluksi ja kokeeksi on tämä nimi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, eli Ruotsiksi: Sällskap för Finsk Litteratur) se tarkoitus eli ajatus, että se yhteyteensä kutsuu jokaisen, joka vaan tätä hyvää asiaa tahtoo toimeen

auttaa ja siihen rahaa antaa – – ja ne niin kokoon saadut rahat käytetään niin että niillä kustannetaan kaikellaisten hyvään, taikka itse Seuralaisilta kirjoitettuun eli muilta Seuralle lähetettyin kirjain pränttäminen – –.” Näin Keckman hahmotteli SKS:n toimintaa jo maaliskuun alussa 1831.

Hyvistä tarkoituseristä huolimatta Seuran perustajajäsenten intomieli olisi saattanut lopahtaakin, ellei vastasyntyntä olisi kannatellut voimakaksikko, seuran kaksi ensimmäistä sihteeriä, Elias Lönnrot neljässä ensimmäisessä kokouksessa ja C. N. Keckman seitsemän seuraavaa vuotta. Intomielen ja seuralisuuden lisäksi heillä oli annettavanaan myös melkoinen työpanos: ahkeruutta, uurastusta, viitsimistä suorittaa myös vähäisiä, hankalia ja osin maanetomiakin tehtäviä.

Elias Lönnrotista tuli seuran vaakunaan suurten tekojen kirkkaaksi kiillotettu tähti. Alusta alkaen hänen näkemyksiinsä ja suorituskyykyinsä uskottiin, häntä tuettiin ja häneltä sekä odotettiin että saatiin paljon sellaista, mistä muodostui Seuran aarrevaranto. Hänen työnsä ”pysyi Suomessa pyhänä”, ja yhäkin hän on suomalaisten kymmenen kärjessä -äänestyslistalla.

Toinen alusta alkaen Seuran syntymässä mukana ollut suorittaja oli yliopiston suomen kielen lehtori Carl Niclas Keckman. Hän hoiti aloittelevan seuran sihteerin virkaa kahdeksatta vuotta. Niinpä onkin syytä tarkastella sitä merkitystä, mikä hänellä oli Seuran perustamisessa, sen tavoitteiden muotoutumisessa ja sen alkuvuosien toiminnassa. Miten suomalaisuus, kirjallisuus ja seuralisuus toteutuivat sihteerin Keckmanin persoonassa?

Suomalainen

Carl Niclas Keckman oli aikansa parhaita suomen kielen käyttäjiä. Tämä on helposti todennettavissa tutustumalla hänen julkaisuihinsa ja käsikirjoituksiinsa. Jo äsken esitetty katkelma Sjögrenille lähetetystä kirjeestä osoittaa, että kieli oli sujuvaa varhaisnykysuomea, kuten sitä on nyttemmin ryhdytty nimittämään. Myös yliopiston konsistori totesi suomen kielen lehtoria valitessaan hänen taitavan erinomaisesti suomea sekä suorasanaisessa että runomuodossa. Jälkimmäinen taito saattaa herättää nykyajan työhönottajissa hämmästystä. Sillä viitattiin CNK:n taitoon laatia kalevalamittaista runoa. Tuon ajan koulusivistystä saaneet olivat tottuneet pitämään kreikkalaisten heksametrien ja muiden klassisten runomittojen hallintaa osoituksena hyvästä kielitaidosta. Kalevala-

mitan asema oli sitä taitavien harvojen oppineiden mielestä verrattavissa näihin klassisiin runomittoihin. Niinpä sitä saatettiin käyttää yksityiskirjeissä ja juhlarunoissa ja sille käännettiin jopa osia Raamatusta.

Keckman tunsi kalevalamitan säännöt ja käytteli runomittaa joskus kirjeissään, sekä asiatietoja välittäessään että tavoitellessaan leikillistä sävyä; onpa vanhan kielioopin lisälehdillä säilynyt hänen sepittämänsä pieni tunnelmaruno, jonka mitan hän on hionut kauniin sujuvaksi. Ja suorasanaisten suomen taidosta todisti esimerkiksi Helsingfors Morgonblad toukokuussa 1838, kun lehti julkaisi Keckmanin hautajaisista selostuksen ja muistokirjoituksen, jossa oli mukana huomautus: ”Kultala, teos, joka vaikkakin rahvaan lukemiseksi tarkoitettu, on tullut Suomen kirjallisuudessa merkkiteokseksi sen ansiosta, että kääntäjä on käyttänyt niin täydellistä kieltä.” Samasta asiasta puhuu myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa sihteerin muistoksi luettu runo, kalevalamitalla sekin:

”Vuotta viimeistä yheksän Oli hän opettajana Nerokkaana neuvojana Suloisimman Suomen kielen. Suomalainen syntymästä, Suomen kielen kirjoitusta Pyysit sinä puhdistella. Suomalainen suun puheessa Olit sinä onnellinen. Tätä todistaa todella, Julistaapi julkisesti Kirja käännetty sinulta Suomalaisen sukukunnan Äitin kieleen älykkästi, Kukas taitaa taivutella, Sopivammast’ sovitella Puheen parsia paremmin Kuin on kieli Kultalassa? Selkiät on sanat siinä, Puhe puhdas ja suloinen.”

Nyt on kysyttävä: mistä Keckman oli nuoruudessaan saanut tai hankkinut näin hyvän kielitaidon, ja millainen se oli laadultaan aikana, jolloin suomen kielen standardisoimisesta ei vielä ollut olemassa muuta kuin erillisiä, yksittäisiä ja ristiriitaisia näkemyksiä. Siis: mitä oli se suomi jota hän osasi?

Keckmanin lapsuudenkoti, vauras oululainen kauppaporvariskoti, oli kaksikielinen. Herrasväet kammarissaan puhuivat lähinnä ruotsia; sillä kielellä sisarukset aina kirjoittivat toisilleen, sillä kielellä poikia opetettiin Oulun triviaalikoulussa. Mutta talon püiat ja rengit samoin kuin kauppaneuvos Keckmanin puotipihaan kuormia ajavat maakunnan miehet puhuivat kyllä suomea, siis Oulun seudun murretta. Isä Keckmanista, temperamentikkaasta kauppaneuvoksesta, kerrotaan, että hän halutessaan erityisesti painottaa jotakin ajatustaan oululaisissa kauppiaspiireissä tai perhettään ohjaillessaan lisäsi ruotsinkielisen repliikkinsä perään saman suomeksi. Suomi oli ensimmäinen kieli

Keckmanin poikien kaveripiirissä. Tiedetään nimittäin, että vain vähän Keckmanin kouluaikojen jälkeen triviaalikoulun kulttuuritahtoiset pojat sopivat keskenään, että he välitunneillakin ja vapaa-aikanaan puhuvat ruotsia!

Jumalanpalveluksia pidettiin Oulussa molemmilla kielillä. Isoveli, F. M. Franzén kertoo kotonaan olleen sekä suomen- että ruotsinkielinen virsikirja. Ja veljesten äiti, Helena Schulin, osasi oman lapsuudenkotinsa perintönä paljon suomenkielisiä kansanrunoja, satuja ja sananparsia ja käytteli tätä varantoaan lapsiaan viihdyttäessään.

Nyt on koossa jo kolme suomen kielen muotoa: Oulun seudun murre, vanha kirkkokieli, kalevalamittainen runokieli. Neljännestä kielimuodosta Keckman pääsi osalliseksi, kun hän vastavalmistuneena maisterina Turussa joutui Reinhold von Beckerin savolaishenkiseen sanomalehtimieskouluun, Turun Wiikko-Sanomia toimittamaan. Tavallisen tiedonvälityksen tarpeisiin muokkautuvan lehtitekstin lisäksi hän tutustui vielä lakikieleen: lehdessä julkaistiin asetustekstejä, joita Keckmaninkin kerrotaan suomentaneen.

Kun puhutaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, voimme ehdottomasti todeta, että Carl Nicklas täytti ainakin ensimmäisen sanan asettamat isyys- tai kummiusvaatimukset: Hän osasi suomea paitsi ”suun puheessa” myös kaikissa sen viljellyissä muodoissa.

Keckmanin kuoltua jäätiin kaipaamaan uutteraa sihteeriä koko SKS:n voimin. Hänen kuolemaansa seuranneeseen kokoukseen tuotiin muistoruno, josta äskeiset säkeet ovat peräisin. Saman runon alussa sen nimettömänä pysytellyt kirjoittaja surren toteaa, miten nyt ”tuolin tyhjännä näemme, istuinpaikan paljahanna, sian sihtierin olevan”. Vaikka muistoruno onkin arkistoitu nimettömän kirjoittajan laatimaksi, olen saanut tuon ajan aate- ja oppihistorian tutkijalta Juha Manniselta tiedon, jonka mukaan kirjoittaja varsin todennäköisesti on ollut Germund Fredrik Aminoff, SKS:n jäsen ja myöhemmin filosofian professori.

Kirjallisuus

Miten Keckmanin kohdalla sitten toteutui SKS:n nimestä sana kirjallisuus?

Carl Niclas ei ollut taiteilija, ei varsinaisesti runoilija joitakin kalevalamittaisia säkeitä lukuun ottamatta, ei siis itse luonut kaunokirjallista tekstiä. Mutta paljon hän suomea kirjoitti. On hyvin mahdollista, että juuri hän sepitti sanan

kirjallisuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Keckmanin kuoleman jälkeen lahjoitetussa aineistossa mainitaan ”femtio konvoluter”, viisikymmentä kääröä tai kirjekuorellista käsikirjoituksia. Näiden on täytynyt valtaosin syntyä Helsingin-aikaan, Keckmanin elämän kymmenen viimeisen vuoden kuluessa. Varhaisemmista käsikirjoituksista ainakin osa varmaan tuhoutui Turun palossa. ”Nulla dies sine linea” eli ”Ei päivää ilman piirtoa”, mainitaan Keckmanin tunnuslauseeksi.

Keckmanin kirjallisuuden harrastuksesta on huomattava ennen muuta hänen roolinsa kirjojen välittäjänä ja tuntijana, kirjojen toimittaminen ja käännöstyö. Opiskeluajalta säilyneessä kirjeenvaihdossa ilmenee Keckmanin rooli kirjojen lähettelijänä ja lainaajana. Akatemian kirjaston amanuenssina toimiessaan hän Turusta käsin opasti Helsingissä perustettua lukuseuraa kirjojen hankinnassa. Tässäkin yhteydessä näkyy hänen oma laaja lukeneisuutensa. Myöhemmin Keckman keräsi tilauksia mm. Gottlundin kirjoille ja myös tilasi kirjeessä Z. Topelius nuoremmalta opiskelijoitaan varten ”tri Topelius-vainajan” kansanrunovihkoja – ”noin viidellekymmenelle vihkolle olisi täällä käyttöä”. Keckman oli myös koonnut itselleen hyvän oman kirjaston, josta tosin iso osa tuhoutui Turun palossa. Helsingin-aikana kirjakokoelma jälleen karttui, ja Keckmanin kuoleman jälkeen kirjat ajan tavan mukaan myytiin huutokaupalla. Niitä tapaa vieläkin silloin tällöin mm. Helsingin yliopiston kirjastossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ostettiin myös muutamia kymmeniä teoksia sihteerin kokoelmasta.

Turun Akatemian kirjastonhoitajana toimiessaan Keckman laati alustavan luettelon suomeksi painetusta kirjallisuudesta. Voi aivan hyvin sanoa, että Carl Nicklas Keckman tunsikaiken sen kirjallisuuden, mikä oli suomeksi ilmestynyt. Sehän olisi nykyään mahdotonta. Tätä ominaisuuttaan hän piti yllä kuolemaansa asti: suunnittelemaansa suurta sanakirjatyötä varten hän sanasti kaiken suomeksi ilmestyvän tekstin sanomalehtiä myöten. Muistorunon kirjoittaja korostaa laajasti Keckmanin sanastustyötä:

”Yksin elit, yksin kuolit Vaimotoinna, lapsitoinna. Mutta ehkä ei sinulla Ollut vaimoa valittu Pulskeata puolisoa Aviossa annettuna, Oli sentähden sinulla Aina ajan viettäjänä Aina kulku-kumppanina Rakas ratto matkoillasi Suomalainen Sanakirja Jota syötit, jota saatit Vaalit vaimon vertaisena Suorilla Suomen sanoilla Etsiskellen ehtimätä, Ammunnellen ahkerasti Kansan lauluista kaunihista Kirjoitetuista kynällä. Minkä missäkin havaitsit Sanan solmun sovel-

jaisen Sanan parren parahimman, Sinä kirjaan kirjoittelit Pistelit paperihisi. Mitä Lönnrot löytänyttä, Aunuksessa ajellessa, Pohjolassa ponnistellen, Karjalassa kannustellen, Kalevalaan kantanunna. Kaiken mehen Mehiläisen, Tope-liuksen toimitukset, Viipurin Viikkosanomat, Mitä Oulun omaisimmat Sanalehdet saatattivat, Erinäistä ennustivat: Kaikki sinä kaunihisti Kokoelit koreasti Leksikonin lehtilöille Että Suomen sanauma Laventuisi laukeaksi täydelliseksi täydistyisi. Saaneko nyt Sanakirja Tämä leski Leksikoni Toista miestä toimellista Vireämpää vaaliata Joka sitä joutuisasti Saattais samalla tavalla Liikutella, lisäellä Jaksais sitä jatkennella?”

Sanavarojen kartuttamisen tarve liittyi myös kirjallisuuden käännoistyöhön. Sano-man siirtäminen kielestä toiseen oli Keckmanille ominta liikkuma-alaa. Vaikuttaa siltä, että hän sai käännoistyöstään suurta iloa, koki sen mitä eräs käännoistuttavani on kutsunut käännoistämishimoksi. Jo Turun Akatemian aikoihin Keckman julkaisi ruotsinnoksia kreikasta ja saksasta. Suomentamiseen hän oli totunut Turun Wiikko-Sanomien työssä. Hyvää saksan taitoaan hän käytti suomentaessaan sveitsiläisen valistuskirjailijan Heinrich Zschokken Goldmacherdorfin, Kultalan. Teos ilmestyi SKS:n julkaisujen sarjassa ensimmäisenä.

Kultalasta tuli pitkäksi aikaa hyvän kirjallisen ilmaisun malli Suomen kansalle. Vain muutamat Oulun seudun murrepiirteet esiintyvät Keckmanin muotoopillisissa ja oikeinkirjoitusvalinnoissa; sen sijaan Keckman rikasti tekstiään oululaisesta kieliparresta saamallaan sananparsilla ja vertauksilla, jopa pienellä kalevalamittaisella sananlaskurunolla. Näin voi tehdä henkilö, joka on hyvin syvällä sisällä kotiseutunsa kielessä.

Käännoistamisen lisäksi Keckman myös toimitti kirjoja. Tällä toiminnallaan hän siis laski perustuksen seuran kustannustoimelle ja nykyistenkin kustannustoimittajien työlle. Työläintä Keckmanin toimitustyö lienee ollut Kalevalan painoon saattamisessa. Paljon kulki postia Kajaanin, Oulun ja Helsingin välillä, ennen kuin Lönnrot sai valmiina käsinsä Vanhan Kalevalan kaksi nidettä. Se joka neuvotteli kirja-painoissa, kuljetteli liuskoja, lopulta suostutteli erilaisia ”reissaavaisia herroja” ottamaan rekeensä Kajaaniin meneviä kirja-paketteja, oli SKS:n altis sihteeri CNK.

Keckman siis hyvinkin toteutti kirjallisuus-sanon seuran nimessä. Miten itse seura?

Seura

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran syntyvaiheista kerrotaan monta legendaa. Milloin kukakin huudahti kadulla kulkiessaan: ”Me perustamme seuran.” Kansanrunouden tutkimuksessa tunnettua attraktioperiaatetta noudattaen tämä aloite, kuten monet muutkin hyvät työt, on luettu melko yleisesti Elias Lönnrotin ansioksi. Ajatellaan niin, että kuka hyvän työn teki, teki ehkä kaiken muunkin mikä asiaan liittyy. Olen esittänyt tästä lievästi toisenlaisen painotuksen, jota viime aikoina on muuallakin tuotu esiin. On todennäköistä, että CNK:n osuus seuran alkuideoinnissa oli ratkaiseva.

Keckman oli seurallinen ihminen, hän oli aikalaissanonnan mukaan ”seuroissa hyvin suvaittu”. Hänellä oli toimiva, laaja verkosto, sanottaisiin nykyään. Nuorena miehenä Turussa hän kuului Selma-yhdistykseen, joka tunnetaan julkaisemansa kulttuurikalenterin mukaan myös Aura-seuran nimellä. Tämä yhdistys kukoisti muutamia vuosia, kunnes sen jäsenille kehittyi muita harrastuksia. Parissa myöhemmässä lähteessä kerrotaan, että Keckman jo vuoden 1815 tienoilla oli kuulunut keskeisenä henkilönä suomen kielen harrastajien seuraan. Tästä asiasta tosin tiedetään vähän. Tietolähde ei ole aivan varma. Näin:

Kuopiossa vietettiin vuonna 1881 suurta SKS:n viisikymmenvuotisjuhlaa. Yhtenä juhlan puuhamiehenä ja esitelmän pitäjänä oli kirkkoherra, tohtori J. W. Calamnius, aikaisemmin yliopistopiireissäkin työskennellyt ja Kirjallisen Kuukausilehden perustaja. Kuopion Sanomien parissa numerossa on kerrottu juhlien kulusta ja siihen liittyvistä muistelmista:

”Ainoan täällä asuvan S.K.seuran perustajan kertomuksen mukaan oli Turussa noin vuodesta 1815 saakka ollut koossa joitakuuta ylioppilaita Pohjoissuomesta, jotka ilman mitään säännöittä usein kokoontuivat ja joittenka ainoana yhdistäjänä oli tuon ylen katsotun suomen kielen harrastus ja harjoittaminen. Näitten seassa oli varsinkin mainittava tuo uuttera Karl Nicklas Keckman, joka sittemmin tuli suomen kielen lehtoriksi...”

Se SKS:n perustajajäsen, joka seuran viisikymmenvuotisjuhlien aikaan tällaisia muisteli, oli piispa R. W. Frosterus. Muita todisteita tuosta varhaisesta suomen kielen opintopiiristä en kuitenkaan ole löytänyt, vaikka siitä esiintyy lyhyt maininta parissakin paljon myöhäisemmässä lähteessä. Olisiko iäkäs piispa erehtynyt? Toki varmaan pohjalainen nuori akateeminen väki Turussa kokoontui

”ilman mitään säännöittä”, ja taisihan silloin keskustelu liikkua suomen kielenkin parissa. Keckmanin rooli Turun ajan suomalaisuusharrastuksien kantavana voimana tuntuisi kylläkin hyvin uskottavalta.

Kuopion Sanomien artikkelissa kerrotaan edelleen SKS:n perustamiskokouksesta, joka pidettiin CNK:n kotona. Mukanaolijoiden joukossa mainitaan henkilö, jota muualla tiedoissa ei esiinny: J. L. Runeberg olisi ollut kolmantentoista Keckmanin pöydän ympärillä seuraa perustamassa. Mistä tällainen tieto on tullut Kuopion Sanomien toimittajalle? Muistiko piispa tämän väärin, vai tuntuiko Runeberg artikkelin kirjoittajasta muuten luonteelta saamaan osansa ansiosta? Vanhemman ja nähtävästi luotettavamman tiedon mukaan (Suomi-sarjassa vuonna 1848 ilmestynyt S. Elmgrenin artikkeli *Berättelse om Finska litteratursällskapet under de första 17 åren*) oli mainitun kokouksen osanottajia kaksitoista. Runeberg on joukosta poissa, eikä hän liioin ole mukana 19 muun perustajajäsenen luettelossa eikä yleensääkään seuran jäsenten luettelossa. Hänen nimensä mainitaan kylläkin jäsenmaksunsa maksaneiden luettelossa.

Joka tapauksessa oltiin kevättalvella 1831 pariinkin otteeseen seuraa perustamassa lehtori Keckmanin asunnossa. Siellä kokoontuminen tuntuu ymmärrettävältä: olihan hän ainoa suomen kielen viljelystä palkkaa nauttiva akatemian opettaja, siis jo virkansa puolesta asiassa mukana. Missä Keckman silloin asui, sitä en ole onnistunut saamaan selville. On mahdollista, että hänellä oli Turun- aikaisen asuintoverinsa Immanuel Ilmonin kanssa nytkin yhteinen talous.

Minkä verran Keckmanin vaikutusta siis oli seuran syntyanoissa? Kertomuksessaan Seuran seitsemästätoista ensimmäisestä toimintavuodesta S. Elmgren sanoo selvästi, että ensimmäinen ajatus kirjallisen seuran perustamisesta näyttää olevan yliopistonlehtori Keckmanilta peräisin. Elmgren viittaa ensimmäisten kokousten pitopaikkaan. Toinen syy aloitteen lukemiseksi Keckmanin piikkiin olisi se, että hänet valittiin seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, vaikka hän seuraavaan kokoukseen lähettikin kirjallisen ilmoituksen kieltäytymisestään, ehkä arvellen, ettei hänellä ollut yliopistossa riittävän arvovaltaista asemaa seuran tarkoitusperien edistämiseksi.

Ja vielä yksi mahdollinen näkökohta: Keckmanin Kultala-käännöksen ajoitus. Jo 18. tammikuuta 1834 Keckman kirjoitti Lönnrotille: ”Olen kääntänyt suomeksi sveitsiläisen Zschokken kirjoittaman kansankertomuksen *Das Goldmacherdorf*, jonka jätin Suomalaiselle Seuralle ja joka nyt on painossa.” Keck-

man oli jättänyt käsikirjoituksensa seuralle tarkastettavaksi jo edellisen vuoden puolella, 1833. Kun hän eräessä kirjeessään kertoo suomentaneensa teosta kolme vuotta, syntyy ajatus, että hän olisi aloittanut Kultalan suomentaneensa teosta jo ennen SKS:n perustamista ja seuran syntyminen olisi ollut eräs vastaus Kultalankin kustannustarpeeseen. Tai sitten Keckman halusi teosvalinnallaan osoittaa, ettei hän edustanut SKS:ssa yksinomaan akateemis-kielitieteellisiä piirejä vaan sitoutui myös ohjelmassa kaavailtuun kansanvalistustavoitteeseen.

Vielä yksi vankka esimerkki SKS:n samastumisesta sihteerinsä Keckmaniin. Vuonna 1836 SKS julisti kilpikirjoitusaiheita: 1) runomittainen ruotsinnos Kalevalasta, 2) yhtenäinen esitys suomalaisten mytologiasta, 3) runomittainen suomenos Runebergin Hirvenhiihtäjistä, 4) suomenkielinen Porthanin elämäkerta ja 5) tutkimus suomen kielen mediaali- ja refleksiiviverbeistä. Tarkastelen kahta jälkimmäistä.

Porthanin merkitys oli suuri muillekin SKS:n jäsenille kuin Keckmanille henkilökohtaisesti. SKS asettui tavallaan Porthanin työtä jatkamaan: vuosikokouksen päiväksi valittiin maaliskuun 16:s, joka oli Porthanin kuolinpäivä. Keckman ei itse ehtinyt Porthaniin tutustua, mutta isovelji Frans Mikael Franzén tunnusti kuului Porthanin ystäviin ja oli hänen tähtioppilaansa ja mantteliperijänsä. Porthan oli matkustanut Oulun kautta oppilaansa F. M. Franzénin seurassa vuonna 1794; ei liene epäilystäkään siitä, että hän sai majoittua oppilaansa kotona. Oululaisperheen nuorin lapsi, pikkuveli Carl Niclas, oli tuolloin vasta vuoden vanha.

Kirjoituskilpailujen viimeinen aihe verbiopista oli melko varmasti Keckmanin esittämä, tai sitten jonkun toisen ehdottama hänen puolestaan: olihan sama aihe hänellä käsiteltynä väitöskirjassa, jonka hän laati lehtorinvirkaansa varten. Väitöskirjassaan Keckman on esittänyt suomen passiivin ominaisuuksia aivan uudella, oivaltavalla tavalla. Hän asetti rinnakkain savolaismurteille ominaisen refleksiivitaivutuksen (*ojentaita, ojentaikse, ojentibe*) ja Oulun seudun murteelle ominaiset refleksiivijohdokset (*antaua, antaupi, antausi*). Aihe oli jäänyt häntä kiinnostamaan. Vaatimattomaan tapaansa hän ehkä arveli, että joku toinen saisi aiheesta enemmän irti kuin hän. Tietääkseni ei kilpakysymykseen tullut vastauksia. Muutamista Keckmanin 1830-luvulla tekemistä kieliopin poimintoista voi todeta verbien passiivi- ja refleksiivimuotojen käytön kiinnostaneen häntä edelleen.

SKS:n perustamisesta eteenpäin jatkuva toiminta oli paljolti sihteerin harteilla. Pöytäkirjojen lisäksi laaja kirjeenvaihto oli hänen tehtävänsä. Keckman järjesteli Lönnotin laina- ja apuraha-asioita; hän myös hoiti alkuvaiheen jäsenhankintaan liittyvää laajaa kirjeenvaihtoa. Keckmanin oman verkoston kautta arvelisin jäsenlistalle tulleen esimerkiksi sellaiset nimet kuin Oulun koulun rehtori S. W. Appelgren ja Oulun kaupunginlääkäri Gustav Toppelius jo vuonna 1831 sekä oululaiset kauppaneuvos Gustav Bergbom ja Carl Niclasin velipuoli Johan Franzén vuonna 1834, jolloin Keckman tammikuussa oleskeli jonkin aikaa sukulaisissaan Oulussa ja Raahessa.

Keckmanin ansiota saattaa olla myös se, että hänen sisarvainajansa Lise Keckmanin leskeksi jäänyt puoliso, entinen Turun Akatemian apteekkari ja sittemmin Fiskarsin ruukin isäntä J. J. Julin liittyi jäseneksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan jo 1831. J. J. Julin ei siis kuulunut pappissäätyyn, jonka keskuudesta suuri joukko seuran varhaisimpia jäseniä rekrytoitiin. Hänen veljensä, Turun kaupunginapteekkari Erik Julin, liittyi SKS:n jäseneksi seuraavana vuonna. Oulun poikiahon Julinitkin alun perin olivat, sen tiedepiireissä kuuluisan kuumailmapalloa lennättäneen kokeilija-apteekkarin poikia, jonka kunniaksi Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan eli Snellmanian vieressä on Julinia, luonnontieteellinen tiedekunta. John Julinin ja Keckmanin ”kauneudesta kiitetyn” sisaren Lisen rakkaustarina on haikea pieni episodi, josta vanha kirjekokoelma on todisteena.

CNK ja SKS

Milloin Keckmanin suomalaisuusharrastus varsinaisesti alkoi? Tuskin heti 16-vuotiaan nuorukaisen Turun Akatemiaan tullessa. Varhaisen opiskeluajan kirjeenvaihdossa näkyy toisenlaisia painotuksia. Ehkä harrastus sentään nousi iltaistunnoissa toisten pohjalaisten kanssa, ”ilman mitään säännöittä”. Viimeistään 1810-luvun lopulla nuorelle maisteri Keckmanille joka tapauksessa avautui kotimaan kansankielen maailma. Mainittakoon, että kuuluisan kielentutkijan Rasmus Raskin tärkeä vierailu Turussa oli vuonna 1818 ja Keckman tapasi hänet, siitä on merkintä Raskin päiväkirjassa. Ehkä myös Turun akatemian kirjastonhoitajana tehdyllä työllä oli osuutensa. Keckmanin laatima luettelo suomen kielellä painetusta kirjallisuudesta ilmestyi maan seurakunnille lähetettäväksi täydennyksiä varten sellaisen tuomiokapitulin kirjeen yhteydessä, jossa on päiväys 1820. Luetteloa oli tietenkin laadittu jo pitkään ennen tuota päivämäärää.

Viimeistään silloin oli alkanut se kehitys, joka johti nuorten yliopistomiesten maaliskuiseen kokoontumisen Keckmanin asunnossa Helsingissä vuonna 1831. Jo vähän ennen sitä, vuoden 1828 keväällä, oli Keckmanin luona tapahtunut jotain SKS:aan läheisesti liittyvää. Keckman kirjoitti asiasta Immanuel Ilmonille saman vuoden joulukuussa:

”Muistathan sen kantataatin, Lönnroth liialta nimeltä, joka keväällä kotona oli mejän majasamme Ennen käymään lähtyänsä, Kulkemahan kyläkunnat, Pitkin maata marsimahan, Hämeessä häälymähän, Savon maassa matkustamaan, Kahtelemaan Karjalassa, Jospa olisi Runoja, Vanhan kansan veisaamia, Niin- kuin myös nykyisiä Lauluja laulettavia. Hän on kotiin kerennynnä saatuansa suuret saaliit, viisi vihkoa runoja, joita hän nyt pränttäyttää aikoo talven kuluessa.”

Ei liene harvinaista, että yhdistyksen syntyvaiheissa muutaman innostuneen jäsenen joukko ylläpitää toimintaa. Puheenjohtaja, sihteeri, rahainvartija, valio- kuntien jäsenet toimivat aikansa. Tästä sitten saattaa seurata kehitystä kahtaalle: joko näivettymiseen, jos aate ei lähde leviämään, jos henkilökemiat eivät toimi tai kun seuran perustamiseen johtaneet haasteet ovat saaneet vastauksen, kun toiminta on kanavoitu kulloisenkin ajan uusiin muotoihin, suomen opetus tul- lut kouluihin, virallinen taho astunut päätoimijaksi kielenviljelyssäkin. Tai sitten seura nousee siivilleen, joustaa linjassaan ajan vaatimusten mukaan, kirjailijat aloittavat toimintansa, seura vaurastuu varteenotettavaksi kulttuuritekijäksi ja jopa taloudelliseksi menestyjäksi. Näin SKS.

Carl Niclas Keckmanin vaikutus ei liity pelkästään SKS:n perustamiseen ja sen liikkeellelähttöön. Osa Keckmanin kauden jälkeisestä toiminnasta sai vielä hyö- tyä sihteerin poistuttua. Keckmanin kirjallinen jäämistö lahjoitettiin SKS:n arkistoihin. Hänen papereitaan on siellä sekä kirjallisuusarkiston että kansan- runousarkiston hyllyissä. Joukossa on kirjoja, joiden välilehdille Keckman on tehnyt muistiinpanoja, on käännöksiä ja suunniteltujen lukemistojen puhtaaksi- kirjoitettuja aineksia. Varmaan osaa käsikirjoituksista on käytetty tutkimuksen hyväksi, sanakirjojen välilehdille tehtyjä merkintöjä ainakin Lönnrotin suuren suomalais-ruotsalaisen sanakirjan varoiksi, ja Lönnrot mainitseekin Keckmanin ansiot sanakirjan esipuheessa. Arvelen kuitenkin vakavasti, että paljon on vielä tutkimatta, ehkä jopa löytymättä arkistojen vuosisataisista kasoista.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ryhtyä kaikkia tutkimustehtäviä luettelemaan, enpä siihen pystyisikään. Viittaa vain niihin aiheisiin, joita esittelin vuonna 2003 ilmestyneessä Oulun yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarjan niteessä Oulun koulun satoa. Mainitsen kuitenkin niistä lyhyesti pari alaa, joita toivoakseni joku joskus tulevaisuudessa pitää mahdollisena tutkimusaiheena:

Kiintoisa tutkimusaihe olisi Keckmanin käännöstyö, hänen hamiltonilainen käännösmenetelmänsä ja hänen valitsemiensa käännösratkaisujen vastaavuudet. Tutkimustehtävän tarjoaisivat myös laajat sanaluettelot, joita Keckman ja Lönnrot yhdessä laativat: kansanrunojen sanoja, joita Keckman länsisuomalaisena ei ymmärtänyt ja joita hän kirjeissään kyseli Lönnrotilta. Miksi juuri niitä sanoja? Mikä niiden maantieteellinen levikki oli; esiintyikö niitä vanhassa kirjallisuudessa? Entä osasiko Lönnrot ne selittää?

Viimein: eikö joku historian tutkimusmenetelmiin perehtynyt henkilö vihdoinkin voisi saada selville sen osoitteen, missä Keckman ja ehkä hänen ystävänsä Immanuel Ilmonikin asuivat vuonna 1831 ja missä siis SKS perustettiin? Siinä olisi kuparisen muistotaulun paikka. Eipä Keckmanilla tosin ole muistolaattaa Oulussakaan, synnyinkotinsa paikalla sijaitsevassa rakennuksessa. On sentään hänelle nimetty Oulun yliopiston humanistien suuri luentosali, HU 106 on Keckmanin sali.

Palaan vieläkin muistorunon säkeisiin:

”Kaikki Suomen kansakunta, Joka kaipaa katkerasti, Valittaapi vainajata, Poika’ansa Pohjolasta. Kyll’ on poikia kylissä, Meidän maalla miehiäkin, Neuvokkaita, nerokkaita, Ompi meillä oppineita; Mutta kuitenkin kysyisin, Keni Keckmanin sialle, Pannaan hänen paikallensa?”

Olen tässä lopuksi selostanut Keckmanin kesken jääneen elämäntyön, paperien ja kirjojen, muodostamaa perintöä. Mielestäni tämä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeri jätti perintönä vielä paljon muutakin. SKS oli Keckmanille pitkäaikaisen unelman toteutuminen. Se oli hänellä mukana kotonakin, hänen kotinsa oli sille avoin. Se oli hänen ystäväpiirinsä, se tuotti hänen elämänsä juhlahetket. Katselen nykyisin Keckmanin näkökulmasta monia Oulun maiseimia, Helsingin Kruununhakaa, Senaatintoria, myös SKS:aa, johon olen lähes opiskelijasta asti kuulunut. Itselläni on sangen tunnepitoinen suhtautuminen tähän kirjainyhdistelmään.

Koen, että jotakin CNK:n hengestä ja asenteesta on jäänyt elävänä vaikuttamaan hänen jälkeensäkin. Näin seura ei ole minulle henkilökohtaisesti vain mielenkiintoisten kirjojen kustantaja tai kansallisesti tärkeiden arkistojen ylläpitäjä. Voin silloin tällöin tavata sen välityksellä vanhan hyvän kaverini ja kollegani Calle Keckmanin. Toisinaan keskustelemme kieliopin kysymyksistä (kylläpä hän olisi ollut ihastuksissaan uudesta isosta kieliopista!), toisinaan puhelemme hänen perheestäänkin ja sisarusten vaiheista vanhassa Oulussa.

Suomen kielen lehtorin virkaansa ryhtyessään Carl Nicklas Keckman arvioi: ”Minun on mätelemistä ja konttaamista tämän köyhän suomen kielen lokeroisa ja lymyipaikoisa ja muisa mutkisa ja haaroisa”. Eipä ole ihme, että hän otti elämänsä ohjelmaksi, yhtä hyvin työnsä kohteeksi kuin työkalukseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran. Seuran perustajajäsenen ja sihteerin, oululaisen kauppaporvari Keckmanin nuoremman pojan hartaasta harrastuksesta on meille kaikille jäänyt perintö. Enää ei meistä kenenkään tarvitse madella ja kontata kielemme mutkissa ja haaroissa. Hallussamme on nyt paljon taipuisampi ja käyttökelpoisempi suomen kieli kuin se, jonka kehittämiseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sihteereineen alkoi vaikuttaa.

Carl Niclas Keckman ja kalevalamittainen runo

1. Kalevalamitan asema oli 1800-luvun alun oppineiden mielessä huomattava. Sitä pidettiin kotimaisena vastineena antiikin eeposten runokielelle. Ainakin jo 1600-luvulta lähtien kalevalamittaa käytettiin myös kirjallisesti. Yhtenä parhaimmista oppineiden kalevalamittaisista saavutuksista on mainittava Matias Salamniuksen Ilo-laulu Iesuxesta vuodelta 1690. Kalevalamitalla sepittäviä rahvaanrunoilijoitakin, esimerkiksi rantasalmelaista Paavo Korhosta, pidettiin arvossa. Kalevalan ilmestyminen lujitti heidän asemaansa. Jo toimintansa varhaisessa vaiheessa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura suunnitteli Korhosen runojen julkaisemista.

Jo Kalevalan ilmestymistä edeltävinä vuosikymmeninä oppineet suomen taitajat saattoivat juhla- ja tilapäisrunojen sepittelyn ohessa käytellä kansanrunon mittaa myös tavanomaisessa kirjeenvaihdossaan. Tästä ovat mainioina esimerkkeinä Carl Niclas Keckmanin säkeet Immanuel Ilmonille lähetetyissä ystäväpiirin yhteiskirjeissä:

”Veli kulta Ilmarinen! Kirjotella tässä aivon, jospa kynä jaksaa juosta, paperia piirustella, sullen täältä sanomia, Helsingistä komiasta, jaaritella jota muistan nykysistä asioista ja myös entisistäkin. Täällä me nyt oleskemma, Kruunun haasa minä asun, siellä myös Simeliuskin, eikä myöskään Perpuumillen ole meillä pitkä matka; koska muuton kuljeskelen Kaupunkia katselemaan, ystävilleen yrittämään, kumppaneita kohtelemaan, empä aina ennätäkkään kuhun mieli mennäkseni; – – No! nyt vasta Sanomia Saamma Suomesta lusia: Täällä tulee Helsingissä, Paitti Suomen yhteisiä, Pari muuta präntätyksi Frenckellin ja Vaseniuksen. Mutta vielä Oulussakin, Pisimmässä Pohjolassa, Synkiällä Suomen maalla ovat miehet mielistyneet, Koulu-papit kokoontuneet, Yhteen Herrat yhtyneet Aviiseja antamahan, Oulun Wiikko-Sanomia.”

Kirjeessä kerroitiin pitkällä ulkomaanmatkallaan viipyvälle Ilmonille tuttavien kuulumisia, kuolemia ja avioitumisia, Keckmanin omia viranhaku- ja väitöskirjahuolia. Runomitta ei suinkaan aina ole virheetöntä eikä sanonta muutenkaan kovin runollista, mutta pääsääntöisesti vaikuttaa kuitenkin siltä, että kirjoittaja piti kalevalamitan kirjoittamista yhtä helppona – tai vaikeana – kuin suorasanaisen suomenkin. Olihan sen käyttely suomenmielisessä ystäväpiirissä eräänlainen taidonnäytkekin.

Artikkeli ilmestyy tässä ensi kertaa.

Keckmanin jäämistöstä on arkipäivän asioita raportoivien kalevalamittaisten kirjeiden lisäksi löytynyt yksi kalevalamittainen mietelmäruno, jonka hän on kirjoittanut omistamansa Judénin kieliopin välilehdelle. Yliviivatut sanat esittävät kirjoittajan omia korjauksia.

*Ikävämpi ~~on~~ irvisuien
kanssa riitahan ruveta,
kanssa tuhman kalpaella,
kuin on ~~pestä~~-keitteä kiviä,
saaha syttä valkoseksi;
Sill' en puutu porinahan
Sammakoiden saastasien
Enkä konnihin kajoa
Enkä kuule ~~kurjan~~ kurnutusta. –
Suossa sammakko elääpi,
Pimeässä pilkka-kirves.
Minä valossa vaellan,
Lasken päivällä latuni
~~Kysyn kieltä Väinämöisen~~
~~puhtautta kielen parren~~
baen halulla sanoja

Joilla ihtek, isä Väinen
Miellytit metän kapebet
Luonnon kaiken liikuttelit.*

Säilynyt käsikirjoite korjauksineen osoittaa, että Keckman on pyrkinyt hiomaan runonsa mitan virheettömäksi. Toisin kuin kirjerunoissaan hän on myös pyrkinyt säännölliseen säekertoon ja huolehtinut alkusointujen luontevuudesta. Keskeneräisenäkin runo osoittaa, että Keckman osasi laatia suomeksi kalevalamittaista runoa, hän tunsikin sen säännöt, vaikka ei viehtynytäkään runsaaseen runolliseen itseilmaisuuksiin.

2. Keckman keskusteli kirjeitse veljensä, runoilijapiispa Frans Mikael Franzénin kanssa suomen ja ruotsin kielen eroista ja kalevalamitan sovittamisesta ruotsin kieleen. Näitä keskusteluja Keckman referoi Elias Lönnrotille:

”– – hän erinomaisella ilolla havaitsi että Sinä olet, metri-värsyä tehdessä, seurannut samaa ajatusta, jota hänkin on kauvan aikaa miettinyt, nimittäin, että accentti ja kvanttiteetti ovat kukin eri asia eikä suinkaan sekoitettavat (sitä eivät Ruotsalaiset eikä Saksalaiset voi ymmärtää).”

Tämä pohdinta kohdistui Homeroksen runoihin, mutta toisessa kirjeessä Keckman referoi Lönnrotille laajasti Franzénin kannanottoja kalevalamittan ruotsintamisesta: ”Minä olin nimittäin jolloinkulloin kuullut hänen moittivan Ruotsalaisia runokäännöksiä, että alinomaa kulkevat yhtäläistä (monoton) pitkälyhyttä (trochaisk) tahtia, koska siihen siaan Suomalainen runo on monellinen.”

Franzén toteaa 20. helmikuuta 1837 Keckmanille lähettämässään kirjeessä suomalaisen runomittan kääntämisen vaikeudesta: ”– – att en stor skiljaktighet emellan den Finska och Svenska versen nödvändigtvis måste äga rum af den orsak, att i Svenskan alltid qvantitet och accent sammanträffa, då de i Finskan äro oftast skilda. Hvad jag egentligen yrkar är, att den Finska meterns musikaliska omväxling icke uttryckes genom verser som alla hafva samma Trochaiska meter.”

Pohdinnan alaisena tuntuu tässä olevan kalevalamittassa käytettävä murrelmasäe, joka antaa vaihtelua tavallisen trokeesäkeen rytmiiin. Franzén pohtii erityisesti kesuurallista murrelmasäettä *suon selällä, maan navalla* ja jää miettimään tavujen pituuksien merkitystä. Lopuksi hän toteaa: ”Helt annat är förhållandet, när en runo sjunges på den vanliga monotona melodien. Då förvandlas korta stafvelser till långa och hvar vers får ungefär samma takt. Men om man så skulle läsa en runo, så skulle det stöta hvart och ett Finskt öra.”

Franzénin ruotsintamassa Kalevalan jaksossa esiintyy runsaasti sellaisia säkeitä, joita ei voi luonnehtia normaalitrokeisiksikaan. Hän sanookin käännöskokeilustaan: ”– – det försök jag redan I somras gjorde att öfversätta Kalevala på den meter jag tror vara den närmaste till den Finska.”

Kalevalan toimitustyöhön liittyviä uutisia kertoessaan Keckman kirjoittaa Lönnrotille:

”– – olen, miten olen voinut, Ruotsiksi kirjoittanut koko Esipuheen niinkuin myöskin olen itse runoja kokenut sanasta sanaan ruotsintaa (sit venia verbo), vaikka en ole vielä ennättänyt enemmän kuin kymmenettä runoa. Näin minä olen kokenut itseäni pakottaa, tarkemmin muka sanoja tutkimaan, vaikka useimmiten en voi keksiä hyviä niitä vastaavia Ruotsalaisia sanoja. Mutta Renvallin Lexikoon on tullut paljon siellä ej ennen löytyneitä sanoja. – – Tuota runo-oppia en tahdo kaikissa oikein ymmärtää, olletikkin mitä puhut *iskusta* ja

laskusta, jotka kyllä olen arvellut olevan samat kuin arsis ja thesis Latinalaisissa ja muiden kielten runo-opissa, mutta joita en ole niissäkään ymmärtänyt. Kyllämä sen arvaan että syy on minun korvissani, jotka esimerkiksi eivät älyä musiikin suloisuutta, vaikka taasen luulen kyllä kuulevani kuinka s. XXIII Wäinämöisen runot juoksevat paljoa paremmin, kuin ne edellä kerrotut.”

Kirjoittaja ei tunnu arvioivan omia runoillijankykyjään kovin merkittäviksi. On huomattava, että Keckman kertoo tässä yrittäneensä ruotsintaa runoja *sanasta sanaan*. Muutenkin vaikuttaa siltä, että nimenomaan runojen sanasto on hänelle keskeinen havainnoinnin kohde.

3. Keckman luennoi ylioppilaille kalevalamittaisesta runoudesta aloittaen Lönnrotin Kantele-vihkoista. Niitä riitti viideksi lukukaudeksi. Sitten hän luennoi Topeliuksen runokokoelmien pohjalta, kunnes pääsi kevätlukukauden alussa 1836 käsittelemään Kalevalan tekstiä elämänsä jäljellä oleviksi viideksi lukukaudeksi. Vakiintuneen opetusmenetelmänsä mukaan hän käänsi käsiteltävän tekstin ruotsiksi, selitti oudot sanat ja kommentoi muutenkin runojen kieltä, kenties myös sisältöä. Kirjaan tehty lyijykynämerkintä osoittaa hänen ehtineen keväällä 1838 Kalevalan 7. runoon; viimeinen päivämäärämerkintä on on 7.3.

Tämän opetusohjelman ansiosta Keckamin papereiden joukossa on runsaasti ruotsinkielistä kalevalamittaiseen runoon liittyvää tekstiä, joka on kirjoitettu runojulkaisujen välilehdille. Mukana on sananselityksiä, huomautuksia ja kaikkien säkeiden käännökset. Näitä on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston luetteloissa mainittu ”runomittaisiksi ruotsinnoksiksi”. Luettelen ne arkistokorteista; alleviivaukset ja kursivointi ovat minun.

1. Lagervallin ”Ruunulinnan” *runomittainen ruotsinnos*, välilehdille kirjoitettu. IV:o, 8 vihkoa.
2. Lönnrotin ”Kanteleen taikka Suomen Kansan sekä Vanhojen että Nykyisempien Runojen ja Laulujen” 1–4 osan *runomittainen ruotsinnos*, välilehdille kirjoitettu. (I osasta välilehdet puuttuvat.) IV:o, 4 vihkoa.
3. Topeliuksen ”Suomen Kansan Vanhojen Runojen ynnä myös Nykyisempien Laulujen” I–V osan *runomittainen ruotsinnos*, välilehdille kirjoitettu. IV:o, 5 vihkoa.
4. Wanhan Kalevalan *runomittainen ruotsinnos*, välilehdille kirjoitettu, sekä sanaluettelo. IV:o; 31 vihkoa.
5. Svensk *metrisk öfversättning av 1835 års Kalevala*, 1–10 sånger. Kopia C. N. Keckmanin Kalevalan käännöksen alkupuolesta. IV:o – 248 s.

Viimeinen merkintä on koneella kirjoitetusta arkistokortista, toiset ovat käsin kirjoitettuja. Kaikista on mainittu Grotenfeltin luettelon numero. Kaikista on myös ilmoitettu vastaavan mikrofilmin tai -kortin numero. Halusin tarkistaa nämä tekstit ja arvioida, minkä verran niissä on runomuotoisiksi luokiteltavia säkeitä. Aloitin vertailemalla arkistokortteja Kustavi Grotenfeltin luettelon merkintöihin. Etenen ylläolevassa numerorjestyksessä.

1. [Lagervall] Grot. XI 727b. ”Lagervallin Ruunulinnan ruotsinnos”.
2. [Kantele] Grot. XI 724. ”Kanteleen ruotsinnos”.
3. [Topeliuksen kok.] Grot. XI 725. ”Topeliuksen kokoamain Suomen kansan vanhojen runojen ynnä myös nykyisempien laulujen ruotsinnoksia”.
4. [Vanha Kalevala] Grot. XI 723. ”K. N. Keckman, Kalevalan ruotsinnos ynnä sanaluettelo Kalevalaan”.
5. [Edellisen kopio] Grot. XI 730a. ”A. Engelbergin (?) ruotsinnos Kalevalaa”.

Viides käsikirjoite ei ole Keckmanin käsialaa, joten sen osalta todettakoon tässä vain, että teksti on Keckmanin ruotsinnoksen osajäljenne. Käsikirjoituksessa on seuraava tunniste: *Öfversättning ar från Kalevala (af Aug. Engelberg?) Gåfva af bokh. Lillja. Svensk öfversättning af 1835 års Kalevala. Sanojen Svenske ja öfversättning väliin on rivin yläpuolelle lisätty sana *metrisk*. Teksti ei kuitenkaan ole runomittaista.*

Keckmanin ruotsinnosta jäljennettiin toisenkin kerran, kopioksi, joka on nykyisin säilytteillä Debrecenin Lajos Kossuthin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmassa. Sitä on tutkinut Ferenc A. Molnár. Hänen mukaansa kyseessä on ruotsinkielinen proosakäännös. ”Kääntäjä on ollut suomalaisen kansanrunouden erinomainen ja tarkka tuntija. Näyttää myös siltä, että hän on käyttänyt käsikirjoitusta opetus- ja tieteellisessä työssään”, Molnár kirjoittaa Kalevalaseuran vuosikirjassa 77–78 julkaistussa artikkelissaan. Vertailtuaan tekstin sisältöä ja käsialaa SKS:n kirjallisuusarkistossa säilytettävään Keckmanin käännökseen hän toteaa, että Debrecenin käsikirjoitus ei todennäköisesti ole Keckmanin käsialaa vaan siitä tehty tarkka kopio. ”Vanhan Kalevalan ensimmäisen täydellisen (raaka)käännöksen samanaikainen kopio, jota on todennäköisesti käytetty Helsingin yliopiston opetuksessa”, Molnár luonnehtii.

4. Arkistotietojen perusteella voi tehdä seuraavan päätelmän: Grotenfeltin luettelossa ei Keckmanin ruotsinnoksia kutsuta runomittaisiksi, vaan ne ovat *ruotsinnoksia*. Tässä suhteessa arkistokorttien maininnat Keckmanin tekemistä runomittaisista kansanrunon käännöksistä ovat harhaanjohtavia. Mahdollisesti Keckmanin tapa kääntää runot säe säkeeltä on aiheuttanut tämän väärinkäsi-

tyksen. En ole mielestäni Keckman-aineistoja tutkiessani nähnyt yhtään hänen ruotsiksi kalevalamitalla sepittämäänsä säettä. Saattaa niitä silti tietenkin jossakin olla. Ne runomittaisiksi luonnehditut käännökset, joita SKS:n arkistossa on, ovat siis Keckmanin opetustarkoituksiin laatimia, suomenkielisen tekstin yhteyteen sijoitettuja suorasanaisia tulkintoja. Ne noudattelevat kansanrunoja siinä suhteessa, että Keckman on kääntänyt säkeiden sisällöt rivi riviltä, mutta ne eivät osoita minkäänlaista pyrkimystä kalevalamitan sääntöjen noudattamisen suuntaan. Toki joskus ruotsinkielinenkin säe saattaa osua kahdeksantavuiseksi, mutta kyse on sattumasta. Poljentoa ei ole yritettykään jäljitellä.

Esitykseni tueksi valitsen ensin lyhyen esimerkin Keckmanin käsittelemästä runosta Väinämöinen ongella, joka sisältyy Topeliuksen runokokoelmaan. Olen kirjoittanut suomenkielisen säkeen alle Keckmanin ruotsinnoksen välilehditetystä kappaleesta ja selvyyden vuoksi kursivoinut sen.

Tuopa Vanha Väinämöinen

Den der Gamle Väinamöinen

Oli ongella olia,

Han var på mete varande

Käsi-verkolla käviä

Med handnot gående

Nenä's on utusen niemen.

Uti ändan på den dimmiga udden.

Vapa vaskinen vapisi,

Metspöet af koppar darrade

Hopioinen siima siuku

Refven af silfver fjäd hvinade

Onkiessa Väinämöisen.

Då Väinämöinen metade.

Tässä tekstissä on selvästi kyseessä Keckmanin pyrkimys sanatarkkaan, osittain jopa lähdekielen sanajärjestyksestä noudattavaan hamiltonilaiseen käännökseen, niin uskollisesti on ruotsinnetut vastineet kirjoitettu paralleelisiksi suomenkielisten säkeiden kanssa. Vain ruotsinnoksen viimeisissä säkeissä on suomenkielisistä poikkeava sanajärjestys. Keckman ilmeisesti tavoitteli näillä käännöksillään opetustilannetta, jossa hän saattoi, paitsi selittää sisällön ja sanaston vastaavuudet, myös antaa kuulijoille käsityksen runon sanajärjestyksestä ja suomen kielen morfologisista ratkaisuksista. ”Oli ongella olia”-säkeen ruotsinnos on tästä hyvä esimerkki. Keckman hahmotti opetustilanteen omasta kääntäjän näkökulmastaan.

5. Hamiltonilainen käännöstapa ei Keckmanin ruotsinnoksissa ole yksinomaisesti vallitseva, vaan yleensä säkeet on käännetty järkevää ruotsin sanajärjestyksestä noudattaen. Esitän vertailun vuoksi lyhyet katkelmat Keckmanin kääntämistä runoista ja niiden ruotsinnoksista. Aloitan Lagervallin Ruunulinnasta, jota Keckman tiettävästi ei käyttänyt opetuksessaan.

Ruunulinna (s. 32):

Jos oun kuninkaaks kuhuttu
Maamme valtiaks valittu
Suotu Suomen Ruhtinaksi;
Kyllä onni ohjapi
Auttaa hyvillä avuilla.

Keckman:

Om jag är kallad till konung
vald till vårt lands herrskare
Unnad till Finlands furste;
Nog leder ödet
Hjelper med goda medel.

Lönnrotin Kantele, II vihko:

Muistinpa minäkin muinen
Lassa laulelin jotakin,
Päivät pitkät paimenessa,
Illat kultaset kujilla.

Också jag mindes fordom,
Sjöng som barn något,
De långa dagarna I vall,
De gyldne aftnarna I tågen.

Kanteleen IV vihkon lopusta (s. 62):

Hyvä olit ollessasi
Hyvin käyköhön käteesi
Tuolla taivahan talossa
Kirkkahassa kunniassa.

God var du under ditt varande (här)
Gänge dig väl i handom
Der uti himlens gård
I den skinande hedern.

Kantele-vihkon runosta on Helsingfors Morgonbladissa 1834 julkaistu käänös, joka lienee Lönnrotin laatima. Siitä katkelma:

Suomeksi:

Laulan minä lapselleni,
Pieksän kieltä pienoselle,
Suutain kullallen kulutan.

Lönnrot:

Gerna för mitt barn jag sjunger
Rörer tungan för den späda
Ordar för det lilla gullet.

Keckmanin käsikirjoituksessa:

Jag sjunger åt mitt barn
Jag piskar (rörer) tungan för den lilla
Nöter min mun för gullet.

Suomalaisen kansanrunojen varhaisia runomitale ruotsintajia olivat Lönnrot itse, J. L. Runeberg ja E. A. Ingman. Runeberg ja Keckman harrastivat yhteis-

toimintaa Kalevalan runojen ruotsintamiseksi. Keckman kertoo kirjeessään Elias Lönnrotille Helsingfors Morgonbladissa julkaistun Kalevalan 15. runon käännöstyöstä:

”Se on niin syntynyt, että minä sen sanasta sanaan (mitä taisin) käänsin eli selvitin Runebergille, joka sen sitten teki Ruotsalaiseksi runoksi. Enkä minä sitä kaikin paikoin ymmärtänytkään, niinkuin kyllä näet kysymyksistäni; eikä taida kaikki ruotsintamat värsyt juuri oikeen ollakaan luonnistuneet.”

Tällaisesta runon ruotsintamistilanteesta on säilynyt myös Fredrika Runebergin kertomus:

”Runeberg itse ei osannut kunnolla suomea. Jokapäiväisessä puheessa hän tuli jotenkuten toimeen, mutta lukeminen kävi huonommin. Hänen Kalevala-käännöksensä syntyivät siten, että tohtori K. N. Keckman selitti hänelle sanatarkasti suomalaisen tekstin merkityksen ja vasta sitten Runeberg suoritti käännöksen.”

Runeberg julkaisi kansanrunoruotsinnoksiaan toimittamassaan Helsingfors Morgonblad-lehdessä. Samoin hän julkaisi useita Elias Lönnrotin Kalevalaruotsinnoksia, mm. 11. runon jo vuonna 1835.

6. On tietysti mahdollista, että Keckman olisi myös itse tehnyt laajoja ruotsinkielisiä runomuotoisia kansanrunokäännöksiä, jotka sittemmin olisivat kadonneet. Tähän viitataan Irma Sulkusen kirjoittamassa SKS:n historiassa. Siinä pohditaan Keckmanin jäämistön kohtaloa, erityisesti Kalevalan ruotsinnoksen, joka oli ”sanatarkka, runomittainen”. Tällainen käsikirjoite olisi kuulunut Keckmanin kirjallisen jäämistön ensimmäiseen erään, jonka vainajan veli F. M. Franzen luovutti perikunnan puolesta jo 1838 SKS:lle. Keckmanin tekemän Kalevalan ruotsinnoksen seura päätti julkaista heti kun Lönnrot olisi tarkistanut ja täydentänyt käännöksen. Myöhemmin seura sai vielä monessa erässä Keckmanin papereita, ja niitä järjestämään valittiin lopulta Lönnrot ja M. A. Castrén.

Sulkunen toteaa, että Keckmanin Kalevala-käännökselle kävi onnettomasti: se katosi, eikä pöytäkirjoissa tai muissa dokumenteissa näy pienintäkään mainintaa siitä, mikä työn kohtalo oli. Viimeinen maininta asiasta on seuran päätös antaa käsikirjoite Lönnrotin tarkastettavaksi. Sittemmin M. A. Castrénille an-

nettiin seuran lupaama käännöspalkkio Kalevalan ruotsinnoksesta. Hänen käännöstyönsä aikataulu osoittautui yllättävän ripeäksi: ensimmäinen osa meni painoon jo vuoden 1841 alussa. Sulkunen toteaa suoraan: ”Näin Kirjallisuuden Seuran kiitollisuudella vastaanottama ja kunnioittavaan hyödyntämiseen ja julkaisemiseen velvoittava Keckmanin kielitieteellinen perintö häipyi nimettömiin jo parissa vuodessa. Sen sijaan perinnön hyödyntäjiksi valtuutetut Lönnrot ja Castrén kirjasisivat lahjoituksen annin siekailematta omiin nimiinsä.”

Hyvin varhainen tieto Keckmanin jäämistön luovuttamisesta SKS:lle sisältyy seuran vuosikertomukseen, joka luettiin vuosikokouksessa 16. maaliskuuta 1839 ja julkaistiin *Finlands Allmänna Tidning*issä 9. huhtikuuta:

”Sällskapet har blifvit ägare af rika bidrag till ett Finskt Lexicon, hvilka äro en frukt af den nitfulla numera aflidna Sekreterares flit och möda. Hvem af Sällskapet sakna icke Lector Keckman, som ännu vid det förflutna årets början så varmt deltog i Sällskapets angelägenheter. De dyrbara skrifter och anteckningar han efterlemnade hafva genom hans närmaste anhörigas välvilja kommit till Sällskapets disposition. Att af dessa gåfva göra ett ändamålsenligt bruk, har utgjort ett viktigt ämne för Sällskapets öfverläggningar, och hos Sällskapet är den föreställning en af de angenämaste, att en dag se det företag, till hvars utförande förberedelser redan ägt rum, fullbordadt, i det att Finskt och Svenskt Lexicon, fullständigare än det hittills tillgängliga, – – skall från trycket utgå.”

Vuosikertomuksessa luetellaan edelleen seuran käsikirjoitusaineiston karttumista. Keckmanin perikunnan luovuttamasta aineistosta mainitaan (kursivointi minun): ”*Ordagrann Svensk öfversättning af Kalevala, Kantele, Topeliö Runor, Ruunulinna, Mehiläinen och Hyödyllinen Huvitus Luomisen Töistä.*” Luettelo on varsin ylimalkainen, eikä siitä esimerkiksi käy ilmi, että Hyödyllisestä Huvituksesta on ruotsinnettu vain alkuosa, 12 ensimmäistä pykälää sivulle 24 saakka. S. Elmgrenin kirjoittamassa SKS:n seitsentoistavuotishistoriikissa vuodelta 1848 käytetään kansanrunoaineistosta samoja termejä: ”ordagrann svensk öfversättning”. Huomiota on kiinnitettävä termiin *ordagrann*, sanatarkka. Ei ole tyydytty kuvailemaan tekstejä vain käännöksiksi, vaan käytetään ilmaisua, joka korostaa käännöksen tarkkuutta. Termi kuvailee ehdottomasti paremmin hamiltonilaista tai ainakin säe säkeeltä etenevää käännöstapaa kuin runomittaista toteutusta.

7. On tehtävissä kaksi vaihtoehtoista päätelmää:

- 1) Keckman muunsi säesäkeisen raakakäännöksensä vielä kalevalaiseen runomittaan. Tämä käsikirjoitus joko joutui hukkaan tai Castrénin käännöksen pohjaksi, eikä siitä ole mitään jälkeä. On huomattava, että Castrén käytti työssään hyväkseen aikaisemmin ruotsinnettuja jaksoja, mm. paria Runebergin lehdessään julkaisemaa käännöstä.
- 2) Keckman ei koskaan kirjoittanut runomittaista ruotsinnosta vaan käänsi koko Vanhan Kalevalan, Kanteleen, Topeliuksen kokoelmat ja Lagervallin Ruunulinnankin suorasanaisesti. Nämä tekstit olivat hänen SKS:lle luovutetussa jäämistössään.

En voi olla asettumatta jälkimmäisen oletuksen kannalle. Käsitkseni mukaan ruotsinkielistä kalevalamittaa ei lähtenyt Keckmanin kynästä. Kukaan ei siis ominut hänen sepittämiään runonsäkeitä. Toki olisi ollut kohtuullista, että hänen nimensä ja pohjatyönsä olisi mainittu Vanhan Kalevalan runomittaisten ruotsinnosten yhteydessä, sikäli kun sitä käytettiin hyväksi. Runebergia hän auttoi käännöstyössä, Lönnrot ei hänen apuaan tarvinnut. Entä Castrén? Otan hänen työstään esimerkiksi Kalevalan viimeiset säkeet.

Lönnrot:

Sitä sinne tie menevi
Rata uusi urkenevi
Paremmille laulajille,
Taitavammille runoille,
Nuorisossa nousevassa,
Polvessa ylenevässä.

Keckman:

Där går vägen dit,
öpnas en ny bana
För bättre sångare
Skickligare runoqvädere
Uti (ibland) den uppstigande ungdomen,
Den uppgående leden (generationen, släktet)

Castrén:

Här nu tar en väg sin början,
Här begynnas nya stigar
För de män, som bättre qvåda
För mer insigtsfulla skalder,
Bland den ungdom, som nu växer,
Bland det slägte, som nu uppgår.

Lyhyitä näytteitä esittämällä ei voi ratkaista kysymystä siitä, millaisia vaikutteita runonruotsintaja sai toisten tulkinnoista. On myös mahdotonta tietää, onko jokin yksittäinen sanonta syntynyt ruotsintajan omassa mielessä vai onko takana toisen kääntäjän ajatus. Kielestä toiseen kääntäjällä ei ole tehtävissä mielivaltaista määrää valintoja, mikäli hän haluaa välittää tekstisisällöt alku-

peräisen kaltaisina. Castrénin Kalevalasta voi todeta, että hän on tavallisesti kääntänyt säe säkeeltä; poikkeuksiakin tosin on, esimerkiksi: ”Du min vän, min gode broder, *Ädle språk-kamrat, ej ofta* Händer att vi här förenas” (suomeksi: Veli kulta veikkoseni, Kaunis kielikumppalini! Harvoin yhtehen yhyymä.) Castrén käyttää koko ajan nelipolvista normaalitrokeeta; murrelmasäkeitä ei ainakaan ensi silmäyksellä löydy.

Castrén on kirjoittanut vuonna 1839 tekemästään kesämatkasta, jonka tarkoituksena oli ”kerätä lauluja, satuja, tarinoita ja kaikenlaisia selityksiä Kalevalaan. Toivoin voivani kiinnittää huomiota juuri näihin seikkoihin siksi, että olin jo kauan suunnitellut suomalaisen mytologian laatimista ja Kalevalan ruotsintamista. – – Enemmän kuin nämä seikat minua kuitenkin kiinnosti tuolloin Kalevalan kääntäminen, koska ruotsinnos itse Suomessakin oli tarpeen vaatima ja ulkomaalaiselle ainoa keino tutustua meidän kansalliseepokseemme. Vakuutuneena työn tärkeydestä olin jo varhemmin pannut sen alulle, mutta tyydyttävien sanakirjojen ja muiden tarpeellisten apuneuvojen puutteessa minun oli ollut pakko luopua yrityksestä, kunnes tulisi mahdolliseksi matkustaa runojen kotiseudulle ja saada sieltä kaikki tarvittavat tiedot.”

Tätä Castrénin tiedonantoa tarkastellessa syntyy mielikuva aivan itsenäisestä työntekijästä, jolle Keckmanin suorasanaisten ruotsinnos samoin kuin Lönnrotin hänen kysymyksiinsä laatimat sanantulkinnat olivat tuntemattomia. Kuitenkin Keckmanin jäämistöstä oli jo luovutettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle se osa, johon Kalevalan ruotsinnoskin kuului. Oliko se siis Castrénille tuntematonta? Tähän kysymykseen en osaa vastata.

Tarkasteltuani Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa sitä käsikirjoitusmäärää, jonka seuran sihteeri ahersi ja josta Kanteleen ja Topeliuksen kokoelmien käännetyt vihkot jo muodostavat kunnioitettavan kokonaisuuden, puhumattakaan Vanhan Kalevalan valtavista käsin kirjoitetuista volyyymeista, olen ihmetellyt noin suuren työmäärän lähes unohduksiin jäämistä Kalevalan tutkijoilta.

Keckmanin kirjallinen jäämistö oli laaja, ja siihen liittyi suomen kielen aineksia hänen monilta toimialoiltaan. Ajatus koko Vanhan Kalevalan runomittaisen ruotsinnoksen kuulumisesta tähän jäämistöön merkittävänä lisänä kuitenkin epäilyttää. Suorasanaisten, sisältöä säe säkeeltä sanatarkasti selittävä tulkinta on paljon todennäköisemmin Keckmanille ominainen tuotos. Hänen erilaisten toimialojensa tyyppillisenä ominaisuutena oli eri kielten ja erikielisten tekstien vertaileminen. Näin hän pyrki selvittämään ja opettamaan suomen kielen olemusta.

Lähteitä

- Castrén, M. A. 1967: Tutkimusmatkoilla Pohjolassa. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Elmgren, S. 1848: Berättelse om Finska litteratursällskapet under de första 17 åren. Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen. Sjunde årgongen. J. Simelii arfvingar, Helsingfors.
- Grotenfelt, Kustavi 1885: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusten kokoelma, luetteli Kustavi Grotenfelt. Helsinki.
- 1886: Moniahta lehti Suomen Sivistyshistoriaa. – Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. Toimittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Toinen jakso 19 Osa. 81–86. Helsinki.
- Helsingfors Morgonblad 1835. 91–93.
- Kalevala 1841. Öfversatt af M. A. Castrén. J. Simelii enka, Helsingfors.
- Lönnrot, Elias 1993: Valitut teokset 5. Muinaisrunoutta (toim. Raija Majamaa). SKST 580. Helsinki.
- Majamaa, Raija 1993: Taustatietoja. – Elias Lönnrot. Valitut teokset 5. Muinaisrunoutta (toim. Raija Majamaa). SKST 580.
- Molnár, Ferenc A. 1999: C. N. Keckmanin Vanhan Kalevalan ruotsinnos Debrecenissä. – Tuulen jäljillä. Kalevalaseuran vuosikirja 77–78 (toim. Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki). 283–289. SKS, Helsinki.
- Pääkkönen, Irmeli 1994: Suomalainen sydämestä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä. Suomi 172. SKS, Helsinki.
- Runeberg, Fredrika 1984: Muistiinpanoja Runebergista. Lyhennelmä. Suom. Tyyni Tuulio. WSOY, Helsinki.
- Setälä, E. N. 1909: Kalevalan kääntämisestä ja käänöksistä. – Valvoja. Kalevalavihko. 256–354. Helsinki.
- Sulkunen, Irma 2004: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892. SKST 952. Helsinki.
- Vaka veli veikkoseni 1998: Vaka veli veikkoseni. C. N. Keckmanin kirjeitä 1812–1838 (toim. Irmeli Pääkkönen). SKS, Helsinki.
- Viljanen, Lauri 1949: Runeberg ja hänen runoutensa 1804–1837. Toinen painos. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkiston kokoelmat.

Henkilöhakemisto

- Agricola, Mikael 43
Ahlqvist, August 16, 61
Aminoff, Germund Fredrik 71
Anttila, Aarne 38, 60, 61
Anvelt, Leo 12–15
Appelgren, S. W. 77
Arwidsson, A. I. 4, 6, 49, 57
- Becker, Reinhold von 6, 8, 17, 26–28, 30,
32, 35, 37, 42, 43, 48, 50, 52, 53, 59, 71
Bergbom, Gustav 77
Borg, C. G. 52, 68
- Cajander, Paavo 62
Calamnius, Gabriel 54
Calamnius, J. W. 74
Castrén, M. A. 50, 88–91
Collan, Fabian 50, 64, 65
- Edelheim, Wilhelm 3
Ehrström, E. G. 49, 50
Elmgren, S. 75, 89
Engelberg, August 85
- Farkasfalva, Johann Farkas von 38, 39
Forssman, C. W. 24
Frantzen, Anna Maria 3
Frantzen, Z. 3
Franzén, Frans Mikael 3, 4, 36, 67, 71,
76, 82, 83, 88
Franzén, Johan 77
Franzén, Z. 68
Frenckell, J. K. 68
Frosterus, Johan 8, 53, 54
Frosterus, R. W. 74
- Ganander, Christfrid 44, 53, 58, 59
Ganander, Henric 40
Gottlund, K. A. 54, 62, 72
Grotenfelt, Kustavi 85
Gyarmathi, Samuel 37, 38
- Haartman, Carl Daniel von 36
Hakulinen, Lauri 43
Hamilton, James 8, 57, 58
Horwath, Andreas 38
Hupel, A. 41–44
- Ihre, Johannes 40
Ilmoni, Immanuel 6, 63, 75, 78, 79, 81
Ingman, E. A. 87
Itkonen, Terho 47
- Judén (Juteini) J. 33, 52, 54, 82
Julin, Erik 77
Julin, J. J. 22, 77
- Keckman, Lars Henrik 3, 4, 70
Keckman, Lise 77
Kivi, Aleksis 6, 62
Korhonen, Paavo 54, 61, 81
Krogius, Wilhelm 3
- Lagervall, J. F. 84, 87, 90
Lilius, Aukusti 15, 61
Lille, B. O. 64
Lillja, kirjakauppias 85
Lindahl, Erik 40
Linsén, Gabriel 4, 65
Lizelius, A. 56
Lönnrot, Elias 2, 7–10, 15, 17, 26, 43, 45,
48, 50–53, 55, 56, 61, 69, 73–75, 77, 78,
82–84, 87, 88
Lundberg, Jacob Florentin 12–15
- Manninen, Juha 71
Molnár, Ferenc A. 85
- Okuloff, Grigorij 52
- Pipping, F. W. 5, 53
Pippingsköld, J. J. 4, 5
Porthan, H. G. 48, 76
Pulkinen, Paavo 47

Rapola, Martti 21, 43, 51
Rask, Rasmus 6, 36, 77
Rein, Gabriel 50, 63, 67
Renvall, Kustaa 9, 26–28, 30, 36, 46
Rosenplänter, J. H. 41
Runeberg, Fredrika 88
Runeberg, J. L. 75, 76, 87, 88, 90

Salamnius, Matias 54, 81
Schildt, Wolmar 64
Schröter, Hans Rudolph von 54
Schulin, Helena 3, 4, 67, 71
Schüdlöffel, G. H. 12–15
Simelius, J. G. 4
Sjögren, A, J. 6, 11, 37, 68, 69
Strahlmann, J. S. 52
Sulkunen, Irma 88, 89

Tengström, J. J. 4, 48, 49
Topelius, Z. nuorempi 51, 65, 72
Topelius, Z. vanhempi 7, 8, 26, 47, 51,
56, 67, 72, 84, 90
Toppelius, Gustav 77

Väänänen, Heikki 54

Wacklin, Sara 4
Wulfert, sihteeri 36

Zschokke, Heinrich 1, 9, 11, 13, 14, 73, 75

Öhrling, Johannes 40